

N Á R O D O P I S N Á

revue

3/96

revue
revue
revue
revue

NÁRODOPISNÁ REVUE 3/96, ročník VI.- 1996

VYDÁVA Ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice, ČR

REDAKČNÍ RÁDA: Hana Dvořáková, Dušan Holý, Josef Jančář, Richard Jeřábek, Eva Krekovičová,
Jan Krist, Martina Pavlicová, Karel Pavlišťík, Daniela Stavělová, Miroslav Válka

Šéfredaktor: PhDr. Jan Krist

Tajemnice redakce a sazba: Anna Matyášová

Výtvarná spolupráce: Dana Chatrná

Tisk: LELKA, Dolní Bojanovice

ISSN 0862-8351

N Á R O D O P I S N Á
revue 3/96

OBSAH

Články

Doporučení UNESCO k ochraně lidových tradic (<i>Redakce</i>)	115
Závěrečná zpráva o semináři zemí střední a východní Evropy "O aplikaci Doporučení na ochranu tradiční lidové kultury a folklóru (UNESCO 1989) v zemích střední a východní Evropy", Strážnice, Česká republika	115
Resoluce	120
Aplikace Doporučení UNESCO v České republice (<i>Josef Jančář</i>)	122
Súčasná aktivita v ľudovej umeleckej výrobe na Slovensku (<i>Daniel Luther</i>)	125
Význam výchovy v dětských folklorních souborech pro utváření hodnotové orientace vztahu k domovu (<i>Alena Schauerová</i>)	127
Poznávanie folklóru vo výchovnom procese detí a mládeže v Slovenskej republike (<i>Juraj Hamar</i>)	130
Súčasná aktivita v ľudovej umeleckej výrobe na Slovensku († <i>Jarmila Paličková</i>)	133
Strážnické slavnosti - jaké jsou dnes (<i>Karel Pavlišťík</i>)	138
Muzea v přírodě v České republice (<i>Ilona Vojancová</i>)	140
Český národopis a UNESCO (<i>Richard Jeřábek</i>)	143
Strážnice a CIOFF (<i>Martina Pavlicová</i>)	144
Zpráva o činnosti etnochoreologické studijní skupiny ICTM (<i>Daniela Stavělová</i>)	146
Doporučení k ochraně tradiční a lidové kultury	148

Zprávy

Mezinárodní spolupráce ÚLK v roce 1995 (<i>Josef Jančář</i>)	152
Po stopách Rétorománů (<i>Jana a Klára Noskovy</i>)	154

Výstavy

Výstava o tom, jak se rodily děti (<i>Alexandra Navrátilová</i>)	155
Nová expozice v Novém Městě (<i>Miroslava Ludvíková</i>)	156
Poslouchejte mládenci a panny... aneb o české písni kramářské (<i>Miroslava Ludvíková</i>)	156
Tri vzácne slová ... (<i>Milan Urbanovský</i>)	158

Semináře

Nationalismus und Regionalismus in der Volksmusik und in der Volksmusikforschung (<i>Eva Krekovičová</i>)	158
Oslavy 100. výročí založení Polské národopisné skupiny (<i>Jan Krist</i>)	159
Cesty etnografického muzejnictví (<i>Jiřina Veselská</i>)	159

Recenze

L. Štěpán: Lidové stavitelství ve stavebních plánech a mapách východočeských archivů II. Sídla, domy a zemědělské stavby (<i>Lubomír Procházka</i>)	161
František Čermák: Jazyk a jazykověda (<i>Michal Škopík</i>)	162
Svaté obrázky podruhé (<i>R. J.</i>)	163
Varhošť - Haslicht (<i>R. J.</i>)	164
Jaroslav Spirhanzel Ďuriš: Staré jihočeské chalupy (<i>Libor Svoboda</i>)	164
Ludmila Tarcalová: Bibliografie lidových obyčejů (<i>Jaromír Kubiček</i>)	164
Leoš Šatava: Národnostní menšiny v Evropě. Encyklopedická příručka (<i>Andrej Sulitka</i>)	165
A. Pranda - E. Prandová: Slovenské kraslice (<i>Juraj Zajonc</i>)	166

Errata

Obě ruce levé ? (<i>Richard Jeřábek</i>)	167
--	-----

Anotace

Publikace, kazety a CD (<i>Michal Škopík</i>)	169
Resumé	173

DOPORUČENÍ UNESCO K OCHRANĚ LIDOVÝCH TRADIC

Ve dnech 19. - 22. června 1995 se v Ústavu lidové kultury ve Strážnici uskutečnil seminář zemí střední a východní Evropy o naplňování dokumentu, přijatého 25. generální konferencí UNESCO v roce 1989 pod názvem "O aplikaci Doporučení na ochranu tradiční lidové kultury a folklóru". Souhrnná zpráva i referáty delegátů jsou publikovány v angličtině a francouzštině v samostatném sborníku. Národopisná revue - u příležitosti 50. výročí vzniku UNESCO - věnuje toto své číslo letošního ročníku závěrům uvedené konference. Vedle českého překladu Závěrečné zprávy a resoluce publikujeme referáty českých a slovenských spolupracovníků Ústavu lidové kultury, které na semináři nebyly nakonec předneseny pro velký počet příspěvků zahraničních. V závěru tohoto čísla jsou pak uvedeny informace a zprávy o dalších mezinárodních aktivitách ÚLK.

Redakce

ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA O SEMINÁŘI ZEMÍ STŘEDNÍ A VÝCHODNÍ EVROPY "O APLIKACI DOPORUČENÍ NA OCHRANU TRADIČNÍ LIDOVÉ KULTURY A FOLKLÓRU (UNESCO 1989) V ZEMÍCH STŘEDNÍ A VÝCHODNÍ EVROPY", STRÁŽNICE, ČESKÁ REPUBLIKA

1) Seminář zemí střední a východní Evropy "O aplikaci Doporučení na ochranu tradiční lidové kultury a folklóru" byl organizován od 19. do 22. června 1995 v Ústavu lidové kultury ve Strážnici Ministerstvem kultury České republiky pod záštitou České komise pro UNESCO a za věcné a finanční pomoci UNESCO.

Semináře se zúčastnili experti ze 13 zemí delegovaní národními komisemi pro UNESCO, a to z Běloruska, Bulharska, České republiky, Estonska, Litvy, Lotyšska, Maďarska, Polska, Rumunska, Ruska, Slovenska, Slovinska a Ukrajiny.

Jako delegát se dále semináře zúčastnil zástupce Evropského centra pro tradiční kulturu (ECTC) UNESCO z Budapešti. Přítomen byl rovněž zástupce sekretariátu UNESCO (Divize umění a kulturního života) z Paříže. Na semináři bylo dále přítomno 16 pozorovatelů národních výborů CIOFF z těchto zemí: Česká republika, Gruzie, Moldávie, Německo, Polsko, Rumunsko. Cílem semináře bylo prozkoumat, jak je naplňováno shora uvedené Doporučení UNESCO v těchto zemích.

2) Předsedou semináře byl zvolen pan Vilmos Voigt (Maďarsko), místopředsdou paní Mila Santova (Bulharsko) a zpravodajcem pan Josef Jančář (Česká republika).

3) V úvodu semináře promluvil zástupce UNESCO, pan Dimitri Koundjoub, zastupující ředitele Divize umění a kulturního života paní Madelaine Gobeil. Vyzdvihl principy a cíle Doporučení UNESCO na ochranu tradiční kultury a folklóru, podtrhl roli UNESCO při zachování nemateriálního kulturního dědictví a popřál delegátům dobré výsledky semináře. Uvedl, že tento seminář delegátů středoevropských a východoevropských zemí je prvním z řady mezinárodních setkání k otázkám ochrany tradiční kultury a folklóru, která budou pokračovat v letech 1996 - 1997 v dalších subregionech světa. Konstatoval, že UNESCO se zabývá projektem ochrany tradičních lidových kultur a folklóru už od počátku osmdesátých let a že Doporučení je výsledkem složitých a dlouhých mezivládních jednání, která byla ukončena až v roce

1989. Zdůraznil, že v současné době je potřeba zvýraznit mimo jiné úlohu odborných institucí a jejich vzájemnou spolupráci, věnovat úsilí udržení při životě dosud žijících tradic lidové kultury a folklóru a v normativně právní oblasti zabezpečit ochranu sbírek a archivů a autorská práva a práva příbuzná nositelů tradiční lidové kultury a folklóru. Podal též nástin budoucí role UNESCO při ochraně nemateriálního kulturního dědictví. Ocenil velké zastoupení expertů ze zemí střední a východní Evropy, svědčící o zájmu států tohoto subregionu o tradiční kulturu a folklór jako důležitou součást jejich kulturního dědictví. Ocenil úlohu Ministerstva kultury České republiky, které se ujalo organizace tohoto semináře, a roli CIOFF, mimo jiné při prezentaci tradiční kultury a folklóru.

Ve svém úvodním projevu zástupce Ministerstva kultury České republiky, p. M i c h a l B e n e š , přivítal přítomné, podtrhl obtížnější situaci nemateriálního kulturního dědictví v porovnání s dědictvím materiálním, neboť jeho zanikání a poškozování je daleko méně zřejmé než u dědictví fyzického. Zdůraznil, že klíčovou roli hraje otázka prezentace nemateriálního kulturního dědictví a jeho předávání budoucím generacím, což jsou dvě klíčové otázky související s cíli a smyslem Doporučení UNESCO.

4) P. dr. J o s e f J a n č á ř , delegát České republiky, přednesl souhrnnou zprávu o aplikaci Doporučení na ochranu tradiční kultury a folklóru v zemích střední a východní Evropy.

Zpráva byla zpracována na základě odpovědí, které členské státy uvedly v Dotazníku o aplikaci Doporučení UNESCO na ochranu tradiční kultury a folklóru. Dotazník byl zpracován Divisí umění a kulturního života UNESCO a rozeslán národním komisím UNESCO zemí, které byly na seminář pozvány. Ze zemí, které přijaly pozvání na seminář, Dotazník nezodpovědělo pouze Slovensko.

5) Zpráva konstatovala především, že:

A) ve většině zemí byl text Doporučení publikován v úředním jazyce země a zainteresované instituce jsou

o něm informovány. V řadě zemí slouží Doporučení na ochranu tradiční lidové kultury a folklóru jako argument při prosazování zájmů na ochranu tradiční kultury a folklóru a pro rozvoj etnografie a etnologie;

B) ve většině zemí jsou záležitosti tradiční kultury a folklóru součástí kulturní politiky, i když v některých státech praktická aplikace Doporučení naráží na nedostatek finančních prostředků a na to, že země střední a východní Evropy jsou v současné době v hluboké ekonomické, politické a sociální transformaci, která často staví před oficiální místa těchto zemí jiné priority, jejichž řešení je považováno za důležitější než otázky tradiční kultury a folklóru. Ve všech zemích však již neexistuje politické a ideologické ovlivňování institucí, které se folklórem zabývají, ani vlastního folkloristického hnutí. Tyto země se tedy v souvislosti s přechodem k demokratickému politickému systému zbavily dřívějšího politického a ideologického dirigismu a cenzurních zásahů, pokud v oblasti tradiční kultury a folklóru byly tyto zásahy uplatňovány;

C) ve všech zemích je přehled o institucích, které se zabývají tradiční kulturou a folklórem, ne vždy je však jejich činnost centrálními místy koordinována;

D) ve všech zemích je pocíťován nedostatek koordinovaných nadnárodních klasifikačních systémů, přičemž všechny země by vznik těchto systémů uvítaly;

E) všechny země konstatovaly, že disponují bohatými sbírkami i rozvinutou sítí sbírkových institucí, avšak konstatovaly nedostatky v archivaci a chybějící centrální katalogizaci dokladů. Všechny země konstatovaly, že zájemci mají přístup k uchovávaným materiálům;

F) všechny země uvedly, že disponují systémem vzdělávání příslušných odborníků na univerzitní úrovni, avšak uvedly, že jejich počet nepovažují za dostačující. Většina zemí nedisponuje v systému základních povinných škol jednotným systémem výchovy k osvojení lidové kultury a folklóru. Výchova dětí a mládeže v tomto směru je založena většinou na mimoškolních aktivitách nebo na doplňkových vzdělávacích institucích, nedostatky se však objevují především ve vzdělávání dospělých;

G) všechny země mají legislativně zajištěno, že etnické komunity mají přístup k jejich vlastní tradiční kultuře. Ve všech zemích politické změny pozitivně ovlivnily rozvoj tohoto práva, a to především v souvislosti s posílením občanských práv obecně;

H) ne všechny země vybudovaly Národní rady pro tradiční kulturu a folklór, avšak i v zemích, kde takovéto orgány nejsou institucionalisovány, vznikly organismy, které tuto úlohu plní alespoň částečně;

CH) podpora propagace, výzkumu i dalšího šíření folklóru je ve všech zemích dána především dotacemi státu, i když se postupně daří získávat i jiné zdroje. Pokud jde o ekonomickou podporu státu, je zde hlavním problémem nedostatek finančních prostředků v těchto zemích obecně.

Finanční subvence institucím i občanským iniciativám jsou opřeny o legislativu států. Ve všech státech je zajištěna v rámci občanských práv jak svoboda vědeckého výzkumu, tak svoboda projevu;

I) všechny země mají za nepochybné, že výzkumná a vědecká činnost, která v mnoha z nich má dlouhou tradici, přispěla k zachování tradiční kultury a folklóru;

J) v žádné ze zemí není vybudována dokonalá infrastruktura pro další rozšiřování tradiční kultury a folklóru, avšak ve všech zemích existují její prvky, a to více či méně rozvinuté. Ne všechny země mají vyvinutou infrastrukturu pro šíření tradiční kultury a folklóru ve veřejnoprávních médiích;

K) ve všech zemích existují instituce, které jsou schopny šířit informace o folklóru, v některých z nich však chybí specializované centrální bibliografické přehledy o periodických i neperiodických publikacích, nahrávkách, filmech apod.;

L) ve všech zemích existují mezinárodní setkání a výměna folklórních umělců;

M) pokud existují v zemích střední a východní Evropy orgány, které by kontrolovaly, zda je uplatňován odpovídající přístup pro šíření projevů tradiční kultury a folklóru, pak mají tyto orgány statut pouze odborných orgánů, např. jako výběrové jury pro festivaly apod.;

N) všechny státy, které mají legislativně chráněna autorská práva a práva výkonných umělců a interpretů, chrání rovněž v rámci těchto obecně závazných předpisů i práva badatelů o tradiční kultuře a folklóru a práva výkonných lidových umělců. Vzhledem k tomu, že většina těchto států je účastnickými státy mezinárodních úmluv nebo členy mezinárodních organizací, odpovídají jejich právní předpisy i závazkům, které vyplývají z tohoto jejich postavení. V žádném ze států neexistují v rámci autorského práva a souvisejících předpisů specifická ustanovení, která by se týkala jen a výhradně lidových umělců s výjimkou Polska a Bulharska;

O) ve všech státech existuje právní ochrana dokladů a materiálů o tradiční kultuře a folklóru (zákony o archivní službě, zákony o ochraně kulturního dědictví, zákony o muzeích apod.), avšak nedostatek finančních prostředků a od něj odvislé technické vybavení příslušných institucí v některých zemích způsobují, že v praxi se zaznamenávají potíže s touto ochranou;

P) všechny země uvedly, že mezinárodní spolupráce existuje, a to především na úrovni badatelské a na úrovni výměny lidových umělců, přičemž tato spolupráce je založena jednak na spolupráci jednotlivců, souborů, institucí a v některých případech se realizuje na základě bilaterálních kulturních dohod mezi státy;

Q) některé země uvedly, že by si přály posílení právní závaznosti ochrany tradiční kultury a folklóru na mezinárodní úrovni, např. posílením právní závaznosti Doporučení.

6) Shora uvedená souhrnná zpráva byla delegáty aprobována a delegáti v následných vystoupeních k ní podali doplňující informace o historii tradiční kultury a folklóru ve svých zemích, o vývoji ochrany tradiční kultury a folklóru a vyzdvihli některé aktuální aspekty této ochrany ve svých zemích:

A) Delegát Běloruska v úvodu svého vystoupení vyzdvihl mimořádný význam tradiční kultury a folklóru pro sebeuvědomování národa. Přehledně informoval

o historii bádání v oblasti tradiční kultury a folklóru Běloruska a zmínil se o pomoci UNESCO při založení katedry pro výzkum Černobylského regionu. Informoval, že Bělorusko připravuje legislativní opatření na podporu tradiční a lidové kultury a folklóru a uvítalo by mezinárodní spolupráci v této oblasti;

B) Delegátka Bulharska podala informaci o přípravě návrhu zákona v Bulharsku, který by chránil tradiční kulturu a folklór a příslušné výzkumy a informovala o činnosti "Archive de base de données balkaniques folkloriques authentiques" a o významu tohoto mezinárodního projektu pro realizaci Doporučení na ochranu tradiční kultury a folklóru. Zdůraznila nutnost posílení mezinárodně právní ochrany tradiční kultury a folklóru;

C) Delegát Estonska rovněž vyzdvihl význam tradiční kultury a folklóru pro formování vědomí národní identity občanů jeho země. Výzkumy tradiční kultury v Estonsku přinesly velmi bohaté materiály a umožnily vznik bohatých dokumentárních fondů a archivů (Estonian Folklore Archives). Za velmi důležité považuje to, že se v jeho zemi podařilo uplatnit využití tradiční kultury a folklóru ve výchovném procesu v celé jeho šíři, tedy od mateřských škol až po kurzy po osvětové pracovníky. Estonsko se podílí velmi intenzivně na rozvoji specializovaných baltických dokumentačních archivů;

D) Delegát Litvy, stejně jako předchozí delegáti a mnozí následující, zdůraznil, že se v jeho zemi chápe tradiční kultura a folklór jako významný prostředek pro posílení a uchování vědomí národní identity. Delegát dále podal přehled o dosud provedených etnografických výzkumech v jeho zemi. Upozornil, že rozvoj praktických aktivit v oblasti tradiční kultury a folklóru je omezen nedostatkem finančních prostředků;

E) Delegát Lotyšska informoval o situaci tradiční kultury a folklóru v Lotyšsku a zdůraznil, že tato kultura je vnímána v zemi, která znovu získala svoji samostatnost, jako základ národní kultury. Konstatoval zájem veřejnosti o hodnoty tradiční kultury a folklóru i živost tradičního etnického umění, avšak zdůraznil relativní nedostatek odborníků, kteří by prováděli příslušné studie, stejně jako relativní nedostatek odborníků, kteří

by se zabývali širokým folkloristickým hnutím po stránce metodické a výchovné. Upozornil na nedostatečnou propracovanost legislativy;

F) Delegátka Polska informovala o polských dokumentačních fondech v oblasti tradiční kultury, kde se intenzivně pracuje na rozvoji počítačových databází, jejichž prostřednictvím se vytváří jakási mapa prvků tradiční kultury. Databáze jsou zpracovávány jednak na centrální úrovni, jednak regionálně. Mnohohrstevnost takto zpracovávaných informací má význam jak pro vědeckou činnost, tak i pro využití v praktické péči o tradice lidové kultury. Delegátka Polska rovněž upozornila na pozornost, která je v její zemi věnována tradičním lidovým řemeslům;

G) Delegát Rumunska konstatoval, že Doporučení UNESCO odpovídá duchu kulturní politiky jeho země. Uvedl, že je potřeba propracovat novou strategii předávání nemateriálního kulturního dědictví příštím generacím. Delegát také podal stručný přehled o široké rozmanitosti aktivit tradiční kultury a folklóru v jeho zemi a bohatství sbírkových fondů. Informoval o snahách vybudovat Národní centrum informací o lidovém umění v Rumunsku;

H) Delegátka Ruska konstatovala, že v Rusku je věnována velká pozornost kulturnímu dědictví všech etnik, která v této zemi žijí. Informovala o úkolech Ústředního domu folklóru a Domů folklóru, které existují v 88 regionech této země. Tyto instituce pracují pod záštitou Ministerstva kultury. Přijaly Doporučení UNESCO za své a uplatňují ho ve své praktické činnosti. Delegátka dále vyzdvihla funkci folklórních festivalů pro prezentaci a šíření tradiční kultury a folklóru a informovala o jejich síti v Rusku;

CH) Delegátka Slovenska uvítala konání a téma semináře a podala informaci o nové organizační struktuře Ministerstva kultury své země. V rámci ministerstva nyní existuje samostatný odbor, který se bude věnovat ochraně nemateriálního kulturního dědictví, mimo jiné též ochraně tradiční kultury a folklóru ve smyslu Doporučení UNESCO, a připomenula též další organizační články, které v rámci státní politiky Slovenska o rozvoj tradiční kultury a folklóru pečují;

I) Delegát Slovinska informoval o opomíjení tradiční kultury a folklóru ve své zemi, přestože toto nemateriální dědictví je náchylnější k ohrožení než architektonické památky. Zdůraznil důležitost posílení mezinárodní závaznosti dokumentů na ochranu tradiční kultury a folklóru. Upozornil na problém sjednocování Evropy, jehož výsledkem by však rozhodně nemělo být sjednocení v oblasti tradiční kultury a folklóru, ale naopak by mělo být udrženo bohatství jednotlivých tradičních kultur a udržení jejich různorodosti;

J) Delegátka Ukrajiny informovala o vzniku a cílech vládního programu - "National programm for research, preservation and regeneration of traditional culture of Ukraine" a o přípravě "Red Book" (Červené knihy), která by měla pomoci předat nejhroženější tradice příštím generacím. Upozornila na význam tradiční kultury a folklóru pro státy a národy, které získaly svou samostatnost. Na žádost přítomných delegátů jim delegátka předala znění uvedeného národního programu Ukrajiny;

K) Delegát Evropského centra UNESCO pro tradiční kulturu podal zprávu o budování tohoto centra, jeho funkcích a podpoře úředních míst Maďarska a UNESCO tomuto centru;

L) V hlavním diskusním bloku vystoupili rovněž pozorovatelé z národních komitétů CIOFF, kteří jednak informovali o aktivitách svých národních sekcí CIOFF a především o situaci v oblasti tradiční kultury a folklóru ve svých zemích;

M) Delegát České republiky informoval o zkušenostech s aplikací Doporučení ve své zemi. Informoval o odpovědích, které obdržel od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a od Českého rozhlasu a České televize, pokud jde o naplňování principů Doporučení z jejich strany. V závěru svého vystoupení seznámil delegáty s výsledky některých konkrétních projektů, které byly Doporučením inspirovány, například s videoprogramem o lidových tancích v České republice, realizovaným Ústavem lidové kultury ve Strážnici;

*MFF Strážnice 1995. Dětský soubor ze SRN.
Foto J. Holek, 1995.*

*MFF Strážnice. Soubor Danzlüt ut Wismar ze SRN v pořadu
"Vítejte u nás". Foto J. Holek, 1995.*

N) V závěru hlavní debaty delegáti vyjádřili své hluboké znepokojení nad osudem tradiční kultury a folklóru v Bosně-Hercegovině.

7) Po delegátech a pozorovateli vystoupil zástupce UNESCO, který vysoce vyzdvihl Souhrnnou zprávu o aplikaci Doporučení na ochranu tradiční kultury a folklóru v zemích střední a východní Evropy, kterou připravila Česká republika na základě dotazníků rozeslaných UNESCO, a ocenil doplňující referáty delegátů. Poděkoval všem, kdo si uvědomují důležitost a význam Doporučení a pomáhají ho aktivně aplikovat v praxi. Konstatoval, že z analýzy podané v Souhrnné zprávě i z jednotlivých referátů vyplývá, že uvedené

Doporučení neztratilo svoji aktuálnost a že i nadále může sloužit jako východisko pro ochranu tradiční kultury a folklóru, i když samozřejmě praktická realizace některých jeho ustanovení naráží v některých zemích střední a východní Evropy na obecnější potíže, s nimiž jsou tyto země konfrontovány. Připomněl hlavní body programu UNESCO na dvouletí 1996 - 1997, které se týkají otázek tradiční kultury a folklóru. Poděkoval také hostitelské zemi za dobrou organizaci semináře.

8) Delegáti přijali po diskusi rezoluci, která je přiložena k této závěrečné zprávě.

RESOLUCE

**Subregionální seminář zemí střední a východní Evropy "O aplikaci Doporučení na ochranu tradiční kultury a folklóru přijatého 25. zasedáním Generální konference UNESCO v listopadu 1989"
Strážnice, Česká republika, 19. - 22. června 1995**

Subregionální seminář zemí střední a východní Evropy ve Strážnici (Česká republika) o aplikaci "Doporučení na ochranu tradiční kultury a folklóru - (UNESCO 1989)" :

- *blahopřeje* si k existenci "Doporučení na ochranu tradiční kultury a folklóru",

- *děkuje* Sekretariátu UNESCO, Ministerstvu kultury České republiky, České komisi pro UNESCO za jejich podporu a pomoc, která umožnila zorganizování mezinárodního setkání delegátů zemí střední a východní Evropy, jehož cílem bylo prozkoumat, jak je shora uvedené Doporučení v těchto zemích aplikováno,

- *oceňuje* práce, které byly podniknuty za účelem zjistit, jak je toto Doporučení aplikováno v zemích střední a východní Evropy, zejména pak dotazník o aplikaci Doporučení, rozeslaný zemím, jejichž delegáti se tohoto semináře zúčastňují, a Souhrnnou zprávu o aplikaci Doporučení na ochranu tradiční kultury a folklóru,

- *konstatuje* s potěšením, že péče o hodnoty tradiční kultury a folklóru je součástí kulturní politiky států střední a východní Evropy a že se tak děje způsobem, který je adekvátní možnostem daným transformací těchto zemí,

- *znepokojuje* se však špatnými podmínkami pro ochranu archivů v některých zemích,

- *konstatuje* s uspokojením, že v zemích střední a východní Evropy již neexistuje politická kontrola tradiční kultury a folklóru,

- *oceňuje* úsilí a aktivity nevládních národních a mezinárodních organizací zaměřené na šíření Doporučení na ochranu tradiční kultury a folklóru, a na prezentaci tradiční kultury a folklóru v zemích střední a východní Evropy,

- *konstatuje* s potěšením, že v zemích střední a východní Evropy existuje hustá síť specializovaných institucí zabývajících se tradiční kulturou a folklórem; že tyto země shromáždily a zdokumentovaly jevy

tradiční kultury a folklóru, a že tato dokumentace je přístupná osobám, které se zajímají o tradiční kulturu a folklór,

- *konstatuje* s politováním nedostatečnou kompatibilitu databází o tradiční kultuře a folklóru mezi různými zeměmi střední a východní Evropy, jakož i nedostatečnou koordinaci systémů třídění a nedostatečnou standardizaci jevů tradiční kultury a folklóru, avšak zároveň konstatuje s potěšením, že v různých zemích existuje snaha a konkrétní iniciativy v tomto směru,
- *znepokojuje* se pokud jde o předávání žijících jevů tradiční kultury a folklóru mladým generacím v zemích střední a východní Evropy ve smyslu Doporučení,
- *vítá* a oceňuje podporu UNESCO a úředních míst Maďarské republiky zaměřenou na budování a činnost "European Centre for Traditional Culture";
- *vítá* a oceňuje podporu UNESCO a úředních míst Bulharské republiky poskytovanou "Archives des bases de données balkaniques folkloriques authentiques", jakož i podporu poskytovanou baltskými zeměmi "Institut baltique de folklore",

- *vyzývá*

UNESCO, aby iniciovalo a podpořilo v dalších částech světa mezinárodní semináře analyzující aplikaci Doporučení na ochranu tradiční kultury a folklóru,

UNESCO, aby pokračovalo konkrétními kroky v dalším propagování Doporučení na ochranu tradiční kultury a folklóru,

UNESCO, aby prozkoumalo vhodnost doplnění stávajícího Doporučení na ochranu tradiční kultury a folklóru o etický kodex, který by deklaroval principy účty k jevům tradiční kultury a folklóru,

UNESCO, aby prozkoumalo vhodnost mezinárodního právního nástroje, který by posiloval ochranu tradiční kultury a folklóru, jakož i možnosti jejího dokumentování a zkoumání,

UNESCO, aby iniciovalo a podpořilo mezinárodní expertní práce, které by řešily kompatibilitu databází o tradiční kultuře a folklóru, a práce, které by řešily otázky spojené s koordinací klasifikačních systémů s perspektivou vytvoření standardizované terminologie pro jevy tradiční kultury a folklóru,

UNESCO, aby podporovalo aktivity členských států, nevládních národních i mezinárodních organizací zaměřené na předávání žijících jevů tradiční kultury a folklóru mladým generacím (zvláště ve vzdělávacích zařízeních různých forem i standardů),

UNESCO, aby nadále podporovalo budování a činnost "European Centre for Traditional Culture", aktivity "Archives des bases de données balkaniques folkloriques authentiques" a hledalo vhodnou formu pomoci "Institut baltique de folklore",

- *žádá*

delegáty, kteří se zúčastňují semináře, aby s jeho výsledky a touto rezolucí seznámily národní komise pro UNESCO svých zemí,

delegáty, aby vyzvali své národní komise pro UNESCO k iniciativám vedoucím k prohlubování aplikace Doporučení na ochrany tradiční kultury a folklóru ve svých zemích a k podpoře národních komisí pro UNESCO v jiných zemích střední a východní Evropy v jejich iniciativách, které jsou na tuto aplikaci zacíleny, a aby vyvinuli úsilí k publikování této resoluce, jakož i dalších výsledků semináře, ve svých zemích,

- *doporučuje*

pozorovatelům CIOFF přítomným na tomto semináři, aby nadále podporovali šíření Doporučení na ochranu tradiční kultury a folklóru ve svých zemích a podporovali - přiměřeně pravidlům CIOFF - šíření tradiční kultury a folklóru, zejména mezi mladou generací,

representantům European Centre for Traditional Culture, aby se v práci Centra inspirovali náměty, které zazněly během diskusí a v Souhrnné zprávě o aplikaci Doporučení na ochranu tradiční kultury a folklóru v zemích střední a východní Evropy; delegátům baltských zemí, aby tyto náměty předali pracovníkům Institut baltique de folklore,

- *prosí*

Českou komisi pro UNESCO, aby uvážila možnost předložit Generální konferenci UNESCO návrh resoluce, který by směřoval k zdokonalení stávajících právních nástrojů UNESCO vztahujících se na ochranu tradiční kultury a folklóru, na její dokumentování a výzkum.

APLIKACE DOPORUČENÍ UNESCO V ČESKÉ REPUBLICE

Josef Jančář

Do úvodního přehledu, vypracovaného na podkladě dotazníků, vyplněných jednotlivými státy, jsem zařadil i odpovědi České republiky. Přesto v tomto příspěvku chci uvést podrobněji některé zkušenosti s uplatňováním Doporučení, které mělo u nás značný praktický význam v ochraně tradiční kultury a folklóru.

Ale Doporučení mělo i velký význam politický. Přesvědčivě to nedávno vystihl český spisovatel Ludvík Vaculík, když o odmítání folklóru v masmédiích napsal, že je pravda, že folklór byl zatížen kulturní politikou komunismu, který si podporou lidového umění dělal alibi pro své zločiny. Ale to není důvod pro odmítání prvků, připomínajících co je to láska, svatba, rodina a dobrá práce. Za komunismu se propagovalo i jídlo a přece je proto neodmítáme.

"Doporučení" jako dokument 25. generální konference UNESCO se v tomto smyslu stal významným prostředkem pro rozšíření ochrany tradiční kultury i v naší zemi. Z těchto důvodů si dovoluji na úvod svého vystoupení uvést postup seznamování české veřejnosti s tímto dokumentem.

1. Ministerstvo kultury České republiky už 4. 7. 1990 pověřilo Ústav lidové kultury ve Strážnici úkolem zpracovat návrhy na realizaci Doporučení na ochranu tradiční kultury a folklóru v České republice. Ústav se obrátil na základě tohoto pověření na Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze a na katedru etnologie na universitě v Brně s žádostí o expertizní návrhy k tomuto dokumentu. Po různých jednáních nakonec publikoval Ústav lidové kultury ve Strážnici "Doporučení" a inicioval anketu k tomuto textu, kterou publikoval ve všech číslech svého čtvrtletníku Národopisná revue, ročník 1992. Náměty Doporučení inspirovaly Ústav lidové kultury k formulaci a prosazení úkolů navržených "Doporučením" spolu s úkoly v souvislosti s oslavami 100. výročí konání Národopisné výstavy československé, jež se v roce 1995 uskutečnily v Praze a ve Strážnici.

2. Ve snaze o získání podpory pro realizaci Doporučení se odbor regionální a národnostní kultury Ministerstva kultury České republiky obrátil také na jednotlivé odbory ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Ředitelka odboru základního školství a mimoškolní výchovy v odpovědi konstatuje, že MŠMT je si vědomo významu tradiční kultury pro rozvoj osobnosti a vytvořilo dostatečné podmínky ve vzdělávacím programu základních škol v oborech český jazyk, hudební výchova, výtvarná výchova, dějepis a občanská výchova, a domnívá se, že úroveň výuky je závislá na úrovni spolupráce odborných institucí se školami. MŠMT takovou spolupráci podporuje a vítá. Vhodná učebnice však zatím v ČR neexistuje, i když vychází řada dílčích vědeckých prací. Musím se zeptat: proč jsme my, národopisci, takové učebnice nenapsali?

Ředitel odboru uměleckého školství upozorňuje ve své odpovědi, že 450 základních uměleckých škol v České republice navštěvuje 200.000 žáků a na těchto školách se vyučuje také hře na lidové nástroje a lidový tanec. Charakter a rozsah tohoto vyučování je ovlivněn jednotlivými regiony a především učiteli.

Odbor středního a vyššího školství v odpovědi konstatuje, že prostor věnovaný kultuře a výchově kulturou je nedostatečný a že odbor sleduje, jak jsou otázky tradiční a lidové kultury zařazovány do vzdělávacího procesu jinde v Evropě. Ředitelka odboru uvádí, že konkrétní učební pomůcky v rámci všeobecně vzdělávacích předmětů je třeba nabízet konkrétním školám. Poněkud rozporná je situace na vysokých školách. I když odbor vysokých škol konstatuje, že u nás jsou obory etnologie na filosofických fakultách. Na Akademiích muzických umění je jedním z oborů i výuka lidového tance, avšak učitelů pro LŠU je kupodivu stále nedostatek. Trochu jinak se jeví situace v masmédiích: například český rozhlas věnuje určitou pozornost vysílání folklórních pořadů a plánuje více pořadů pro děti. Totéž platí i pro Českou televizi,

jejíž vedoucí se však domnívají, že folklór byl oblíbeným nástrojem propagandy v letech 1948 - 1989 a jeho mediální prezentace může v divácích vzbuzovat také negativní asociace. To je onen politický omyl, který Doporučení pomohlo do značné míry opravit.

3. A nyní několik slov ke konkrétním projektům. Ústav lidové kultury jako odborná instituce Ministerstva kultury ČR připravil projekt audiovizuální dokumentace lidových tanců. Česká republika byla rozdělena na deset regionů a pro každý region byl utvořen autorský tým. Ten připravil scénář pro natáčení a zabezpečil účinkující. Tance předváděli jak nejstarší pamětníci, tak mladí členové souborů. V každém regionu se tak podařilo v letech 1992 - 1995 zachytit 60 - 80 i více tanců a jejich variant. Podle scénáře natáčel všechny tance profesionální televizní štáb. Vznikla tak nejen neopakovatelná dokumentace lidové tanečnosti v České republice, ale zároveň nenahraditelný studijní materiál pro budoucí generace. Videodokument je zhodnocen ještě tím, že ke každé videokazetě jsou zpracována skripta s notami a popisy tanců. Skripta budou v letech 1996 - 1997 přeložena do angličtiny, aby celé dílo bylo zpřístupněno i pro zájemce ze zahraničí.

Druhým projektem Ústavu lidové kultury, podporovaným ministerstvem kultury, je vydávání dosud nepublikovaných sbírek písní z různých archivů. V minulém roce byla například vydána nejstarší sbírka lidových písní z roku 1819. V letošním roce vydává s podporou ministerstva kultury další sbírku lidových písní Česká akademie věd v Praze. K vydání jsou připraveny další dosud nepublikované sbírky písní. Právě zápisem a publikováním dokladů z tradiční kultury a folklóru se zapsané projevy stávají součástí kulturního dědictví, které lze šířit a také o ně vědomě pečovat. Proto vytváření podmínek pro zveřejňování základních pramenů o tradiční lidové kultuře pokládá Česká republika za jeden ze základních úkolů v naplňování "Doporučení". Domníváme se, že to je jedna z základních cest, jak se lidové tradice mohou stát trvalou součástí dnešního kulturního a společenského života.

4. Česká republika má poměrně hustou síť institucí, přispívajících k péči o doklady tradiční kultury a

o folklór. Jsou to jednak instituce státní nebo státem podporované jako například národopisná muzea, akademie věd nebo Ústav lidové kultury ve Strážnici, jednak jsou to občanská sdružení, která vznikla po roce 1990, když se rozpadla síť bývalých osvětových zařízení. Vedle těchto institucí existuje dlouhá řada pořadatelů folklórních vystoupení, jež se stala významnou součástí kulturního a společenského života České republiky. Seznam těchto akcí v letošním roce tvoří dosti velkou knihu. Z rozsahu je zřejmé, že proces přechodu od státního řízení kulturních aktivit k občanské iniciativě proběhl u nás velmi dobře právě v oblasti péče o folklór. Folklórní sdružení v regionech jsou aktivními organizátory ožívování jevů tradiční lidové kultury a usilují také o rozšíření mezinárodní spolupráce.

Problém však nastává při hledání a uskutečňování spolupráce mezi kulturní a společenskou praxí a činností odborných národopisných institucí. "Doporučení" obsahuje mnoho návodů, avšak velmi záleží na osobnostech, které by měly koordinovat spolupráci mezi odbornými institucemi a kulturně společenskými aktivitami. O takovou koordinační činnost usiluje v České republice Ústav lidové kultury ve Strážnici. Výsledky úsilí jsou slibné. Domnívám se, že pro rozšiřování takové koordinace v jednotlivých zemích má význam i vytvoření evropského centra UNESCO pro lidovou kulturu, které se buduje v Budapešti. Zřízení tohoto centra je dokladem obecné potřeby kompatibility databází o tradiční kultuře, o níž je u nás - stejně jako v jiných zemích střední a východní Evropy - soustředěno velmi mnoho poznatků. Budování takových databází (národních i mezinárodních) vyžaduje nejenom odbornou aktivitu lidí, ale i dostatek potřebné techniky, která u nás stále dost schází.

Vytváření databází ovšem není jen odborně dokumentační činností. Je velmi důležitým prostředkem vytváření zázemí pro soudobé kulturní a společenské využívání prvků lidových tradic. Význam spolupráce odborné dokumentace a praktického využívání je ve vzájemném propojení obou složek.

Čím výše roste strom, tím složitější jsou zákony jeho růstu.

*Z natáčení V. dílu videoprojektu Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska - Horácko.
Foto R. Chudoba, 1993*

*Z natáčení VII. dílu videoprojektu Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska - Slovácko.
Foto R. Chudoba, 1993*

VÝZNAM DOKUMENTU UNESCO PRE OCHRANU TRADIČNEJ KULTÚRY A FOLKLÓRU NA SLOVENSKU

Daniel Luther

Dokument 25. konferencie UNESCO o ochrane tradičnej kultúry a folklóru vznikol presne v čase pádu komunistického politického systému v bývalom Československu. Táto okolnosť je dôležitá pre uvedenie si okolností, v ktorých prebehla verejná spoločenská diskusia nielen o doporučeníach, uvedených v tomto dokumente, ale aj o navonok tak ideologicky nevinných veciach, akými je folklór a ľudová kultúra vôbec.

V slovenských médiách sa objavovali stanoviská, zaraďujúce aktivity sprístupňovania a prezentácie folklóru ako súčasť bývalej štátnej kultúrnej politiky v tom zmysle, že napomáhali režimu ukazovať falošnú radosť zo socialistickej prítomnosti, že masové folklórne festivaly sa prostredníctvom úvodných príhovorov politických funkcionárov stávali tribúnou štátnej politiky, že tradície sa triedili na pokrokové a reakčné, ku ktorým sa zaraďovali napríklad aj tradície kresťanské, že v spontánnom toku folklórnej tradície sú akékoľvek metodické a organizačné zásahy cudzorodé a že folklór by sa mal vlastné vrátiť tam kde vznikol, čím sa uchová autenticita prejavu a podobne. Inštitúcie, starajúce sa popri inom o tzv. uchovávanie a rozvíjanie folklórnych tradícií dostali prореžимистickú nálepku, bez ohľadu na to, v ktorých smeroch činnosti si ju zaslúžili a v ktorých nie. Nikto nemal chuť obhajovať aktivity bývalého totalitného režimu a táto oblasť k nim jednoducho patrila. V nastupujúcej reštrikčnej finančnej politike sa začali spochybňovať aj prostriedky vynakladané na túto činnosť.

V atmosfére všeobecného prehodnocovania sa dokument UNESCO stal vítaným nespochybniteľným argumentom pre zástancov premyslených, neunáhelných postojov. Pod vplyvom existencie dokumentu vznikla v roku 1991 pri Ministerstve školstva a kultúry Slovenskej republiky pracovná komisia, ktorá mala za úlohu odborné zhodnotiť stav a vypracovať perspektívnu koncepciu, reflektujúcu sformulované odporúča-

nia. Vzhľadom na dosiahnutú a pomerne vysokú úroveň v tejto oblasti, zabezpečenú celou sieťou inštitúcií, išlo hlavne o premyslenú koordináciu výskumu a vzdelávania, ochrany, sprístupňovania a uchovávaní rozmanitých foriem tradičnej kultúry a folklóru. Komisia tak mohla byť zárodkom v dokumente odporúčanej a skutočne potrebnej medziodborovej národnej rady pre tradičnú a ľudovú kultúru. Keďže komisia spolu s ministrom zakrátko skončila svoju činnosť, nemusíme sa pri jej činnosti bližšie prísť hovovať. Dôležité však je, že na kompetentnom mieste sa dokument udomácnil a pomohol pozastaviť nenáležité úvahy a polemiky.

Všeobecná redukcia inštitúcií a finančných prostriedkov, započatá po roku 1989, zasiahla aj nami sledovanú oblasť. Zanikli Krajské kultúrne strediská, ktoré boli inštitucionálnou oporou regionálnych kultúrnych stredísk. Znížil sa nielen stav profesionálnych pracovníkov, ale aj počet vzdelávacích, motivačných a prehliadkových podujatí v oblasti uchovávaní a prezentácie folklórnych tradícií. Rozpracovanú metódu práce s nositeľmi tradičnej kultúry odvtedy nemá kto uplatňovať, momentálne prebieha samovývoj, ktorého dôsledky nevieme presne odhadnúť. Mnohé kolektívy, uchováujúce a prezentujúce autentický folklór (na Slovensku ich koncom 80-tych rokov bolo okolo 400), stratili svojich dovtedajších mecénov, ktorými boli najmä regionálne kultúrne strediská, poľnohospodárske družstvá a výrobné podniky. Iniciatíva zostala na samotných členoch týchto kolektívov, na ich nadšení a schopnostiach. Slabou náhradou dovtedajšej starostlivosti sa stalo novoza-
ložené folklórne združenie.

Aj vedecké pracoviská a múzeá, ktoré sa orientujú na výskum, dokumentáciu a prezentáciu ľudových tradícií, narábajú zatiaľ so zníženými finančnými prostriedkami, čo sa odrazilo najmä na počte a rozsahu terén-

nych výskumov, ale aj v publikačnej a výstavnej činnosti. Pozastavené sú viaceré pripravované projekty, ktoré zapadajú do koncepcie odporúčaní UNESCO (napr. jednotný počítačový systém katalogizácie a dokumentácie, príprava regionálnych monografií ľudovej kultúry, súhrnná videodokumentácia hudobno-tanečného folklóru, sústreďovanie dokladov do národných archívnych fondov, ich precíznejšia ochrana a prístupnosť). Sú to dôsledky, dúfajme len prechodných finančných obmedzení, ktoré vznikli následkom formovania novej štátnosti Slovenskej republiky.

Popri naznačených podližnostiach je však potešiteľné, že sa podarilo realizovať niektoré významnejšie projekty, ktoré majú širší spoločenský dosah. Z vedeckej produkcie sú to najmä obsiahla publikácia Etnografický atlas Slovenska, dokumentujúci stav ľudových tradícií v časovom priereze od konca 19. storočia do 70. rokov 20. storočia, ďalej čerstvo publikované dvojzväzkové dielo Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska, ale aj niektoré monotematické zbierky, sprístupňujúce staršie archívne fondy. Vo vzdelávacej oblasti popri vysokoškolskej výuke v Bratislave a Prešove vznikla nová Katedra folkloristiky a regionalistiky na Pedagogickej fakulte v Nitre, pripravujúca špecialistov na regionálnu kultúru, a ako dopĺňajúci odbor sa zaviedli prednášky na novozałożenej univerzite v Banskej Bystrici. Tým sa rozšíril okruh školených znalcov problematiky, ktorí budú istotne posilou najmä na regionálnej úrovni. Kontinuitne pokračujú viaceré regionálne folklórne slávnosti, krajové folklórne festivaly v Košiciach, Detve a Myjave, ústredný folklórny festival vo Východnej a samostatný festival detských folkl. súborov. Folklórne podujatia poskytujú vo všeobecnosti viac možností pre výstupe-

nia zahraničných účastníkov. Výrazne sa rozšírili medzinárodné kontakty vedeckých, vzdelávacích a muzeálnych inštitúcií. Uskutočnil sa festival dokumentárnych filmov o tradičnej kultúre, sociálnom a duchovnom živote ľudí s názvom Etnofilm Čadca, ktorý koncepcie smeruje k medzinárodnej prehliadke. Sú to jednotlivosti, ilustrujúce aktivity tradičných opôr v oblasti výskumu, dokumentácie a prezentácie ľudovej kultúry na Slovensku.

Odporúčanie 25. generálnej konferencie UNESCO však chápeme predovšetkým ako ucelený systém, opierajúci sa o právne garancie príslušného štátu. Väčšina ustanovení tohto dokumentu je na Slovensku inštitucionálne zabezpečená, výpočet činností v tomto smere by presahoval možnosti krátkeho príspevku. Ak však chceme dosiahnuť kvalitatívny rast, musíme sa usilovať o medziodborový koordinovaný postup, pretože problémom je dosiahnuť najmä:

vyváženosť medzi vedeckým poznaním, vzdelávaním a mediálnym pôsobením;

- náväznosť výskumu, dokumentácie a sprístupňovania fondov, čo si vyžaduje širšiu podporu;
- zabezpečovať prostriedky na realizáciu náročnejších projektov (napr. ústredný národný archív), na vytváranie systematizovaných miest pre špecialistov na regionálnu kultúru a pod.

Aj po vyše piatich rokoch od prijatia odporúčania UNESCO je zrejme stále predčasné uvažovať o prijatí takých právnych noriem, aby široko koncipovaný zámer ochrany tradičnej kultúry a folklóru na Slovensku, etnických a regionálnych osobitostí, nebol povinnosťou iba niekoľkých izolovaných inštitúcií (vedeckých a muzeálnych) a vecou ochoty ostatných, ale celospoločenským záujmom.

VÝZNAM VÝCHOVY V DĚTSKÝCH FOLKLORNÍCH SOUBORECH PRO UTVÁŘENÍ HODNOTOVÉ ORIENTACE VZTAHU K DOMOVU

Alena Schauerová

Dětské folklorní soubory mají vedle dalších rolí i velmi zásadní výchovnou roli, která pozitivně působí na utváření mnoha stránek osobnosti dítěte. Tento příspěvek chce přihlídnout k podílu dětských folklorních souborů na vytváření vědomí domova.

Vědomí domova a z toho plynoucí odpovědnost k němu je otázkou společenskou, ale i nadmíru individuální. Pro jedince a jeho zdravý vývoj má domov význam zcela zásadní a nepochybný. Je tomu tak především proto, že existence domova naplňuje životně důležité potřeby - totiž potřebu bezpečí a potřebu vědomí, že někam patřím, tedy, že mám někde své místo. Tuto skutečnost opakovaně připomínají pedagogové i psychologové v odborné literatuře. Současně zdůrazňují několik významných aspektů, které se projevují při vytváření vztahu k domovu.

Je zřejmé, že

*chápání domova se s věkem dítěte proměňuje,
domov je spojován především s lidmi,
domov je spojován také s věcmi a prostředím.*

Uváděné proměny souvisejí jednak s rozvojem mobility dítěte a jednak s rozvojem jeho poznání. Proto dítě v raném období svého vývoje vnímá jako domov jen to, co je s ním v bezprostředním kontaktu, tedy lidi, kteří o něj pečují, a prostředí, které obsáhne zrakem. Teprve později je domovem i ulice a obec, v níž dítě žije, ale také širší rodina a známí. A konečně s rozvojem vzdělání a poznání je dítě schopné chápat, že domovem je rovněž vlast. Je to vývojový proces, který nikdy nekončí, říká Z. Matějček a dále uvádí: "*Je to cesta, na níž se člověk identifikuje se svou kulturou, se svou zemí, se svým národem, případně i se svou etnickou skupinou*" (1994). Tato identifikace aktivizuje jednak rozumovou a jednak citovou stránku osobnosti. Poznání sice vztah k domovu podmiňuje i prohlubuje, ale samo o sobě nestačí. Řekli jsme již, že dítě rozumí

domovem nejprve a především lidi v něm, což vždy znamená vztah k nim a ten pochopitelně nemůže být založen jen na racionálních východiscích. Tím by se totiž popíral. Totéž platí i o identifikaci s vlastí. I tato identifikace je založená nejen na poznání, ale i na citu.

Identifikace s kulturou, tedy výchova k vlastenectví, jde ruku v ruce s poznáním mateřského jazyka, který má pro nás postupně nejen význam komunikativní, ale i velmi silný význam citový. Jeho naplnění prožíváme zejména s krásnou literaturou. Dítě pak spolu s říkadly, hádankami, pohádkami a písněmi. J. A. Komenský o tom řekl, že matky děti zpěvem kojí. V Informatoriu školy mateřské zdůraznil libé pocity, které dítě prožívá spolu s říkadly: "*... dítě, jak začíná rozumět slovům, hned projevuje zálibu v harmonii a rytmech. Proto moravské chůvy, když dítě upadne nebo zavadí někde, narazí se a pláče, konejší je těmito rytmy: "Panca, lanca, kus mazanca, kdyby to robě sedělo, toho by nemělo."* Tam všude začíná proces identifikace s vlastní kulturou, tam začíná výchova k vlastenectví.

Je obecně známo, že dnes jen velmi málo matek dětem zpívá. Výchova k vlastenectví se očekává od školy se vzděláním. Dnešní naše škola však ve snaze být evropskou zapomíná, že musí nejprve obrátit pozornost k tradiční lidové kultuře, v níž jsou nepochybně kořeny zdejší veškeré kultury, jak v této zemi dosvědčuje např. literární historie, kterou bez lidové slovesnosti nelze popsat, a jak dále dosvědčují díla hudebních velikánů jakými byli např. L. Janáček nebo B. Martinů.

Ještě méně uskutečňovala vlasteneckou výchovu naše škola v době komunistické totality, neboť tehdy byl všemu nadřazen proletářský internacionalismus. V hierarchii za ním stál socialismus a teprve kdesi v koutku se krčila vlast. Následující citace jsou myslím výmluvným dokladem: "*Ústřední roli ve formování*

ideové pevnosti mládeže má výchova k proletárskému internacionalismu a socialistickému vlastenectví." "Do arsenálu buržoasní ideologie patří pojmy národ, vlast, vlastenectví..." Dítě má vidět "...v ohrožení států socialistického společenství ohrožení své vlasti." (Čapková, Z. 1985).

Položme si nyní otázku, jaké místo ve výchově k vlastenectví měli a mají dětské folklórní soubory. Relativní v tomto smyslu je rovněž jejich početnost. Kvantitativní rozvoj dětských folklórních souborů začíná v naší zemi v druhé polovině padesátých let. V roce 1988, tedy na konci totality, bylo 691 registrovaných dětských folklórních kolektivů, což představovalo cca 17.302 dětí, jak je uvedeno ve Statistické ročence kultury toho roku.

Další význam plyne ze specifické, ale přitom důležité výchovné role, kterou dětské folklórní soubory plní. V čem jsou jejich zvláštnosti?

1. Prostředkem i cílem výchovy je lidové umění.
2. Obsah i forma lidového umění je dětem přístupná, tj. je pro ně srozumitelná i vhodná k osvojení.
3. Cesta k osvojení vede výhradně prostřednictvím dětské aktivity.
4. Rozumové poznání a citové prožívání jsou v této činnosti v přirozené rovnováze.
5. Proces osvojování a interpretace je provázen libým pocitem.
6. Prožitek je umocňován kolektivním sdílením a společenskou sounáležitostí.
7. Děti spolu prožívají chvíle všední (nácvik písní, her, tanců) i sváteční (účinkování, tj. pódiové a tomu podobné prezentování folklóru).

Výčet je v mnohém praktickým uplatněním pedagogických názorů J. A. Komenského, osobnosti nad jiné povolání. Proto tedy lze předpokládat výchovnou účinnost dětských folklórních souborů. Pro potvrzení našich předpokladů jsme provedli dotazníkové šetření mezi vedoucími dětských folklórních souborů a mezi rodiči členů dětských souborů.

Vedoucím jsme položili následující otázky:

1. Co si myslíte, že přináší členství v dětském souboru dětem, které vedete?

2. V čem spatřujete výjimečnost folklórního souboru proti jiným obdobným zájmovým kroužkům?

Z odpovědí vyjímáme:

K otázce 1:

- Radost z tance a zpěvu, kroje. Ohleduplnost, vytvoření pocitu odpovědnosti.
(Žena, 46 roků, soubor vede 12 let)
- Radost. Vytvoření kladného vztahu ke své regionální kultuře, tradicím, písní, tanci. Nepodlehnu negativním vlivům.
(Žena 51 roků, soubor vede 16 roků).
- Kladný vztah k hodnotám lidového umění, vlastenectví, odpovědnost.
(Žena 35 roků, soubor vede 4 roky).
- Kladný vztah k písním, ke kraji, kde žijí. Kladný vztah k druhému pohlaví.
(Muž, 63 roků, soubor vede 23 roků).
- Děti se seznamují s lidovými tradicemi a kulturou svého kraje. Velice je zajímají lidové zvyky.
(Žena, 49 roků, soubor vede 15 roků).

K otázce 2 :

- Nenásilným způsobem dětem říká, kdo jsou a kam patří.
(Muž, 38 roků, soubor vede 9 roků).
- Vytváří pospolitost dospělých i dětí. Učí se hrát, zpívat. Dnes se spíše mlčí. Ve škole i doma.
(Žena, 54 roků, soubor vede 23 roků).
- Ve všem se promítá kladný postoj k lidem, okolí, národu.
(Žena, 27 let, soubor vede 3 roky).

I když zatím nemůžeme předložit statistické vyhodnocení, je zřejmé, že vedoucí mezi hodnotami, které dětem přináší činnost ve folklórním souboru, nejčastěji uvádějí poznání lidového umění svého kraje a vytvoření kladného vztahu k němu, vlastenectví. Další zajímavostí mezi uváděnými hodnotami je nepochybně odpovědnost.

Také šetření mezi rodiči dětí folklórních souborů přineslo zajímavé výsledky. Zejména vyplynulo, že děti zpívají s rodiči, sourozenci a prarodiči písně, kterým se v souboru naučili. Nastává tedy obrácený postup.

Nikoliv rodiče předávají dětem místní tradice, ale naopak děti rodičům. Známe i případy, kdy činnost dětského souboru podnítila zájem dospělých o zapomenuté tradice svého kraje. (Viz např. soubor Křenováček z Křenovic na Brněnsku.)

Jak ukazují výsledky, je nepochybné, že dětské folklórní soubory mají nejen významnou výchovnou roli, ale ve výchově k pozitivnímu a odpovědnému vztahu k domovu a vlasti mají roli zásadní, neboť vlastně suplují výchovu rodinnou a výchovu školní. A tak vědomí domova se stává nejen hodnotou individuální, ale i hodnotou společenskou.

MFF Strážnice 91. Soubor Rosěnka z Prahy v pořadu "Věk dětský". Foto A. Vlk, 1991

POZNÁVANIE FOLKLÓRU VO VÝCHOVNOM PROCESE DETÍ A MLÁDEŽE V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Juraj Hamar

Poznávaniu a šíreniu tradičnej ľudovej kultúry a folklóru sa deti a mládež s obľubou venujú od najútlejšieho predškolského veku, až po zrelú dospelosť. Vo svojom príspevku by som sa chcel zamerať najmä na mimoškolskú výchovu detí a mládeže prostredníctvom poznávania tradičnej ľudovej kultúry a folklóru. Nebudem preto venovať pozornosť charakteru a štruktúre výchovy, tak ako ju prezentujú učebné plány, učebnice a učebné pomôcky štátneho a súkromného školstva v Slovenskej republike.

Činnosť v krúžkoch ľudovej tvorivosti, neskôr vo folklórnych súboroch a skupinách, je najstaršou a najrozšírenejšou záujmovou činnosťou detí a mládeže na Slovensku. Z hľadiska historického vývinu, ale najmä s ohľadom na spôsob spracovania folklóru a vekové zloženie členov, sme dospeli k zaužívanej a osvedčenej diferenciacii týchto telies na dedinské folklórne skupiny, folklórne súbory a detské folklórne súbory.

Dedinské folklórne skupiny, ktorých Národné osvetové centrum v Bratislave registruje celkom až 365, pričom minimálne 200 skupín pracuje kontinuálne bez väčšej prestávky aj niekoľko desaťročí, sa snažia prezentovať folklór v jeho najautentickejšej podobe. Na javisko prenášajú s minimálnymi štylizáčnými zmenami piesne, tance a zvykoslovie výhradne z miesta svojho pôsobenia (obce, mestečka, poprípadne iného uzavretého spoločenstva). K štýlovej čistote ich predstavení prispievajú takmer všetky scénické prvky: pôvodný odev, rekvizity, dialekt, hudobno-štylová interpretácia a v neposlednom rade najmä najstaršia generácia samotných interpretov piesní, tancov a zvykov, ktorých sme si zvykli označovať ako autentických nositeľov tradícií. Okrem samotnej umeleckej a organizátorskej činnosti, dedinské folklórne skupiny žijú čulým spoločenským životom v rámci svojej obce. Zúčastňujú sa takmer všetkých spoločenských podujatí - svadieb,

krstín, pohrebov, tanečných zábav, cirkevných sviatkov, spoločných dovoleníek a výletov a pod. Veľmi časté sú aj manželské či partnerské zväzky, ktoré medzi sebou uzatvárajú jednotliví členovia skupiny. Takýto partneri potom opätovne privádzajú do skupiny aj svoje deti a tak sa v nej často vystrieda aj niekoľko generácií. Práve tieto rodinné zväzky, ale i samotná existencia folklórnej skupiny v obci, sú výrazným inšpiračným zdrojom pre deti a mládež vyrastajúcu na vidieku. Často je to pre nich jediná možnosť umeleckej seberealizácie sa, ale dôležitú funkciu zohrávajú aj iné faktory. Táto mládež je oveľa skôr a spontánnejšie prijímaná vekovo starším kolektívom. Celkom v duchu tradičnej kultúry sú zasväcovaní do istého tabu tohto uzavretého spoločenstva, okrem iného majú možnosť vystúpení na rôznych festivaloch mimo svojej obce, kde nadväzujú nové kontakty so svojimi rovesníkmi, zúčastňujú sa televíznych a rozhlasových nahrávok atď. Toto všetko v nemalej miere prispieva k prebúdzaniu ich vážnejšieho záujmu o samotný folklór, tradičnú ľudovú kultúru, zvyky, históriu svojej obce, ale aj o folklór v najširšom slova zmysle. Zaujímajú sa o iné regióny, učia sa nový tanečný a spevný repertoár, začínajú rozlišovať regionálne a štýlové zvláštnosti. Prebúdza sa aj ich všeobecný estetický záujem o celú sféru umenia a kultúry. Navyše koexistencia 3-4 generácií v rámci jedného telesa, ich učí tolerancii, úcte a vážnosti k starším ľuďom. Výchovný apel starších členov skupiny už nepociťujú ako morálny tlak či direktívu, ale ako samozrejmu podmienku ich zotrvania v tomto spoločenstve a ako prípravu na to, že onedlho budú aj oni musieť takto prijímať a vychovávať mladých členov.

Možno teda povedať, že dedinské folklórne skupiny sú jedným z najdôležitejších iniciátorov detí a mládeže k ich záujmu o ľudové umenie a folklór. Vytvárajú podhubie, z ktorého na Slovensku vyrástlo už

mnoho milovníkov folklóru, ale aj mnoho vynikajúcich umeleckých či vedeckých osobností.

V mestskom prostredí je situácia trochu iná. S ohľadom na štruktúru osídlenia je vytvorenie autentickej folklórnej skupiny v týchto podmienkach takmer nemožné. Existujú tu ale mládežnícke folklórne súbory, ktoré pracujú často pri jednotlivých mestských kultúrnych strediskách, vysokých a stredných školách, ale najmä pri štátnych podnikoch. Na Slovensku registrujeme 112 folklórnych súborov, aj keď v novej neľahkej ekonomickej situácii majú niektoré telesa so svojou existenciou problémy a 4 dokonca museli zaniknúť. Folklórne súbory združujú mládež vo veku približne od 15 do 27 rokov, ale zriedkavosťou nie sú ani tanečníci a speváci ďaleko za touto hranicou. Spracúvajú folklór do štylizovanej podoby s dôrazom na tanečný, hudobný a spevácky prejav najčastejšie z viacerých regiónov, resp. z celého Slovenska, napriek tomu, že v určitom období bolo snahou metodického centra pri Osvetovom ústave (dnes NOC) orientovať prácu folklórnych súborov najmä na svoj vlastný región, čo prinieslo významné výsledky v poznávaní ľudovej umeleckej kultúry na celom Slovensku. Do týchto telies prichádzajú často mladí ľudia, ktorí predtým pôsobili v detských folklórnych súboroch či dedinských folklórnych skupinách. Práca v takomto telese je však oveľa náročnejšia. A tak okrem náročnej kondičnej prípravy, čo má pre celkový harmonický rozvoj osobnosti mladého človeka nesmerný význam, a okrem už spomínaného autentického poznávania folklóru vo svojej rodnej obci a folklórnej skupine, sa tu mladý človek stretáva s hlbším poznaním zákonitostí, štruktúry, dokumentácie, štylizácie a interpretácie folklóru. V rámci tréningov sa stretáva aj so základmi klasického a moderného tanca, učí sa poznávať charakter a motívu ľudového tanca.

A opäť, podobne ako vo folklórnej skupine je tu aj množstvo mimoumeleckých či mimofolklórnych motívácií. S folklórnym súborom cestuje na jednotlivé vystúpenia po celom Slovensku, zúčastňuje sa prehliadok, súťaží, festivalov, dnes už takmer pravidelne aspoň jedenkrát do roka vystupuje s telesom v zahra-

ničí, kde opäť poznáva nových ľudí, učí sa reč, národné zvyklosti, poznáva mentalitu, architektúru, dejiny, kuchyňu, krajinu, podnebie, ale najmä uvedomuje si, že reprezentuje tak vážne spoločenstvo akým je národ či štát. A práve tento pocit reprezentácie, ktorý sa predtým zjednodušenie pripisoval len športovcom, má potom vplyv u mladého človeka na budovanie zdravého lokálpatriotizmu, kultúrnej národnej hrdosti, lásky k vlasti i k národným tradíciám a folklóru. Práve vo folklórnych súboroch sa potom u niektorých členov prejaví aj záujem o vyššie vzdelanie v tradičnej ľudovej kultúre, vo folklóre a národopise. Osvetové strediská preto otvárajú množstvo školení a kurzov zameraných na tradičnú ľudovú kultúru, členovia súborov odchádzajú študovať etnografiu a folkloristiku. Okrem toho napríklad práve z veľkého záujmu o toto štúdium a v snahe o podchytenie tých najšikovnejších členov folklórnych súborov, vzniká na Pedagogickej fakulte v Nitre v roku 1991 aj katedra folkloristiky a regionalistiky. Okrem toho z vynikajúcich interpretov folklórnych súborov je dnes už množstvo špičkových vedcov a pedagógov, za všetkých spomeniem aspoň prof. Nosáľa, dr. Ondrejku, dr. Dúžeka, z generačne mladších kolegov aspoň Jana Blahu, Mariána Járeka, dr. Bernarda Garaja, Milana Ruska a ďalších.

Detských folklórnych súborov, ktoré systematicky na Slovensku pracujú, je asi 250. Napriek tomu Národné osvetové centrum registruje až 359 týchto telies. Detské súbory vznikajú samostatne, alebo ich zriadením popri dedinskej folklórnej skupine či mládežníckom folklórnom súbore. Tieto kolektívy združujú deti od 5 do 14 rokov, často i staršie, aby nevzniklo vákuum medzi prechodom detí z detského do mládežníckeho telesa. Napriek tomu, že nie sú diferencované, v ich spôsobe práce rozoznávame dve skupiny. Tou prvou sú detské folklórne súbory, ktoré pracujú na vidieku a ktoré sa výrazne spôsobom svojej práce podobajú na folklórnu skupinu. Do druhej skupiny by sme mohli zaradiť súbory, ktoré pracujú najmä v mestskom prostredí a ktoré prezentujú viac či menej štylizovaný folklór charakterom podobný

folklórnym súborom. O tom, že folklór ako najsynkretickejší druh umenia všestranné pôsobí na celkový harmonický duševný a estetický rozvoj dieťaťa, nemusím na tomto mieste hovoriť. Okrem toho všetko to, čo folklór a poznávanie tradičnej ľudovej kultúry prináša mladému človekovi, a o čom sme hovorili pri dedinských folklórnych skupinách a folklórnych súboroch, dvojnásobne platí práve pri práci v detských folklórnych súboroch. Chcel by som sa preto zamerať ani nie tak na nepopierateľný výchovný význam, ktorý prináša existencia týchto telies, ako na jedno podujatie, ktoré práve inšpirovaní prácou detských folklórnych súborov zorganizovali pred viac ako dvomi desaťročiami nestori slovenského detského folklóru pani Elena Medvecká, vtedy odborná pracovníčka Osvetového ústavu v Bratislave, a dr. Kliment Ondrejka, vedecký pracovník Ústavu hudobnej vedy SAV v Bratislave. Pod názvom "Pri prameňoch krásy" spoločne pripravili a potom celé desaťročia, prakticky až dodnes organizovali a metodicky riadili celoslovenskú zberateľskú akciu zameranú na vyhľadávanie pôvodného hudobného a slovesného folklóru. Princíp celej akcie spočíval v tom, že pedagógovia a vedúci detských folklórnych súborov, učitelia a vychovávatelia na základných školách, podľa vopred vypracovaných metodických postupov oslovili svoje deti a žiakov, aby od svojich rodičov, starých rodičov, susedov a známych zistili a následne zapísali hry, piesne, tance, riekanky, porekadlá, hádanky, popisy zvykov, prác, hračiek, náradia, stravy, spôsobu života atď. Akcia sa

stretla s neočakávaným úspechom. Už v priebehu prvých rokov sa na pracovisku v SAV a OÚ zhromaždilo také množstvo materiálu, aké sa nepodarilo zhromaždiť renomovaným výskumníkom za celé desaťročia ich práce. Zároveň tie najzaujímavejšie záznamy začínajú vychádzať pod názvom "Deti deťom" vo viac ako 100 stranových publikáciách, ktorých doposiaľ vyšlo viac ako 20. Toto hnutie mnohých inšpirovalo k založeniu detského folklórneho súboru vo svojej obci, ľudová kultúra a folklór začali aj u detí získavať svoju vážnosť a čoraz viac sa dostávali, či už prostredníctvom tohto hnutia, svojich učiteľov, či oficiálnych školských osnov aj na inštitucionálnu pôdu školy. V archívoch je doteraz také množstvo nespracovaného materiálu z tejto akcie, že si budeme musieť počkať ešte niekoľko rokov, aby sme dostali akú-takú predstavu o jeho celkových výsledkoch.

Myslím si preto, že práve toto stretnutie a táto pôda je vhodná na to, aby sme sa mohli s týmito výsledkami nielen pochváliť, ale najmä podeliť a navzájom sa inšpirovať. Dožíva nám posledná generácia autentických nositeľov tradícií, ktorí nám môžu poskytnúť ešte aké-také informácie o spôsobe ich života, o tradičnej kultúre, o ich folklóre.

Ak záujem o ich poznanie, ochranu a šírenie vzbudíme hneď u detí, nemusíme sa o budúcnosť našej kultúry a umenia obávať. Privedme preto každý z nás vo svojej krajine deti k týmto "prameňom krásy" Európy.

SÚČASNÉ AKTIVITY V ĽUDOVEJ UMELECKEJ VÝROBE NA SLOVENSKU

† Jarmila Paličková

Som neobyčajne povďačná p. riaditeľovi Ústavu ľudovej kultúry v Strážnici, dr. Jozefovi Jančárovi, že mi umožnil na tomto mieste a pred váženými zástupcami UNESCO a CIOFF prehovoriť práve o ľudovej výrobe a ľudovom výtvarnom umení. Nevyjadrujem azda len môj dojem, keď si dovoľím povedať, že otázky široko ponímanej hmotnej kultúry, do ktorej aspoň svojou základnou časťou patrí i tradičná výroba, remeslá a výtvarné umenie, ostávajú akosi v úzadí pozornosti CIOFF, ale napokon napr. i ďalšej z organizácií UNESCO akou je IOV. Do istej miery sa toto odráža i v odporúčaní Deklarácie na ochranu tradičnej kultúry a folklóru Generálnej konferencie UNESCO z roku 1989.

Usudujem takto podľa jedného z prvých odsekov deklarácie, kde sa zdôrazňuje síce všeobecne krehkosť foriem tradičnej a ľudovej kultúry, no za osobitne ohrozené sa považujú práve ústne tradície a zrejme v širšom ponímaní predovšetkým folklór. Dokladá mi to i dlhoročná prax nášho jediného festivalu so štatútom CIOFF vo Východnej, kde pomerne dlho trvalo, kým sa podarilo aspoň časť podujatí orientovať aj na hmotnú a výtvarnú kultúru tak, aby festival smeroval k prezentácii celej šírky tradičných prejavov. Odporúčania Deklarácie obsahujú však v ďalších riadkoch zásady, aplikovateľné na celú oblasť tradícií a kultúrneho dedičstva a preto sme sa ich pokúsili využiť aj pre oblasť tradičnej výroby, remesiel a výtvarného prejavu a pre niektoré aktivity v tomto smere.

Slovensko sa ani v minulosti nevyčleňovalo z celkových európskych vývinových tendencií a prúdov a tak tu, podobne ako v mnohých ďalších krajinách Európy, už od konca 19. storočia nachádzame inštitúcie, ktoré sa starali o organizovanie tzv. domáceho priemyslu, čiže vedľajších sezónnych či doplnkových zamestnaní a prác najmä v horských a poľnohospodárskych oblastiach. Živnostenské organizácie,

obchodné komory, rôzne spolky a družstvá sa usilovali aspoň čiastočne riešiť problémy drobných výrobcov, ktorí nedokázali čeliť náporu vzrastajúceho priemyslu a urbanizácie. Popri otázkach sociálnych a ekonomických sa čoskoro vynárajú aj otázky zachrany miznúcich kultúrnych hodnôt, ktoré sa navyše v podmienkach nerovnoprávných národnostných pomerov stávali aj významným prejavom národnej identity.

V tomto roku je to už sto rokov, ako bol na Slovensku založený spolok Izabella, ktorý využíval mimoriadne technické schopnosti a výtvarné čítanie vidieckych vyššiváčiek a čipkárok, zúčastňoval sa svojimi výrobkami mnohých medzinárodných výstav, zhotovoval náročné objednávky pre šľachtické a patricijské rodiny, kostoly a katedrály v rôznych európskych zemiach, niektorými časťami a doplnkami odevu s použitím náročných výšiviek a čipiek zasiahol aj do trendov vtedajšej módy. Popri tomto spolku s výraznou podporou uhorského štátu, resp. jeho bohatých vrstiev, pôsobili aj menšie spolky a družstvá, zriaďované z iniciatívy a podpory regionálnych živnostenských organizácií, ale aj národnej, vlastnecky zmýšľajúcej inteligencie (napr. v roku 1910 založený spolok Lipa v Martine a Družstvo pre speňaženie domáceho ľudového priemyslu v Skalici). Veľké politické zmeny po I. svetovej vojne znamenali zánik Izabelly ako inštitúcie podporovanej prevažne uhorskou šľachtou. Hoci jej funkcie i so zázemím kvalifikovaných domácich pracovníčok prevzala organizácia nová - Detva - táto nemala už tak vplyvných mecenášov a aj jej kontakty s európskou klientelou boli podstatne menšie ako v prípade zaniknutej Izabelly. Tá totiž mnohé objednávky získavala aj vďaka v podstate celoeurópskym vzťahom a rodinným zväzkom vysokej šľachty. Paralelne s Detvou pôsobili ešte niektoré ďalšie spoločenstvá, i tie, spomínané vyššie, zväčša na regionálnej úrovni. Ciele všetkých uvádzaných inštitúcií boli predovšetkým komerčné a čiastočne aj sociálne, hoci sa do ich

tvorivej činnosti v záujme zvyšovania jej estetickej a funkčnej úrovne usilovali zasahovať i niektoré umelecké osobnosti, teoretici a historici umenia, etnografi. Ich vplyvy však nemali systémový charakter, boli skôr nahodilé, závislé od individuálneho zamerania a vôle jednotlivcov. Snahu viesť do týchto pôsobení systém, získať podporu štátu najmä pokiaľ išlo o výchovu, školstvo a sústavné sledovanie, dokumentovanie a ochranu tradičnej výroby a remesiel prerušila 2. svetová vojna. Napriek tomu hádam práve vďaka niektorým predvojnovým krokom, no najmä pôsobeniu niekoľkých slovenských a českých výtvarníkov, teoretikov úžitkového umenia a etnografov bolo možné už v roku 1945 pristúpiť k budovaniu organizácie podľa predstáv týchto osobností. Ako silný inšpiračný model tu pôsobil príklad škandinávskych zemí. Ešte pred vznikom riadneho, voľbami ustanoveného zákonodarného orgánu sa už v roku 1945 dekrétom prezidenta Československej republiky zakladá Ústredie ľudovej a umeleckej výroby, ktorého náplň zahŕňa od výskumu a dokumentácie cez výrobný program jednotlivcov a dielní i vzdelávanie, propagáciu a predaj. Vytvorili sa takto zákonné podmienky ako pre sústavné mapovanie terénu výskumom a dôsledným a všestranným dokumentovaním živých i zanikajúcich druhov výroby, techník a technológií na celom území krajiny, ale i evidencia a do istej miery i ochrana výrobcov pred hmotným a duchovným zneužívaním. Vďaka tomu už spomínaných kvalifikovaných odborníkov začínala už v tomto období inštitúcia plniť závažné kultúrne a umelecké poslanie a v istom období výrazne prispievala k tvorbe dobového výtvarného a dokonca aj životného štýlu. Všetky tieto zložky napokon predurčili aj prechod tejto štátnej organizácie z rezortu hospodárstva do rezortu kultúry. Túto skutočnosť napokon potvrdzuje zákon z roku 1958, opätovne zaväzujúci inštitúciu pomenovanú na Ústredie ľudovej umeleckej výroby ku všetkým už vyššie spomínaným funkciám. Tie sa napokon prejavili počas celej existencie Ústredia ako neobyčajne životaschopné a produktívne a nestrácajú svoj význam ani pri jeho súčasnom 50. výročí. Samozrejme, že tých päťdesiat rokov neznamená vždy len pozitívne kroky a aj ÚLUV zaznamenal niekoľko snáh o deštrukciu ako zo strany

niektorých tzv. sesterských organizácií, tak aj zo strany štátnych orgánov. Takéto "zemetrasenia" prežíva organizácia na Slovensku napokon i v posledných 5 rokoch. Často, podobne ako pred rokom 1989, závisí na snahe, vytrvalosti a niekedy aj kontaktoch jednotlivcov, či tieto zemetrasenia nedosiahnu deštrukčný stupeň. Možno sa vidí jednostranné, že sa sústreďujem iba na jedinú organizáciu. Je to do istej miery odraz centralizácie, charakteristickej pre socializmus vôbec, no príklad viacerých zemí, kde ochrana kultúrneho dedičstva má trvalé pozitívne výsledky, sa podpora štátu väčšinou sústreďuje tiež v jedinej inštitúcii. Potreba zvýšenej starostlivosti a autority, akú predstavovalo Ústredie, sa u nás ukázala osobitne naliehavou najmä od začiatku päťdesiatych rokov, kedy sa dôsledne završuje socializácia, teda zoštatňovanie všetkých druhov výroby. Päťdesiate roky znamenali definitívny zánik drobných remesiel a individuálnej výroby vôbec. Jediná záchrana výrobcov boli teda na jednej strane výrobné družstvá, na druhej strane práve ÚLUV.

Po r. 1989 i družstvá prechádzajú transformáciou a hoci časť si zachováva orientáciu na tradičné materiály ako je hlina, drevo, prírodné pletivá, textil, jednoznačné zameranie na komerčný úspech a prosperitu vedie mnohé družstvá k maximálnej mechanizácii či zjednodušovaniu výroby. Takto zhotovené predmety strácajú veľa na svojej autenticite, zaniká tvorivý prístup jednotlivca a výrobky sa stávajú skôr suvenírovým tovarom. Ten zväčša len povrchne pripomína pôvodné, tradičné umenie ak vôbec ešte možno o umení hovoriť. I tento príklad iba poukazuje na to, že kultúrnezáchovnú funkciu vo vzťahu k tradičným druhom výroby, remesiel a umenia nemožno vykonávať bez pevnej, kontinuálnej koncepcie a bez podpory inštitúcií s kvalifikovanými pracovníkmi, ktorí nepodliehajú častým politickým zmenám a krátkodobým, príliš pragmatickým cieľom. Záujem kultúrneho dedičstva by totiž mal tieto ciele ďaleko a dlhodobo prekračovať bez ohľadu na momentálnu politickú situáciu.

"Vytrenovaní" viacnásobným poznaním zväčša negatívnych dôsledkov politických otrasov sme práve odporúčania Deklarácie UNESCO privítali ako autoritu, o ktorú sa možno oprieť v úsilí o záchranu tých hodnôt,

ktoré presahujú akékoľvek revolučné či politické zmeny. Konkretizáciou jej zásad v smere tradičnej umeleckej výroby a remesiel sa stala medzinárodná konferencia Modely ochrany ľudovej umeleckej výroby a remesiel, ktorá sa uskutočnila na Slovensku z podnetu IOV v roku 1993. Prijatá rezolúcia smerovala k posilneniu výskumných a záchranných programov v jednotlivých zemiach, k ich medzinárodnej koordinácii a spolupráci, k účinnejšiemu včleneniu informácií a poznatkov o hodnotách tradičnej ľudovej kultúry do školského a vzdelávacieho systému všeobecne a do systému vzdelávania mladej generácie výrobcov, remeselníkov a výtvarníkov osobitne. Rezolúcia podčiarkla ako práve pre tieto ciele je nevyhnutné rozvíjať využívajúc dokumentačné a zbierkové fondy všetkých inštitúcií, ktoré sa výskumom tradícií z najrôznejších hľadísk zaoberajú. Rezolúcia žiada aktivizovať miestnu správu, vytvoriť legislatívne podmienky a získavať sústavnú podporu štátu. Účastníci konferencie sa uzniesli pre najbližšie obdobie vydávať informačný bulletin a venovať osobitnú pozornosť publikačnej činnosti so zámerom pripraviť vydanie medzinárodnej bibliografie a vypracovať jednotný informačný systém pre zostavenie medzinárodného adresára inštitúcií, centier a dielní, ktoré sa zaoberajú ľudovou výrobou a remeslami. Na vydávanie informačného bulletinu sa zaviazali účastníci zo Slovenska, konkrétne Ústredie ľudovej umeleckej výroby. Zatiaľ sa podarilo vydať dve čísla Folk Art and Craft News, prvé číslo s podporou Ministerstva kultúry SR, druhé číslo z prostriedkov ÚLUV a Európskej federácie pre ľudové umenie a remeslá. K vybudovaniu jednotného informačného systému sa zatiaľ nepristúpilo, hoci sprostredkované sme dostali správu, že na seminári Európskej federácie pre ľudové umenie a remeslá v decembri minulého roku sa prijal takýto návrh a pokusne sa testuje na jednom zo španielskych pracovísk. Definitívna podoba informačného systému medzinárodnej databázy sa má predložiť, prediskutovať a prijať na jesennom generálnom zhromaždení Federácie v tomto roku.

Hoci prvé dve vydania Folk Art and Craft News sa stretli s priaznivým ohlasom odborníkov z oblasti ľudovej výroby a remesiel i s priamymi reakciami aktívnych výrobcov z rôznych častí Európy a tretie

číslo je už pripravené do tlače, nemáme žiaľ ďalšie prostriedky na jeho vydanie. Hoci na tohoročnej generálnej konferencii IOV sa delegáti rozhodli (zrejme i pod dojomom doterajšej aktivity na Slovensku) preniesť sekretariát svojej komisie pre ľudovú výrobu a remeslá na pôdu bratislavského ÚLUV a jeho riaditeľ, inž. Milan Beljak sa stal jej predsedom, konferencia ani generálny tajomník IOV nevyriešili zatiaľ problém finančného zabezpečenia ďalšieho vydávania Folk Art and Craft News. Redakcia sa chce s týmto problémom obrátiť na delegátov jesennej konferencie Európskej federácie pre ľudové umenie a remeslá. Pre pokračovanie všetkých pozitívnych trendov, ktoré som naznačila o doterajšom pôsobení ÚLUV je však potrebné zabezpečiť tejto inštitúcii základné podmienky ďalšej existencie podporou štátu. Len s takouto podporou je možné naplňovať nielen odporúčania Deklarácie UNESCO, o ktorej tu dnes hovoríme, ale realizovať aj skromnejšie uznesenia, ktoré prijali účastníci medzinárodnej konferencie v r. 1993, či už ide o výskum, dokumentáciu alebo pôsobenie v školskom a výchovnom systéme. Zatiaľ má ÚLUV, pre túto činnosť vypracované projekty, ktoré vychádzajú z päťdesiatročnej činnosti a skúseností, bohatého zdroja vlastných dokumentačných zbierok a dostatočného zázemia odborníkov v oblasti tradičnej kultúry, etnografie, výtvarného umenia i praktického ovládania rôznych tradičných technológií, výrobných a výtvarných technik. Stačí, keď na tomto mieste pripomeniem, že koncom 80. rokov bolo v dokumentačnom fonde ÚLUV 18.350 položiek - výskumných správ, textových a kresebných záznamov, 36.620 negatívov, ktoré v posledných rokoch rozšírili aj videozáznamy technológií. O metodickom a výchovnom pôsobení svedčí skutočnosť, že komisia, zložená z etnografov, historikov a teoretikov umenia a profesionálnych výtvarníkov hodnotí prácu jednotlivých výrobcov a udeľuje im tituly ľudový umelecký výrobca a majster ľudovej umeleckej výroby. Titul majstra od roku 1954 získalo 248 výrobcov.

Napriek týmto optimistickým a pozitívnym informáciám by som chcela upozorniť, že i tejto dnes už päťdesiatročnej inštitúcii, ktorá už nespočetnekrát dokázala svoju životaschopnosť, sa dotýkajú neujasne-

nosti prelomových rokov i snahy zmocniť sa lukratívnej časti inštitúcie a ponechať svojmu osudu tú časť, ktorá sa bez podpory nezaobíde. Už dnes viaceré firmy, obchody a starožitníctva používajú rokmi budované a Ústredím vychovávané a vzdelávané skupiny výrobcov bez záujmu o ďalšie prehĺbovanie a dopĺňanie výskumnej a dokumentačnej zložky, hoci práve tá predstavuje najhodnotnejšiu a časom sa stále viac zhodnocujúcu časť. Rozbiť však doterajšiu štruktúru, kde vo vzájomnej návaznosti a prelínaní pracuje výskum, dokumentácia, výroba a odbyť, by znamenalo zničiť základnú kultúrotvornú funkciu inštitúcie s aktívnym pôsobením ako vo vzťahu ku kultúrnemu dedičstvu, tak aj pri formovaní kultivovaného životného štýlu a identity moderného človeka.

Chcela by som sa ešte niekoľkými slovami dotknúť oblasti záujmovej činnosti, kde tradičná výroba tvorila dosť významnú zložku ako pri mimoškolskej výchove detí, tak aj vo vyplňaní voľného času dospelých. V tomto smere pôsobili kultúrne strediská a domy mládeže, organizované na princípe administratívneho delenia. Mnohé z týchto zariadení využívali práve schopnosti starých majstrov a ľudových výrobcov pri inštrukciách a tvorivých dielňach. Tam, kde metodický pracovník mal i osobný vzťah k ľudovému umeniu a navyše dobré organizačné schopnosti, dokázal vytvoriť celú sieť ateliérov, dielní, seminárov a stretnutí, ktoré často korunovali úspešné súťaže a výstavy. Nakoľko súčasná existencia kultúrnych zariadení závisí od nového administratívneho členenia štátu a presúvaní kompetencií, väčšina i tých najúspešnejších krúžkov a združení amatérskych výtvarníkov stagnuje alebo pôsobí len zotrvačnosťou a z podnetu jednotlivcov, v značne obmedzených podmienkach. Tie sa do istej miery dotkli aj našich folklórnych festivalov. Už v úvode som spomínala, ako ťažko sa presadzovala myšlienka uplatňovať na folklórnych festivaloch aj hmotnú a výtvarnú kultúru ako integrálnu súčasť tradícií. I pri najväčšom festivale Slovenska so štatútom CIOFF vo Východnej sa pôvodne výtvarné umenie prezentovalo predovšetkým výstavami profesionálnych výtvarníkov. Bolo to opäť Ústredie ľudovej umeleckej výroby, ktoré presadilo na festivale nielen predaj svojich výrobkov, ale postupne ho sprevádzali aj výstavy s najrôznejším

tematickým zameraním. Neskôr sa k prezentácií hmotnej kultúry pripojil aj Etnografický ústav Slovenského národného múzea v Martine a pravidelne sa začala predstavovať i tvorba amatérov - detí i dospelých - inšpirovaná ľudovým umením a tradíciami. K ojedinelým podujatiam patria i stretnutia ľudových rezbárov, ktorí priamo vo Východnej a na pozvanie festivalu každoročne vytvárajú rozmerné sochy ľudovoľného či tematicky určeného zamerania, ktoré sa rozmiestňujú v areáli amfiteátra a sú jeho trvalou súčasťou. Nesporným prínosom a zámerným upozornením na výtvarné hodnoty ľudovej kultúry boli po niekoľko rokov inscenované tzv. Prehliadky tichej krásy - programy zamerané na predstavovanie autentických krojov.

Od roku 1977 sa stali výstavy a niektoré na ne nadväzujúce programy pravidelnou súčasťou Západoslovenských folklórnych slávností na Myjave. Okrem tematických výstav, výstav jednotlivých tvorcov amatérov či zberateľov ľudových artefaktov bolo špecifikom tohto festivalu prepojenie scénického programu s výstavou pri tzv. Profiloch obcí, kde sa predstavovala čo najširší komplex tradícií jednotlivých lokalít západného Slovenska. Samozrejme, že takáto príprava programov vyžadovala priamy kontakt s predstavovanými obcami a v podstate skutočný etnografický výskum. Tým, že príprava slávností sa dnes už presunula na miestne orgány, sťažil sa kontakt s výskumnými inštitúciami a redukovali prostriedky, bez ktorých nie je možné takéto náročné prípravy uskutočňovať.

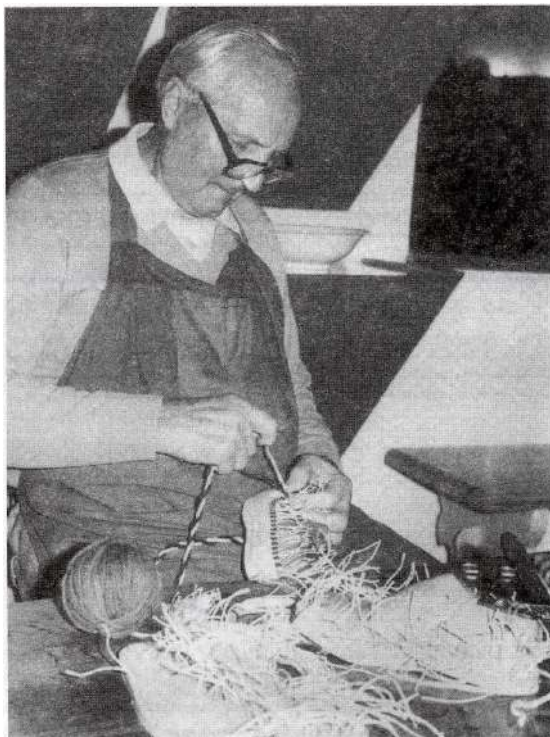
Ešte jedna poznámka nakoniec: všetci si uvedomujeme, že reálna potreba predmetov tradičnej výroby a remesla je obmedzená. Občasný módný boom artefaktov rôznej etnickej proveniencie síce vedie ku krátkodobej ekonomickej pomoci výrobcom, veľmi skoro však aj k rýchlemu presýteniu trhu a zväčša aj technickému a výtvarnému úpadku, plagizovaniu a ďalším deformáciám tejto produkcie. I to je doklad, že v tejto oblasti nikdy nemožno očakávať veľký ekonomický prínos, ktorý by bol schopný súťažiť s inými druhmi výroby. Už vôbec sa tu nemožno spoliehať na akési prirodzené regulatívy trhu. Povinnosťou kultúrnych národov je však zachovať

aktívnu znalosť čo najväčšej možnej šírky pôvodných techník, nielen preto, aby ďalšie generácie nemuseli zložito rekonštruovať tie druhy prác, ktoré ešte ovládajú naši súčasníci, ako to dnes napr., robia archeológovia pri rekonštrukcii života a práce jednotlivých prehistorických epoch. Cesta zvyšovania efektívnosti práce mechanizáciou by vlastne bolo iba akýmsi oneskoreným opakovaním toho, čo niekedy v 17. storočí začali uskutočňovať manufaktúry. My sa však azda nechceme dostať na úroveň priemyslu, ale chceme tradičné techniky, práce, druhy výroby zachovať pre prehĺbenie ľudského poznania a najmä pre vytváranie základne pre aktívnu tvorivú činnosť a

mnohostranné uspokojenie, ktoré táto ľudom prináša. Či už ako impulz a inšpirácia pre vyjadrenie schopností i bezprostredného fyzického i duševného prepojenia človeka s materiálom a tým aj s prírodou. Táto skutočnosť nevyhnutne predpokladá i dôstojnú existenciu tých, ktorí vyhotovujú tradičné výrobky na odpredaj. Aj oni by totiž mali cítiť vedomie uvádzaných súvislostí, čo však nemožno očakávať ak výrobcí žijú v podmienkach biedy a boja o holú existenciu. Napokon mi dovoľte vysloviť nádej, že aktívne znalosti tradičných techník bude môcť ľudstvo používať pre obohacovanie a prehľbovanie svojich životných pocitov a kvality života vôbec a že ich raz nebude nútené uplatniť pri záchrane svojej holej existencie.

Anna Jajcayová při předvádění výroby paličkové krajky. Bratislava 1987. Foto archiv ÚLUV Bratislava.

Mistr lidové umělecké výroby Tomáš Matula. Bratislava 1987. Foto archiv ÚLUV Bratislava.

STRÁŽNICKÉ SLAVNOSTI - JAKÉ JSOU DNES

Karel Pavlišťák

Ohlédneme-li se do historie Strážnických slavností, zjistíme mimo jiné, že jejich vývoj vyvolával permanentní diskusi, v níž byl nastolován problém smyslu jejich existence. Škála názorů uplatňovaných v této diskusi byla pestrá a nechyběly nikdy názory krajní: ty, které považovaly slavnostmi prezentovaný folklorismus za jedinečnou, ne-li jedinou cestu v rozvoji soudobé amatérské kulturní činnosti, i ty, které její význam a vliv zcela negovaly, pokládajíce je za doménu naivní glorifikace dávno zaniklých vesnických tradic. Ve chvíli, kdy ve společnosti byly nastoleny vztahy demokratické a v ekonomice vztahy tržní, začaly být kladeny otázky jak po smyslu další existence slavností, tak po možnostech získání finančních prostředků, umožňujících jejich existenci.

Vedení Ústavu lidové kultury a programová rada slavností usilovaly v počáteční komplikované fázi nového společenského vývoje cílevědomě o to, aby byla kontinuita existence slavností uchována i za těch nejsložitějších ekonomických podmínek s cílem případné potíže překlenout a zajistit tak pro budoucnost pozitivní vývoj. Koncepce slavností jako mezinárodního folklórního festivalu, podporujícího rozvoj regionálních kulturních aktivit a prezentujícího výsledky všech forem scénického i společenského reflektování rozmanitých žánrů lidové kultury, získala společenskou i ekonomickou podporu státních a veřejných institucí a posléze i dalších sponzorských subjektů. Brzy byl nalezen a skutečně efektivní a novým podmínkám odpovídající systém programového i organizačního zajištění příprav a realizace slavností. Aparát Ústavu lidové kultury zabezpečuje vše, co souvisí s provozem slavností, programová rada se zabývá dramaturgií slavností a tvorbou programů. Spolupráce obou složek se odehrává ve věcné a vstřícné atmosféře, což ve všech směrech pozitivně ovlivňuje další růst umělecké úrovně i společenské prestiže slavností.

Pro situaci, v níž se Strážnické slavnosti nacházejí ve chvíli padesátého výročí své existence, jsou charakteristické tyto skutečnosti:

Ve vědomí české kulturní veřejnosti jsou Strážnické slavnosti vnímány jako charakteristická a specifická součást širokého spektra soudobého kulturního života České republiky.

Slavnosti mají k dispozici rozsáhlou, dobře organizovanou, společensky aktivní a umělecky potentní základnu amatérských folklórních souborů a skupin (v současné době je jich v České republice na 800), jejichž repertoár je zatím stále bohatým a kvalitním zdrojem tvorby festivalových pořadů nejrůznějších žánrů a ambicí.

Slavnosti mají k dispozici dostatek kvalifikovaných, pro jejich poslání plně zaujatých tvůrců, rekrutujících se z řad předních etnografů, folkloristů, divadelních, rozhlasových a televizních pracovníků i z řad vedoucích předních amatérských folklórních souborů a skupin.

Slavnosti mají své obecenstvo, jehož značná část je odborně poučená a emotivně motivovaná ke specifické jejich programové skladbě. Je to obecenstvo generačně mnohovrstevnaté se stálým přílivem nových zájemců. Odborná poučenost se projevuje nejen v úrovni posuzování kvality pořadů, ale i ve schopnosti účastnit se v roli muzikantů, zpěváků a tanečníků programů, které k takové účasti diváků poskytují možnost a jichž v programové skladbě slavností přibývá.

Dramaturgie slavností prokazuje schopnost uchovávat vedle aktuálních pořadů, prezentujících různé přístupy ke zpracování folklórního materiálu, také tradiční programové konstanty, k nimž patří: pořady věnované dětskému folklóru, pořady věnované komplexnímu pohledu na lidové tradice jednotlivých regionů, pořady klenotnicového typu, v nichž je prezentován folklórní materiál v autentické podobě a funkci, zvykoslovné pořady využívající prostředí strážnického skansenu, *"Podvečerní zpívání"* a *"Noc s hudci"* - při-

ležitost ke zpěvu a tanci pro každého, kdo si zazpívat, zahrát a zatancovat umí a chce, hudební pořady, využívající písňového bohatství i hudeckých a zpěvác-
kých tradic všech regionů, verbířská soutěž a soutěž zpěváků.

Rozšiřování podílu zahraničních souborů a jejich vystoupení v programové skladbě slavností vyvrcholilo získáním statutu mezinárodní organizace CIOFF. Při prezentaci zahraničních souborů jsou uplatňovány jak pořady tematické, např. svatby, masopust, mečové tance atd., tak pořady přehlídkové. Potřeba zkvalitňování mezinárodní části slavností je však stále aktuální. Kritickou reflexi úrovně slavností plní zatím víc než veřejná odborná kritika interní odborný tým, který

hodnotí každý ročník festivalu a vyjadřuje své stanovisko udělením Ceny festivalu tvůrcům nejkvalitnějších pořadů a čestných titulů "laureát" nejlepším účinkujícím.

Strážnický zámecký park, areál skansenu i náměstí s ulicemi okrajových částí města poskytují dostatek místa i osobité prostředí Strážnickým slavnostem. Dva stadiony a dvě komorní scény potřebám festivalu vyhovují. Stále nevyhovující je bohužel jejich technické vybavení.

Slavnosti mají k dispozici dostatek profesionálních i dobrovolných organizačních pracovníků, schopných vytvářet optimální podmínky pro diváky i pro účinkující.

MFF Strážnice '94. Soubor z Litvy při slavnostním průvodu účinkujících. Foto P. Titz, 1994

Strážnické slavnosti jsou jedním z nejstarších, ne-li vůbec nejstarším folklórním festivalem ve střední Evropě. Folklórními soubory a skupinami v České republice jsou stále vnímány jako unikátní zdroj materiálové i tvůrčí inspirace trvalého významu a zařazení do programu festivalu jako respektovaný projev uznání umělecké i společenské prestiže osloveného souboru, skupiny či sólisty. Trvá jejich inspirativní role pro další festivaly, kterých je v České republice řada a které v poslední době přibývají.

O odborné prestiži Strážnických slavností svědčí mimo jiné i to, že z jejich prostředí vzešla iniciativa

posléze i rozhodující realizační podíl na monumentálním projektu desetidílné videoencyklopedie s názvem "Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska", která bude v letošním roce úspěšně dokončena.

Svým podílem na uchování a v mnoha případech i vzkříšení vzácných jevů lidové kultury v naší zemi jsou Strážnické slavnosti nejen významným národním kulturním statkem, ale i výrazným a nepřehlédnutelným příkladem pochopení a konkrétního naplnění "Doporučení na ochranu tradiční a lidové kultury", které v roce 1989 vydala mezinárodní organizace UNESCO.

MUZEA V PŘÍRODĚ V ČESKÉ REPUBLICE

Ilona Vojancová

V současné době existuje v České republice osm expozic lidového stavitelství v přírodě. Nejstarší z nich - Valašské muzeum v přírodě se nachází v Rožnově pod Radhoštěm a v letošním roce slaví své 71. narozeniny. Vzniklo díky iniciativě B. Jaroňka v roce 1925. Další expozice vznikaly až o několik desetiletí později, v průběhu 60. a 70. let. Ovšem je třeba připomenout, že určitý pokus s prezentováním lidového stavitelství pod širým nebem byl učiněn již v minulém století. V roce 1891 při Jubilejní zemské výstavě v Praze byla postavena na pražském výstavišti tzv. Česká chalupa, jejíž úspěch dal podnět k tomu, aby během Národopisné výstavy československé uspořádané v Praze roku 1895 byla postavena celá vesnice. Na výstavišti v Královské oboře tak byly před sto lety postaveny kopie lidových staveb z nejrůznějších míst Čech, Moravy, Slezska, Slovenska, dokonce i kopie staveb Čechů žijících v Americe. Původním záměrem bylo ponechat tyto stavby i po skončení Národopisné výstavy, ovšem tato myšlenka se neuskutečnila.

Vraťme se však k současnosti - z osmi stávajících expozic lidového stavitelství se jich pět nachází na území Čech a tři na území Moravy. Expozice vznikaly různými způsoby a i jejich vývoj v současnosti je různý.

Nejvíce zkušeností s prezentací lidového stavitelství a způsobu života lidových vrstev má pochopitelně nejstarší Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Odborní pracovníci Valašského muzea pomáhali a pomáhají po metodické stránce při vzniku dalších expozic v přírodě v naší republice. Můžeme říci, že expozice lidového stavitelství prezentují tradiční stavby dvěma způsoby:

1. rekonstrukce a ochrana původních staveb na původním místě (SLS Vysočina - Betlém Hlinsko, Muzeum lidové architektury v Zubrnici, Polabské muzeum v Přerově, Národopisné muzeum Slánska v Třebízi, Muzeum hanácké vesnice v Příkazech), při čemž stávající objekty jsou doplňovány přenesenými menšími či většími stavbami, nebo postavenými kopie-

2. přenesené objekty nebo stavění kopií objektů, které na původním místě zanikly (Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Muzeum lidových staveb v Kouřimi, Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici).

Většina expozic lidového stavitelství přibližuje stavby z určitého regionu, který je předem vymezen jako tzv. sběrná oblast muzea a podává obrázek o vý-

voji určitého typu lidového domu. Výjimkou je Muzeum lidových staveb v Kouřimi, jehož koncepce vychází z myšlenky specializovaného národopisného muzea v přírodě, které má dokumentovat archaické stavební techniky, jež se nacházely na území České republiky, se zvláštním zřetelem k území Čech.

Vedle záchrany a prezentace vlastních stavebních prvků dané oblasti se však odborní pracovníci samozřejmě snaží o shromažďování poznatků o životě lidových vrstev v minulosti v celé šíři. Věnují se výzkumu lidových řemesel i výzkumu kultury duchovní.

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Foto R. Chudoba, 1993

Pro návštěvníky tak mohou připravit celou řadu programů, které z výsledků těchto výzkumů vycházejí. Dostává se tak k dalšímu bodu svého příspěvku a tím je způsob prezentace lidového stavitelství a projevů života lidových vrstev v jednotlivých expozicích. Je pochopitelné, že opět nejvíce zkušeností má Valašské muzeum v přírodě a potom také největší expozice na území Čech Soubor lidových staveb Vysočina. Tato dvě zařízení bohatě využívají možností, které poskytují expozice v přírodě a snaží se návštěvníkům nabídnout bohatý a různorodý program. Vedle ukázek lidových řemesel a tradičního způsobu hospodaření nabízejí i další programy: tématické výstavy, lidové obyčeje apod. Valašské muzeum v přírodě navíc připravuje zvláštní programy pro školní mládež. Všechny tyto programy jsou velmi náročné na přípravu a pochopitelně mají i specifické nároky na podmínky provozu muzea. Jejich zabezpečení není jednoduché a často realizace naráží na nejrůznější problémy, většinou způsobené nepružnými legislativními nařízeními. Odborní pracovníci si však uvědomují, že posláním expozic lidového stavitelství v přírodě není jen shromažďování poznatků, ale i jejich následná prezentace odborné a široké veřejnosti.

Každá expozice se dnes potýká s problémy, které přináší nedostatek finančních prostředků. To ovšem není nic nového, tato skutečnost doléhala na jednotlivé expozice i v minulosti. Dnes se však zdá být o to naléhavější, neboť na jedné straně stojí nejistota nad dalším charakterem vývoje některých kulturních institucí (památkové ústavy, některá muzea) a odklad řešení způsobů dotací kultury, na straně druhé pak ubývání dokladů lidového stavitelství a projevů lidové výtvarné kultury v terénu. Některých expozic lidového stavitelství v přírodě se dotkly i restituční nároky původních vlastníků objektů a pozemků (Soubor lidových staveb Vysočina, Muzeum lidových staveb v Kou-

řimi, Národopisné muzeum Slánska v Třebízi). Některá zařízení se potýkají s problémem poklesu návštěvnosti, ke kterému došlo po roce 1990. Problematika vývoje a provozu expozic lidového stavitelství v přírodě je daleko širší a nepřinesl ji pouze vývoj posledních let. Již v minulosti pracovníci těchto expozic upozorňovali na nedostatky legislativy především v otázce výstavby expozičních objektů, dosud nebyla sjednocena ani terminologie v oblasti užívání pojmů jako kopie, vědecká rekonstrukce, rekonstrukce objektu apod. Ovšem přes nastíněné problémy zůstává skutečností, že většina expozic lidového stavitelství v přírodě v České republice pokračuje ve své koncepci a rozvíjí se. Zejména je to patrné ve třech expozicích: ve dvou největších ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a Souboru lidových staveb Vysočina a také v Muzeu lidové architektury v Zubrnicih. Z nich potom se zřejmě nejvíce rozšiřuje Soubor lidových staveb Vysočina, který od roku 1989 provádí rekonstrukci dvanácti roubených domků z 18. století, které se dochovaly téměř uprostřed města Hlinska (okr. Chrudim).

Přes všechny problémy se většina existujících expozic lidového stavitelství v přírodě nadále rozvíjí. Ovšem je třeba si uvědomit, že stávající síť těchto expozic není na území naší republiky dostačující. Jsou další významné oblasti, které mají vzhledem k vývoji lidového stavitelství a lidové kultury vůbec pro naše území velký význam a nemají možnost prezentace v podobných expozicích. Připomenula bych alespoň oblast jižních a západních Čech.

Muzea v přírodě na území České republiky svojí činností přispívají k výzkumu a prezentaci všech oblastí lidové kultury. Jejich prostředí je vhodné pro ukázky lidových řemesel i nejrůznějších prvků lidové duchovní kultury.

ČESKÝ NÁRODOPIS A UNESCO

Richard Jeřábek

Podíl Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO) se sídlem v Paříži na podpoře kulturní spolupráce a tvorbě vzdělávacích programů je obecně znám a čtenáři Národopisné revue (jako jediného časopisu v našem oboru) měli možnost obeznámit se s jedním z významných dokumentů - "Doporučení k ochraně tradiční a lidové kultury" (úplné znění s úvodní glosou Josefa Jančáře vyšlo v NR 1992, s. 3-7) a opakovaně i v tomto čísle. Tento dokument navázal na dřívější iniciativu UNESCO, kterou představovalo zřízení Výboru vládních expertů pro záchranu folklóru (přesněji však tradiční lidové kultury), jehož zasedání se uskutečnilo v Paříži v roce 1982 (viz Umění a řemesla 1983, č.1-2). Avšak jen málokdo, a to i z řad našich profesionálních národopisců, tuší, že UNESCO už po desítky let slouží v mezinárodním měřítku jako přístřeší nebo alespoň jako morální opora též vědeckým institucím a jejich aktivitám v disciplínách, které fungují pod různými názvy od národopisu tradičního až po jeho antropologizované podoby. Omezíme se jen na dva příklady dotýkající se české národopisné obce, třebaže se tak děje bez vědomí a proto také bez účasti většiny jejich příslušníků.

Od šedesátých let se ocitlo pod záštitou UNESCO mezinárodní sdružení s názvem Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore (SIEF), resp. International Society for Ethnology and Folklore (ISEF), sdružující badatele především z evropských zemí. Pořádá s rozestupem několika let kongresy (1971 Paříž, 1982 Suzdal, 1987 Curych, 1990 Bergen, 1994 Vídeň), jichž se z České republiky zúčastňuje zpravidla jen nízký počet reprezentantů našeho oboru, snad bez jediné výjimky s referátem v některém ze světových jazyků. Při SIEF ovšem působí i specializované komise, jako například od roku 1984 Komitee für ethnologische

Bildforschung, pořádající mezinárodní pracovní setkání (z toho s českou účastí Miskolc 1987, Innsbruck 1990, Voss 1995), ale též starší, na katalogizaci balad zaměřená komise pro studium lidové poezie. Vztah k UNESCO je však v případě SIEF a jejích komisí velmi volný a spíš symbolický.

Jinou oblastí národopisné práce spojenou s UNESCO byla do roku 1984 Internationale Volkskundliche Bibliographie (International Folklore Bibliography, Bibliographie Internationale d'Ethnologie). Tehdy ji ještě obhospodařovala SIEF-Kommission für Bibliographie, Information und Dokumentation za přispění UNESCO. Tato vazba se oslabilá poté, co přípravu a vydávání bibliografie převzala Deutsche Gesellschaft für Volkskunde a co bylo vybudováno její computerizované centrum na univerzitě v Brémách. Nicméně nelze dlouholetý patronát UNESCO nad touto významnou národopisnou pomůckou přehlédnout. Podíl na koncepci a struktuře bibliografie i na prezentaci české produkce je plynule zajišťován, ale bohužel za naprostého nezájmu našich národopisných i knihovnických institucí. Sonda do fungování této největší a bezesporu nejvýznamnější oborové pomůcky ukázala, že se jí v českých zemích zřejmě vůbec nevyužívá, a to z důvodu velmi prostého: ani ta pracoviště, která by mohla věnovat prostředky na její nákup, tak notoricky nečiní (viz o tom Zwei naseweise IVB-Aperçus. In: Systematisieren und Thesauri. Bremen 1993, s. 41-44).

Nelze mít za to, že by byl český národopis nacházel přímou oporu v UNESCO, avšak také nelze pominout, že se mu dařilo pronikat do mezinárodního povědomí a dění prostřednictvím uvedených institucí, které by se možná bez přičinění UNESCO nebyly v takovém rozsahu a intenzitě etablovaly.

STRÁŽNICE A CIOFF

Martina Pavlicová

V roce 1970 byla ve francouzském Confolans založena Mezinárodní rada pro organizace folklórních festivalů a lidové umění (CIOFF). Její iniciátoři tehdy

pravděpodobně vůbec netušili, že za čtvrt století bude jedním z poradních orgánů UNESCO v otázkách ochrany lidové kultury, že její členové budou zastupo-

MFF Strážnice '94 - slavnostní průvod účinkujících. Foto P. Titz, 1994

vat sedm desítek zemí světa a že logo CIOFF, které ponesou vybrané festivaly, bude patřit k oceňovaným známkám kvality. Původní záměr, jenž předpokládal hlavně výměnu zkušeností při přípravě folklórních festivalů, se neztratil, rozrostl se však do širších dimenzí a významů. Dnes toto mezinárodní fórum totiž nehledá jen zkvalitnění folklórních programů, ale zasazuje se především o to, aby v proudech unifikace masové kultury nezanikly momenty, jež vycházejí z lidové tradice a etnické kultury vůbec.

Československo bylo oficiálním členem CIOFF již od sedmdesátých let, tehdy však byla činnost této organizace pro širší veřejnost, a zvláště pro veřejnost v českých zemích, v podstatě velkou neznámou. Mnohem aktivnější byli slovenští kolegové, kteří Československou národní sekci CIOFF reprezentovali a kterým se podařilo v roce 1989 uspořádat v Považské Bystrici (za přispění Ústavu lidového umění ve Strážnici) i každoroční kongres CIOFF s celosvětovou účastí.

Počátkem devadesátých let se z iniciativy Ústavu lidové kultury začala situace trochu měnit. Do činnosti CIOFF se ve větší míře zapojili také čeští odborníci, kteří měli zájem seznámit se s vybudovanou kulturní sítí této instituce. Po rozdělení federace se však rozdělila i Československá národní sekce CIOFF. Vznikly dva nové subjekty, jež byly oficiálně přijaty za členy CIOFF International na kongresu v Irsku v roce 1993.

Sídlem České národní sekce se stal Ústav lidové kultury, který odborně i organizačně zaštil její aktivity. Právě tento aspekt sehrál důležitou roli v náhledu

zahraničních kolegů na práci české sekce a na její postavení. Proto již na dalším světovém kongresu, který se konal v roce 1994 v Malajsii, se podařilo prosadit, že jubilejní 50. ročník MFF Strážnice v roce 1995 bude zároveň festivalem Středoevropského sektoru CIOFF. Uvedený sektor sdružuje dnes patnáct zemí nejen ze střední Evropy a pro nás představuje jednu z nejbližších oblastí zájmu mezinárodní spolupráce. Zástupci CIOFF z delegovaných států měli také možnost zúčastnit se jako pozorovatelé konference expertů UNESCO, kterou Ústav lidové kultury pořádal před festivalem.

Ani ne tříleté samostatné působení České národní sekce CIOFF nelze příliš rekapitulovat. Všechny snahy, a zvláště ty začínající, se vyznačují určitými problémy a někdy i chybami. Bez nich by však nevznikaly zkušenosti, které činí náš rozhled stále širší. Česká sekce CIOFF sama ještě hledá tvář své vnitřní struktury, která by se stala pevným základem pro další vývoj folklórního hnutí a s ním spojených teoretických i praktických otázek. Na mezinárodním poli však již Česká republika zaznamenala v tomto směru úspěšný vzestup. Je-li dnes ostatními chápána jako rovnocenný partner, má-li zastoupení v pětičlenné kulturní komisi CIOFF a je-li zájem o její projekty, nelze dosažené postavení jen tak přehlížet. Jde totiž také o zodpovědnost dostát závazkům, které se na ni působením na zahraniční půdě přenesly. Problematika ochrany lidové kultury je ve světě často považována za důležitější, než by se mohlo na první pohled zdát. Zároveň je to jedna z mála oblastí, kam můžeme svými znalostmi a dosavadními výsledky přispět zcela bez rozpaků.

ZPRÁVA O ČINNOSTI ETNOCHOREOLOGICKÉ STUDIJNÍ SKUPINY ICTM

Daniela Stavělová

Dějštěm mezinárodního etnochoreologického bádání je již řadu let Etnochoreologická studijní skupina ICTM (ICTM Study Group on Ethnochoreology). Je součástí Mezinárodní rady pro tradiční hudbu - International Council for Traditional Music (ICTM) UNESCO. Skupina pracuje systematicky již třicet čtyři let a je na místě připomenout, že to bylo právě bývalé Československo, na jehož území se zrodila první organizovaná etnochoreologická sekce Mezinárodní rady pro folklorní hudbu (ICTM) v rámci Mezinárodní rady pro hudbu UNESCO. Na konferenci této společnosti ve Zlíně v roce 1962 se přítomní etnochoreologové a zámci o lidový tanec shodli na tom, že je třeba vypracovat mezinárodně platnou terminologii, potřebnou pro všechny stupně bádání v tomto oboru. V rámci IFMC byla tehdy ustavena zvláštní Study Group for Terminology. Ukázalo se však, že tento úkol je úzce svázán se systémem analýzy forem tanců. Proto již na dalším kongresu v Budapešti v roce 1964 byla dohodnuta hlediska a postupy této práce. Během dalších let byl vypracován základní sylabus návrhu na systém analýzy forem tanců a přiloženy i ukázky aplikace na konkrétním materiálu. Sylabus byl publikován v hlavním věstníku IFMC - Yearbook of the International Folk Music Council (Vol 6, 1974, s. 115-135) a později revidován H. Laudovou a E. Kröschlovou v dalším autorizovaném vydání.

Dlouholetá účast na řešení těchto složitých otázek vedla členy etnochoreologické sekce také k podstatnějším úvahám o systematice tanců a k jejich utřídění pomocí katalogů, které by vedle základních dokumentačních a informativních částí obsahovaly řazení tanců na základě jejich formální analýzy. Úsilí o zakládání katalogů charakterizovalo celé období práce studijní skupiny v osmdesátých letech. V důsledku rozšíření tematiky jednání na sympoziích byl v roce přeměněn také název skupiny na Study Group on Ethnochoreology. V témže roce se změnil i název celé

společnosti na International Council for Traditional Music.

Etnochoreologická studijní skupina se pravidelně schází každé dva roky a sdružuje odborníky z celého světa. Symposia nastolují tematiku zaměřenou na různé oblasti zájmu etnochoreologie a kulturní antropologie. Příkladem současné metodologie studia je souhrn statí uveřejněných ve 23. svazku Yearbook 1991, kde je zejména vysvětlen rozdíl mezi spíše pozitivisticky zaměřenou metodou studia evropské etnomuzikologie a americkým antropologickým zaměřeným výzkumem tanečních projevů. Podstatné je, že autoři těchto statí si uvědomují rozdílnost kulturní tradice na evropském a na mimoevropských kontinentech a zabývají se důvody vzájemného současného přibližování obou stanovisek studia. Hlavním východiskem studia tance v Evropě je jeho sledování v relacích na historický a politický kontext a na jeho místo v dané kultuře, zatímco americký přístup ke studiu tance se jednoznačně přiklání k antropologickému zaměření. Antropologové tance nebo též lidského pohybu studují lidský pohyb jako součást aktivit a událostí společnosti, který pomáhá porozumět jejím sociálním dimenzím.

Vedle tematiky projednávané na jednotlivých sympoziích pracují členové studijní skupiny systematicky v několika studijních podskupinách. Jejich pracovní setkání se uskutečňují v rámci sympozií mimo jejich hlavní program, ale jsou také operativně svolávána v menším počtu účastníků mimo jejich rámec. Jsou celkem čtyři a směřují k dalšímu prohloubení odborného zaměření na otázky strukturální analýzy tanců (Subgroup on Dance Structural Analysis), taneční ikonografie (Subgroup for Iconography), terénního výzkumu (Subgroup for Fieldwork) a tanečního stylu (Subgroup Style and Dance).

Poslední 18. symposium Etnochoreologické studijní skupiny se uskutečnilo v srpnu roku 1994 v polské

Skierniewici. Na sympoziu bylo předneseno kolem padesáti referátů účastníků ze sedmnácti zemí Evropy a zámorí. Pořádající výbor vyvinul zvláštní úsilí, aby umožnil účast zejména kolegům ze střední a východní Evropy, stejně tak jako řadě nových uchazečů o členství ve studijní skupině. Z České republiky se setkání zúčastnily H. Laudová, E. Kröschlová a D. Stavělová.

Byla zde nastolena dvě hlavní témata - *Obřad a obřadní tance v současné společnosti* a *Vztahy mezi tancem a hudbou*. Příspěvky k oběma tématům byly doplňovány ukázkami. Dostatečný prostor ponechaný diskusi umožňoval vyjádřit se k otázkám kontinuity obřadního charakteru tanců, jednoty tance a obřadu, místa tance v obřadu a opačně obřadových prvků v tanci. Podrobně se hovořilo také o problematice vazby dvou odlišných vyjadřovacích systémů - tance a hudby, k otázce jejich priority ve společném provedení, vztahu tanečníků a hudebníků v rámci taneční příležitosti. Zajímavé byly ukázky ze současných výzkumů v Izraeli, USA, Bulharsku, Litvě, Řecku, Rumunsku, Norsku, Turecku a na Jávě. Z našich badatelů vystoupila H. Laudová s referátem, ve kterém se zabývala soudobými faktory kontinuity obřadů a obřadovou taneční tradicí v Čechách. Doprovázely jej snímky z oblasti jižních Čech, pořízené v rámci projektu audiovizuální dokumentace lidových tanců Čech, Moravy a Slezska, jež zajišťuje Ústav lidové kultury ve Strážnici. Tento způsob systematické dokumentace současného stavu lidové taneční kultury s odkazem na její kořeny vzbudil značnou pozornost.

Zmiňované diskuse a referáty přinesly nové podněty pro další výzkum a bádání v oboru etnocho-

reologie, a to jak pro studium soudobých projevů, tak pro interpretaci historického materiálu. Chyběla zde však větší propojenost badatelských zájmů, která by umožnila další srovnávací studium, a vyvození obecnějších závěrů, týkajících se dané problematiky.

Další ročník sympozia Etnochoreologické studijní skupiny, se bude konat v České republice od 5. do 11. srpna 1996. Jeho pořadatelem je Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR v Praze, místem konání zámek Třešť u Jihlavy. Hlavní témata jsou již tradičně stanovena dvě. První nastoluje problematiku tance a stylu, druhé, navržené pořádající stranou, se týká dětí a lidové taneční tradice. Téma Tanec a styl by mělo zahrnovat řadu aspektů: koncepci pojmu styl ve vztahu k tanci a jiným kodifikovaným pohybovým systémům, k estetice či dalším sociálním a vyjadřovacím praktikám, dále vztahy mezi hudebním a tanečním stylem, předávání stylu, otázky individuálního, rodinného, skupinového, regionálního, národního stylu apod. a nakonec metodologii studia tance a stylu. Děti a lidová taneční tradice je téma, které by rovněž mělo být rozpracováno z mnoha pohledů: dětský tradiční a pohybový repertoár, využití dětského folklóru ve výchově, tradiční tanec jako prostředek socializačního procesu u dětí, předávání dětského tradičního tanečního a pohybového repertoáru a nakonec metodologie studia dětí a lidové taneční tradice.

Můžeme jen doufat, že i toto pracovní setkání odborníků z celého světa, které proběhne na našem území, bude neméně podnětné jako ta uplynulá. Vítáme také možnost zapojení dalších našich etnochoreologů do této pracovní skupiny.

DOPORUČENÍ K OCHRANĚ TRADIČNÍ A LIDOVÉ KULTURY

Generální konference Organizace spojených národů pro vzdělání, vědu a kulturu, která se sešla v Paříži 17. 10. - 16. 11. 1989 na svém dvacátém pátém zasedání,

berouc v úvahu, že tradiční a lidová kultura tvoří část všeobecného dědictví lidstva a je mocným prostředkem spojujícím různé národy a sociální skupiny a utvrzujícím jejich kulturní totožnost,

uvědomujíc si jeho sociální, ekonomický, kulturní a politický význam, jeho úlohu v historii národa a jeho místo v současné kultuře,

podtrhujíc zvláštní povahu a důležitost tradiční a lidové kultury jako neoddělitelné součásti kulturního dědictví a živoucí kultury,

přiznávajíc neobyčejnou křehkost tradičních forem tradiční a lidové kultury, zvláště těch aspektů týkajících se ústních tradic spojených s rizikem, že mohou být ztraceny,

zdůrazňujíc potřebu uznání tradiční a lidové kultury ve všech zemích a nebezpečí, které mu hrozí z mnoha hledisek,

soudíc, že vlády by měly hrát rozhodující úlohu v ochraně tradiční a lidové kultury, a že by měly hrát rozhodující úlohu v ochraně tradiční a lidové kultury, a že by měly jednat co možná nejrychleji,

rozhodnuv na svém dvacátém čtvrtém zasedání, že ochrana tradiční a lidové kultury by měla být předmětem doporučení členským státům podle znění čl. IV. odst. 4 Ústavy,

přijímá toto Doporučení dne 15. listopadu 1989:

Generální konference doporučuje, aby členské státy uplatňovaly následující ustanovení týkající se ochrany tradiční a lidové kultury přijetím jakýchkoliv zákonných opatření nebo jiných kroků, které mohou být požadovány v souladu s ústavní praxí každého státu s cílem uskutečňování na jejich území principů a opatření definovaných v tomto Doporučení.

Generální konference doporučuje, aby členské státy upozornily na toto Doporučení orgány, ministerstva nebo úřady odpovědné za záležitosti týkající se ochrany tradiční a lidové kultury a současně různé organizace a instituce zabývající se folklórem a podporovaly jejich kontakty s odpovídajícími mezinárodními organizacemi zabývajícími se ochranou tradiční a lidové kultury.

Generální konference doporučuje, aby členské státy za určité období a způsobem, který určí, předkládaly organizaci (UNESCO) zprávy o opatřeních, která byla učiněna, za účelem uskutečňování tohoto Doporučení.

A. Definice tradiční a lidové kultury

Tradiční a lidová kultura je souhrn výtvorů založených na tradici kulturního společenství, vyjádřených skupinou nebo jednotlivci jako obrazu tužeb společenství takovým způsobem, že odrážejí svou kulturní a sociální totožnost, jeho vzory a hodnoty jsou předávány ústně, napodobováním či jinými způsoby. Formy této kultury zahrnují mimo jiné jazyk, literaturu, hudbu, tanec, hry, mytologii, rituály, obyčeje, řemeslnickou výrobu, architekturu a další druhy umělecké tvorby.

B. Identifikace tradiční a lidové kultury

Tradiční a lidová kultura jako forma kulturního vyjádření musí být zachována skupinou a pro tuto skupinu (rodinnou, profesní, národní, regionální, duchovní a etnickou apod.), jejíž totožnost vyjadřuje. Za tímto účelem by členské státy měly podporovat odpovídající studijní výzkum na národní, regionální a mezinárodní úrovni s cílem:

a) rozvoje národního soupisu institucí zabývajících se tradiční a lidovou kulturou za účelem jeho začlenění do

regionálního a celosvětového seznamu institucí stejného zaměření;

b) vytvoření identifikačních a záznamových systémů (sbírky, katalogizace, přepis) nebo rozvinutí již existujících systémů prostřednictvím příruček, návodů pro zakládání sbírek, modelových katalogů apod. pro účely koordinace třídících systémů používaných různými institucemi;

c) podpory vytvoření standardního názvosloví tradiční a lidové kultury formou:

i) všeobecného schématu tradiční a lidové kultury pro celosvětovou potřebu.

ii) podrobného seznamu tradiční a lidové kultury a

iii) regionální klasifikace tradiční a lidové kultury, obzvláště průzkumných projektů v terénu.

C. Uchovávání tradiční a lidové kultury

Uchovávání tradiční a lidové kultury se týká dokumentace zabývající se lidovými tradicemi a jejím cílem je, v případě zneužívání těchto tradic nebo jejich evoluce, dát výzkumným pracovníkům a nositelům těchto tradic přístup k informacím, které jim umožňují porozumět procesům, kterými se tyto tradice mění. Zatímco živoucí tradiční a lidová kultura nemůže být vzhledem k její evoluční povaze vždy přímo chráněna, tradiční a lidová kultura zachycena v hmatatelné formě by měla být efektivně chráněna.

Za tímto účelem by členské státy měly:

a) založit národní archívy, kde může být shromažďovaný materiál o tradiční a lidové kultuře náležitým způsobem uchován a zpřístupněn;

b) ustanovit ústřední národní archivní úřad pro služební účely ústřední katalogizace, rozšiřování informací o tradiční a lidové kultuře a vzorech práce s ní zahrnující v to aspekty ochrany;

c) vytvářet muzea nebo oddělení tradiční a lidové kultury v již existujících muzeích, kde může být tradiční a lidová kultura vystavena;

d) upřednostnit představování tradiční a lidové kultury, která podtrhuje živoucí a minulé aspekty těchto kultur (ukazováním jejich okolí, způsobu života a práce, dovednosti a technik, které vytvořily);

e) uvést do souladu sběratelské a archivní metody;

f) školit sběratele, archiváře, dokumentaristy a jiné specialisty v ochraně tradiční a lidové kultury počínaje fyzickou ochranou pro analytickou práci;

g) poskytnout prostředky pro pořizování bezpečnostních a pracovních kopií všech materiálů tradiční a lidové kultury a kopií pro regionální instituce, a tak zabezpečit kulturnímu společenství přístup k těmto materiálům.

D. Zachovávání tradiční a lidové kultury

Zachovávání se zabývá ochranou lidových tradic a jejich nositelů s ohledem na skutečnost, že každý národ má právo na svou vlastní kulturu a že věrnost této kultuře je často narušována vlivem industrializované kultury produkované hromadnými sdělovacími prostředky. Musí být přijata opatření, která by garantovala status a ekonomickou podporu lidovým tradicím, jak ve společenstvích, která je vytvářejí, tak i mimo jejich rámec. Za tímto účelem by členské státy měly:

a) určit a zakotvit jak do školních, tak i do mimoškolních osnov vyučování a studium tradiční a lidové kultury náležitým způsobem, kladoucí náležitý důraz na respektování tradiční a lidové kultury v nejširším významu tohoto výrazu a beroucí do úvahy nejen vesnickou kulturu a jiné venkovské kultury, ale také ty, které byly vytvořeny ve městském prostředí rozdílnými sociálními skupinami, profesemi, institucemi apod., a tímto způsobem podporovat lepší porozumění mezi rozdílnými kulturami a světovými názory, zvláště těmi, které nejsou zastoupeny v dominantních kulturách;

b) zajistit různým kulturním společenstvím právo na přístup k jejich vlastní tradiční a lidové kultuře podporou jejich práce v oblasti dokumentace, archivnictví, výzkumu apod., jakož i při uskutečňování tradic;

c) vytvořit na mezivědním základě národní radu pro tradiční a lidovou kulturu nebo podobný koordinační orgán, ve kterém budou zastoupeny různé zájmové skupiny;

d) poskytnout morální a ekonomickou podporu jednotlivcům a institucím studujícím, zveřejňujícím, šlechtícím nebo vlastnícím předměty tradiční a lidové kultury;

e) podporovat vědecký výzkum odpovídající zachování tradiční a lidové kultury.

E. Rozšiřování tradiční a lidové kultury

Pozornost lidí by se měla soustředit na význam tradiční a lidové kultury jako součásti kulturní totožnosti. Je důležité, aby předměty, které tvoří kulturní dědictví, byly co nejvíce rozšiřovány tak, aby mohla být uznána hodnota tradiční a lidové kultury a nutnost její zachování. Ale při tomto rozšiřování by se však mělo předcházet zkreslení tak, aby byla zachována jednota tradic. Za účelem podpory spravedlivého rozšiřování by členské státy měly:

a) podporovat organizování národních, regionálních a mezinárodních akcí typu poutí, festivalů, filmů, výstav, seminářů, sympozií, pracovních setkání, výukových kurzů, kongresů apod. a podporovat rozšiřování a publikování jejich materiálů, dokumentů a jiných výsledků;

b) podporovat širší publicitu materiálů tradiční a lidové kultury v národním a regionálním tisku, knižních publikacích, televizi, rozhlasu a jiných sdělovacích prostředcích, například pomocí dotací, vytvářením pracovních míst pro folkloristy v těchto prostředcích, zabezpečování odpovídající archivace a rozšiřování těchto materiálů tradiční a lidové kultury, nashromážděných hromadnými sdělovacími prostředky, a také vytvořením folklórních odborů v rámci těchto organizací;

c) podporovat regiony, orgány místní správy, asociace a jejich skupiny pracující v oblasti tradiční a lidové kultury za účelem zřízení zaměstnání pro folkloristy na plný pracovní úvazek, jejich stimulování a koordinování folklórní činnosti v regionu;

d) podporovat existující zařízení a vytvářet nová pro výrobu vzdělávacích materiálů jako například video-filmů, založených na nedávné práci v terénu, a podporovat jejich použití ve školách, muzeích tradiční a lidové kultury, národních nebo mezinárodních folklórních festivalech a výstavách;

e) zabezpečovat dostupnost odpovídajících informací o tradiční a lidové kultuře prostřednictvím dokumentačních středisek, knihoven, muzeí, archivů, jakož i prost-

řednictvím speciálních folklórních bulletinů a periodik s touto tematikou;

f) usnadňovat setkání a výměny mezi jednotlivci, skupinami a institucemi zabývajícími se otázkami tradiční a lidové kultury jak v národním, tak mezinárodním měřítku, berouce do úvahy dvoustranné kulturní dohody;

g) podporovat mezinárodní vědecké společenství, aby přijalo etický kodex zajišťující náležitý přístup a respekt k tradičním kulturám.

F. Ochrana tradiční a lidové kultury

Pokud tradiční a lidová kultura vytváří projevy intelektuální tvořivosti, ať již individuální či kolektivní, zasluhuje si, aby byla zajištěna způsobem, který je inspirovaný ochranou poskytovanou intelektuálním produktům.

Taková ochrana tradiční a lidové kultury se stala nezbytnou jako prostředek pro zajištění dalšího rozvoje, podpory a rozšíření těchto projevů jak uvnitř země, tak i mimo její území bez narušení zákonných zájmů.

Ponechávajíc stranou "aspekty intelektuálního vlastnictví" ochrany projevů tradiční a lidové kultury, existují určité kategorie práv, která jsou již chráněna, a měla by používat této ochrany i nadále ve střediscích a archivech dokumentace tradiční a lidové kultury. Za tímto účelem by členské státy měly:

a) posuzujíc aspekty "duševního vlastnictví":

obracet pozornost odpovídajících orgánů na důležitou práci UNESCO a WIPO ve vztahu k duševnímu vlastnictví při přiznání, že tato činnost se vztahuje pouze na jeden aspekt ochrany tradiční a lidové kultury a že je nutná potřeba samostatných opatření ve škále oblastí ochrany tradiční a lidové kultury;

b) posuzujíc ostatní dotčená práva:

i) ochraňovat zpravodaje jako osobu předávající tradice (ochrana soukromí a důvěrnosti);

ii) ochraňovat zájmy sběratele tím, že sebrané materiály jsou uschovány v dobrém stavu a metodicky v archívech;

iii) přijmout nezbytná opatření k ochraně sebraných materiálů proti úmyslnému nebo neúmyslnému zneužití;

iv) přiznat odpovědnost archivů za monitorování použití shromážděných materiálů.

G. Mezinárodní spolupráce

Z důvodů potřeby zintenzivnění kulturní spolupráce a výměn, především prostřednictvím shromažďování lidských a materiálních zdrojů za účelem uskutečňování rozvoje tradiční a lidové kultury a oživovacích programů, jakož i výzkumu prováděného odborníky, kteří jsou občané členského státu na území druhého členského státu, by členské státy měly:

- a) spolupracovat s mezinárodními a regionálními asociacemi, institucemi a organizacemi zabývajícími se otázkami tradiční a lidové kultury;
- b) spolupracovat v oblasti vědy, rozšiřování a ochrany tradiční a lidové kultury, zejména prostřednictvím:
 - i) výměn informací jakéhokoliv druhu, výměn vědeckých a technických publikací;
 - ii) školení odborníků, krytí cestovních výloh, vysílání vědeckých a technických odborníků a posílání zařízení;
 - iii) podpory dvoustranných a mnohostranných projektů v oblasti dokumentace současné tradiční a lidové kultury;
- iv) organizace setkání odborníků, studijních kurzů a pracovních skupin na zvláštní téma, zejména pokud se týká klasifikace a katalogizace informací a projektů

tradiční a lidové kultury a také moderních metod a techniky používaných ve výzkumu;

c) úzce spolupracovat tak, aby bylo možné zajistit v mezinárodním měřítku, že různé zájmové skupiny (společenství nebo fyzické či právnické osoby) budou mít ekonomická, morální a tzv. příbuzná práva, která jsou výsledkem průzkumu, vytvoření, složení, předvádění, zaznamenávání a nebo šíření tradiční a lidové kultury;

d) garantovat členským státům, na jejichž území se prováděl výzkum, právo na získání kopií všech dokumentů, záznamů, videofilmů, filmů a jiných materiálů od dotčených členských států;

e) upustit od všech akcí, které by mohly poškodit příslušné materiály nebo snížit jejich hodnotu nebo narušit jejich rozšiřování či použití bez rozdílu toho, zda se tyto materiály budou nacházet na jejich vlastním území nebo na území jiných států;

f) přijmout nezbytná opatření k ochraně tradiční a lidové kultury proti všem nebezpečím ze strany lidské společnosti a přírody, kterým je vystavena, včetně rizik pocházejících z ozbrojených konfliktů, okupace území či masových nepokojů obdobného druhu.

(Dokument přetiskujeme v překladu, který byl předložen vládě ČSFR. Byl už v našem časopise jednou publikován - viz NR, 1992/č. 1, s. 3-7).

ZPRÁVY

MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE ÚLK V ROCE 1995

Mezinárodní spolupráce Ústavu lidové kultury se rozrůstá od roku 1993, kdy při ÚLK ve Strážnici vznikla Česká národní sekce CIOFF. V roce 1995 se pracovníci ÚLK podíleli na těchto akcích:

Příprava české účasti na "Festival of American Folklife", Washington 25. 6. - 5. 7. 1995

Vzhledem k rozsahu mezinárodní spolupráce v ÚLK bylo dohodnuto, že garantem české účasti na tomto festivalu bude Valašské muzeum v přírodě. ÚLK se zavázal k účasti na odborné přípravě scénáře programu České republiky na tomto festivalu. PhDr. A. Mlýnková se podílela na výzkumu a přípravě podkladů pro odborná jednání, PhDr. J. Jančář se kromě výzkumu podílel na zpracování závěrečného scénáře a napsal studie pro festivalový katalog.

Spolupráce s Evropským centrem UNESCO pro tradiční kulturu

Ve dnech 12. - 13. března 1995 se za účasti ředitelky odboru umění a kulturního života, UNESCO uskutečnila v Budapešti konference na níž byl projednán komplexní program Centra, ustaven jeho mezinárodní výbor a 8 tématických pracovních komisí. Centrum zatím dotuje MK Maďarska s příspěvkem UNESCO. Předsedou výboru byl zvolen ředitel etnologického ústavu maďarské akademie věd Vilmos Voigt. Za Ústav lidové kultury se jednání zúčastnila PhDr. V. Ondrušová.

Konference středoevropského sektoru CIOFF ve dnech 28.3. - 2.4.1995 v Pécsvarádu a Budapešti

Konference projednala závěry 25. generálního shromáždění CIOFF, zejména rozsah účasti států středo-evropského sektoru na 1. Folkloriádě v roce 1996 v Brunssum a velmi detailně se zabývala přípravou folklorního festivalu středoevropského sektoru v rámci 50. ročníku MFF Strážnice. Podrobně byla projednána také účast zástupců sektoru na konferenci UNESCO ve Strážnici. Součástí programu byla podrobná informace o činnosti nově zřizovaného Evropského centra UNESCO pro tradiční kulturu v Budapešti a projekt holandské národní sekce o výzkumu vztahu dětí k folkloru a o přípravě konferencí "Who has young people has the future" a "Children in Folklore". Dotazník o dětských folklorních aktivitách v České republice zpracoval za ČR dr. J. Jančář. Konference se zúčastnili PhDr. J. Jančář, prezident české národní sekce CIOFF, PhDr. M. Pavlicová, delegát české národní sekce a PhDr. V. Ondrušová, tajemnice české sekce.

Mezinárodní konference zemí střední a východní Evropy o aplikaci Doporučení UNESCO na ochranu tradiční kultury, Strážnice 19. - 22. 6. 1995

Konference se zúčastnilo 16 delegátů ze 14 zemí a 15 pozorovatelů CIOFF z 8 zemí. Vypracováním pilotního referátu na podkladě dotazníkové akce UNESCO byla pověřena Česká republika. Referát zpracoval ředitel ÚLK dr. J. Jančář, který byl zvolen zároveň zpravodajem konference.

Předsedou konference byl V. Voigt z Maďarska, místopředsdkyní M. Santova z Bulharska. Ředitelku divize umění a kulturního života UNESCO zastupoval D. Kondjuba z Paříže, českou komisi pro UNESCO při Ministerstvu kultury České republiky zastupoval její tajemník dr. M. Beneš, CSc. ÚLK v současné době dokončuje sborník přednesených příspěvků, doplněný o přijatou rezoluci a závěrečnou zprávu. Na konferenci navazoval folklorní festival středoevropského sektoru CIOFF jako součást 50. ročníku MFF Strážnice. Festivalu se zúčastnilo 12 souborů vybraných národními sekci středoevropského sektoru CIOFF a jako diváci také většina delegátů konference. U příležitosti konference a festivalu středoevropského sektoru CIOFF vydal ÚLK zvláštní číslo časopisu Entre Nous, na jehož obsahu se podílely všechny národní sekce středo-evropského sektoru.

Evropský festival národnostních menšin 30.6. - 2.7.1995, Veszprém, Maďarsko

Ústav lidové kultury ve Strážnici byl pozván k účasti na III. evropském festivalu národnostních menšin, který pod patronací Rady Evropy pořádalo Maďarské kulturní centrum v Budapešti. Součástí festivalu byla konference o národnostních menšinách. Za Českou republiku přednesla referát pracovnice ÚLK dr. V. Ondrušová.

Pracovní konference a Mezinárodní festival dětského folkloru, 13. - 19. srpna 1995, Zielona Gora, Polsko

Ústav lidové kultury ve Strážnici byl pozván na uvedenou konferenci již se

ZPRÁVY

zúčastnili zástupci národních sekcí CIOFF z Rakouska, České republiky, Holandska, Německa, Maďarska a Polska.

Na konferenci byla projednávána 4 vybraná témata z různých oblastí práce s dětmi a mládeží o využití dětského folkloru při této činnosti. Všechny hlavní referáty byly doplněny videozáznamy s praktickými ukázkami a byly zakončeny diskusními příspěvky z řad účastníků konference.

Většina účastníků konference byla zároveň členy umělecké rady III. ročníku Mezinárodního festivalu dětského folkloru, která hodnotila vystoupení dvaceti souborů, z toho 13 zahraničních (Argentina, Velká Británie, Bělorusko, Česká republika, Španělsko, Indie, Kanada, Německo, Litva, Portugalsko, Rusko, Slovensko, Itálie). Českou národní sekci CIOFF zastupovala pracovnice ÚLK ve Strážnici dr. V. Ondrušová.

26. světový kongres CIOFF, Fuglsø, Dánsko, 8. 16. září 1995

Organizace 26. světového kongresu CIOFF vycházela z nově definovaných zásad CIOFF, předpokládajících nejen konání generálního shromáždění, ale i konání doprovodných odborných a metodických akcí. Ty mají být vždy zaměřeny na studium problémů, jež se vztahují k ochraně kulturního dědictví a jimiž se zabývají projekty UNESCO. 26. generálního kongresu CIOFF, konaného ve dnech 8.-16. září 1995 Dánsku, se zúčastnili PhDr. Josef Jančář jako prezident České národní sekce CIOFF a PhDr. Martina Pavlicová jako delegát České národní sekce CIOFF.

Ještě před zahájením 26. generálního shromáždění se konala zasedání jednotlivých komisí a zasedání sektorů. Středoevropský sektor CIOFF navázal na svá předcházející jednání, jež se uskutečnila letos v březnu v maďarském Pécsvarádu a v červnu ve Strážnici. Hlavními body jednání představitelů středoevropského sektoru u příležitosti 26. kongresu CIOFF bylo hledání dalších cest, kterými by se zefektivnila spolupráce mezi členy CIOFF, jež by měla usnadnit výměnu souborů na festivalech, dále organizace 1. světového festivalu CIOFF v holandském Brunssumu v roce 1996, projekt Děti ve folkloru a pak každoroční zpráva o činnosti sektoru. Velmi kladně byla hodnocena Česká národní sekce za přípravu festivalu Středo-

evropského sektoru CIOFF a za vydání speciálního čísla bulletinu CIOFF Entre Nous. Zástupce České národní sekce informoval o průběhu a výsledcích konference UNESCO ve Strážnici.

26. generální shromáždění CIOFF proběhlo podle předem stanovené agendy, která obsahuje zprávu výkonného předsednictva, zprávy jednotlivých komisí a sektorů, volby nových kandidátů a přijetí nových členů.

Důležitou doprovodnou akcí kongresu byla vědecká konference s tématem *Cultivating of our Cultural Heritage*, které se zúčastnili odborníci z Dánska, Švédska, Estonska a České republiky. Za Českou republiku přednesla referát PhDr. M. Pavlicová, CSc.

*Z mezinárodní konference středoevropského sektoru CIOFF v Maďarsku.
Foto J. Jančář, 1995*

ZPRÁVY

Z programu letošního kongresu CIOFF stojí za povšimnutí také konkrétní snaha o zapojení této organizace do počítačové sítě INTERNET a prezentace příprav 2. světového festivalu CIOFF, který se uskuteční v roce 2000 v Japonsku.

Mezinárodní platforma CIOFF je dnes opravdu velmi široká (přes 70 členských zemí) a bylo by ku prospěchu všem snahám v oblasti zájmu o lidovou kulturu ji efektivně využívat. V centru pozornosti zůstává nejen ochrana lidové kultury, ale stále větší pozornost je věnována člověku jako nositeli tradice. Tento postoj se odráží i v tolik zdůrazňované práci s dětmi, která patří k nejprosažovanějším úkolům současného CIOFF. Filozofie tohoto směřování je hluboká. Dnes nejde již jen o dětské folklorní soubory, ale o základní lidské hodnoty, které je potřeba uchovat a předat dál. Projekty CIOFF se obracejí také k dětem handicapovaným a začleňují je do svých aktivit

Za výrazný úspěch, opřený o aktivity České národní sekce, lze pokládat zvolení zástupce České republiky do pětičlenné kulturní komise CIOFF.

Všechny dokumenty týkající se programu kongresu a jeho závěrečná usnesení i zprávy z ostatních mezinárodních akcí jsou uloženy ve studijním archivu Ústavu lidové kultury ve Strážnici.

Josef Jančář

PO STOPÁCH RÉTOROMÁNŮ

Další zahraniční exkurze, kterou uspořádal Ústav evropské etnologie v době od 1. do 6. července 1994, směřovala pod vedením R. Jeřábka k Rétorománům. Tito potomci romanizovaných starověkých Rétů dnes žijí v severní Itálii a ve Švýcarsku. Netvoří jednoduché etnikum, ale dělí se do tří hlavních skupin: Friulové (též Furlánci), Ladinci a Romanši, v některých příručkách ztotožňovaní s Ladinci.

Poznávací cesta začala v oblasti obývané Friuli v severovýchodní Itálii. Dnes můžeme počítat přibližně s půl miliónem příslušníků této rétorománské větve, která hovoří furlánským dialektem silně ovlivněným italštinou. Z kulturního a uměleckohistorického hlediska byla v této oblasti pozoruhodná především města Udine a Pordenone.

Ladinci, k nimž směřovala další část trasy, žijí v oblasti Dolomitů v jižním Tyrolsku a jejich počet se odhaduje asi na dvacet tisíc.

Jeden den exkurze patřil švýcarským Rétorománům. Žijí v kantonu Graubünden v oblasti Engadinu (horního Innu). Na hranici jejich území nejvíce zaujala vesnice Soglio se Zachovalými lidovými stavbami. Domy roubené z kuláčů a kryté kamennými sedlovými střechami působily značně archaicky. Četné doklady alpského lidového domu jsme mohli pozorovat také během cesty.

Závěr putování k Rétorománům byl věnován opět jižnímu Tyrolsku. Po prohlídce lázeňského střediska Merano, domu K. Havlíčka Borovského v Brixenu a kostelíka sv. Prokula v Naturnu s významnými malbami z 8. století byla poslední zastávkou ladinská vesnice S. Vigilio, dnes rekreační středisko. Nápisy v rétorománštině dokládaly, že malé etnikum uprostřed Alp ještě na konci 20. století odolává asimilačním tendencím, o čemž jsme se konečně přesvědčili i my.

Jana a Klára Noskovy

Vesnice Soglio. Foto M. Válka, 1994

VÝSTAVY

VÝSTAVA O TOM, JAK SE RODILY DĚTI

Výstavy, zaměřené na některou z etap rodinného obřadního cyklu, jsou v tematickém repertoáru našich muzeí méně obvyklé. Proto je třeba ocenit snahu přiblížit veřejnosti okolnosti, spjaté s narozením dítěte na výstavě *Hajej dadej aneb jak se děti rodily*, která proběhla od 30. 11. 1995 do 21.1. 1996 v prostorách Měnišské brány v Brně. Uspořádkalo ji Muzeum města Brna a Okresní muzeum Brno-venkov a scénář sestavili Irena Ochrymčuková a Josef Zaccari. Výstava navázala na podobnou akci, pořádanou v jarních a letních měsících roku 1995 v Podhorráckém muzeu v Předklášteří u Tišnova. Tentokrát však byl shromážděný materiál soustředěn z širšího regionu západní a střední Moravy. Vlastní sbírkový fond byl obohacen o exponáty, zapůjčené z Muzea silnic a dálnic ve Velkém Meziříčí, Horáckého muzea v Novém Městě na Moravě, Historického muzea ve Slavkově a Muzea města Brna, z Okresního muzea v Mělnice, z brněnské porodnice a od soukromých osob.

Umístění výstavy do dvou pater, dané prostorovou dispozicí budovy, odpovídalo rozdělení expozice do dvou částí, z nichž obě zachycují období od konce 19. do poloviny 20. století. Místnost v prvním patře byla věnována měšťánskému prostředí. Dominovala jí ložnice ze zámožnější měšťánské domácnosti z počátku století, zdařile navozující atmosféru pohody a péče, spjaté s narozením dítěte. Instalaci

doplňovaly fotografie dětí s rodiči, ukázky dětské módy z dobového tisku a textové popisky, seznamující návštěvníky také s kmotrovstvím, s církevním úvodem v kostele jako očistným obřadem a s funkcí a vývojem úvodních plachet. Materiál soustředil informace o těhotenství, porodu a šestinedělí měšťánských matek včetně těhotenského oděvu (začal se objevovat až kolem druhé světové války), výživy kojenců apod. Je zřejmé, že změny v péči o novorozence se ve městě prosazovaly rychleji než na vesnici (i zde se však děti ukládaly především do kolébek a postýlky a ohrádky se sporadicky začaly užívat až kolem čtyřicátých let našeho století), stejně tak jako se rychleji vytrácely pověry a zvyky spjaté s narozením. Dobové ovzduší přibližovala skleněná vitrina s kočárkem, křestními listy, dary do vínku, křtícími plenami aj. předměty. Zajímavé byly údaje o Zemské porodnici v Brně, otevřené v roce 1888 na Obilním trhu, kam byly posílány komplikované porody z venkovského okolí a chudé rodičky na náklady domovské obce.

Výstavní prostor v druhém patře vyplňovalo především množství kočárků různého stáří a druhu - hlubokých i sportovních, dřevěných a jiných. Zde mohli autoři více přiblížit veřejnosti např. dobovou podmíněnost kočárků z hlediska měnících se představ o dětském transportu, hygieně, o komunikaci dítěte s okolím apod. Místnost byla dále soustředěna na poměry kolem narození dítěte ve vesnickém prostředí, jak naznačovala i instalace prostého kouta venkovské jizby s postelí, kolébkou a stolovým koutem.

Texty, fotografie a další materiál se vztahovaly zejména na obyčeje, pověry a zvyky, vázící se k porodu, kmotrovství a šestinedělí. Vitřiny vyplňovaly koutnice, hrnce a pečivo přinášené do kouta, vybavení pro koupel dětí aj. Pozornost přitahoval zvláště úsek, věnovaný porodním asistentkám (tzv. babám, babicím) a to nejen exponáty (diplom, deník, ukázky zdravotnického vybavení), ale i textovým doprovodem, dokládajícím závažnost evidování průběhu porodu a všech dalších okolností. Pro lepší orientaci uvedli autoři i pomístní názvy pro těhotné a šestinedělky a nářeční výrazy povahových vlastností dítěte. Komplex údajů spjatých s narozením doplnili také o soupis svatých patronek, vzývaných na pomoc rodičkám a o seznam léčivých bylin, používaných pro otěhotnění, při porodu a po něm Cyklus o narození uzavírala část, věnovaná vzniku a vývoji regulace porodnosti, propagaci antikoncepčních prostředků v tisku, údajům o dětské úmrtnosti, sirotčincích a nalezcincích a o ponižujícím postavení svobodných matek.

Výstava byla působivá a z odborného i popularizačního hlediska dobře připravená. V textových částech se autorům podařilo přehledným způsobem postihnout základní složky obyčejů kolem narození dítěte z jejich pověrečné, hygienické i sociálně společenské stránky. Jsme zvyklí, že se v expozicích prezentují obvykle výtvarně dokonalé či nejlepší, nejzajímavější nebo krajově nejtypičtější doklady lidové kultury. V tomto případě šlo také o pohled na obyčejné, všední věci každodenní povahy, které o to působivěji vypovídají o intimních chvílích

VÝSTAVY

rodinného života, o jeho etických a estetických hodnotách.

Alexandra Navrátilová

NOVÁ EXPOZICE V NOVÉM MĚSTĚ

Po dlouholeté rekonstrukci budovy Horáckého muzea - bývalé radnice - byla otevřena etnografická část stálé expozice. Autorka Zdena Marková použila průběžně k vystižení prostředí Českomoravské vrchoviny vedle citací z tvorby umělců, kteří se tu narodili, také ústní tvorbu lidovou. Po nezbytné úvodní části, charakterizující nuznou obživu obyvatel (obilí, brambory, řepa) a život, jak se projevoval ve zvycích během roku a v rodině, se autorka soustředila na dvě rukodělné výroby, typické pro zdejší oblast.

První je textilní výroba od zpracování lnu s příslušným nářadím, včetně rozdělané práce na stavu. Překrásný je přehled místních tkanin od nejjednoduššího plátna s jeho uplatněním v oděvu i v hospodářství, přes pruhováním zdobené sukně (mezi nimi unikátní kolovanka) k složitě vzorovaným ubrusům a přehozům. Tato idea je realizovaná živě, v náznaku žánrových pracovních scén, avšak poučenější divák tu sleduje postup od jednoduchých ke složitějším tkalcovským výrobkům, od lněné příze k přibírání vlněné a bavlněné a ke kombinaci součástí z těchto tkanin s kupovanými látkami v sestavě oděvu. Je tu zastoupen i místní modrotisk, mezi jiným složitě potištěný přehoz přes postel.

Druhá specificky místní výroba je dřevařská. Ta si ovšem vyžádala větší prostor, vzhledem k rozměrnosti předmětů samých a vzhledem k výrobě tak mnohotvárné, že připomíná krystal s mnoha ploškami: jsou zastoupeny práce z lubu, bednářství, produkce hraček stará a nová, vyřezávání betlémů až do současnosti, plastiky s náboženskou tematikou. Téma je dovršeno vystavením nábytku se starobylými rysy (stůl se skříňkou), ale i s maloměstskými (prádelník). Autorka myslela na zaujetí dětí, když jim umožnila vyzkoušet prosté doma dělané horácké hračky (vozik, houpací kůň) i novější figurky. Ocenila význam přímého kontaktu s nimi. Když k tomu přidala zařízení staré školní třídy, vyvolala dokonalou iluzi minulých časů. Na dvoře je pak pro děti připraven mechanický mlýnek. Není těžké si představit, jak vše přijímají.

Ostatní místní témata, jako železářství a sklářství, budou rozvedena v 1. patře budovy, v oddílu historie města, stejně jako novodobější výroba lyží a lyžařství.

Místa měla autorka málo, stejně jako dotace, ale dovedla si poradit. Vystavila ve vitrinách (získaných z druhé ruky) spíše drobné předměty, ke kterým se musí přistoupit blíž a zamyslet se nad nimi. S poukázáním na současnou výrobu ze dřeva sledovala ideu kontinuity práce: náš život je spojený s minulými generacemi víc, než si myslíme, a nikomu neuškodí vracet se k jejich zkušenostem, ke kořenům. Vyjádřit přesvědčivě tuto myšlenku se Zdena Marková podařilo.

Miroslava Ludvíková

POSLOUCHEJTE MLÁDENCI A PANNY... ANEB O ČESKÉ PÍSNÍ KRAMÁŘSKÉ

V takzvaných mramorových sálkách Moravského zemského muzea bývají pořádány "klenotnicové" výstavy soustředěné k jednomu tématu. V době od 12. prosince 1995 do 31. ledna 1996 to byla výstava o kramářské písni ze sbírek Etnografického ústavu Moravského zemského muzea, doplněná jen mála výpůjčkami odjinud. Je to první z akcí, která se věnuje opomíjeným tématům, zde konkrétně malému komerčnímu tisku. Autorka Eva Večerková sledovala dva cíle: chtěla podat obraz o námětové rozvrstvenosti kramářské písně, ale zároveň jí šlo i o funkční zřetel, o zařazení do života lidu. K tomu nasměrovala i malý, pěkně vypravený katalog.

V úvodní části výstavy sleduje výrobu písně, podává pohled do tiskárny s původními štočky, všímá si vývoje písma a formátu písní, jejich šíření a způsobu prodeje (jak dokazují dva původní malované poutače a hudební nástroje vandrovních písničkářů) a způsobu uchování písní ve špalíčkách. Podle možnosti daného výstavního prostoru je tematika písní rozvržena do dvou celků. První má výrazně zpravodajský charakter, referuje o soudobých událostech politicko-spoločenského hnutí, katastrofách, mordýrských historiích, satiricky napadá různé novoty, nevynechává stavy, ani vojenský ne, romanticko-sentimentální jsou písně milostné; všechny vyjmenovat není možné. Početně více bývají zastoupeny písně náboženské, ale i zde mají některé blízko k zpra-

Z výstavy *Poslouchejte mládenci a panny... aneb o české písni kramářské*.
Foto archiv EÚ MZM.

vodajství, zvláště referují-li o zázracích a zjeveních. V legendických se mnohdy objevují staré látky, písně bývají prosebné, adorační, zpívá se v nich o životě a utrpení Ježíše Krista, o Pan-ně Marii a světcích.

K jednotlivým oddílům jsou vybrány drobnosti v té kvalitě a množství, které dané téma vyžaduje: k písni o ajobónu sklenice s lokomotivou, k vojenskému tématu kytky s obrázkem císaře France Josefa. K písni o svatě Jenovéfě patří knížka lidového čtení a obrázek na skle. Za všechny ostatní jmenujme porcelánovou sošku P. Marie Lurdské, která by v jiné souvislosti ani být vystavena nemohla, ale zde pomohla přiblížit intimní mikrosvět, odvrácenou tvář venkovského člověka, tak dlouho zatajovanou a popíranou. Nelze říci, že tyto předměty jsou doplňkové, spíše patří do organické souvislosti s písněmi. Jsou vybrány promyšleně a použity právě jen jako pointa. Výstava mohla bez nich dopadnout jinak, fádně, protože hlavní exponáty jsou stejného formátu, ploché, stářím zašedlé. Ale protože některé význačné projevy, obrázky i texty, jsou zdůrazněny ve zvětšených xerokopích, přispívají i ony k životosti, a tím i atraktivnosti výstavy.

To vše svědčí o způsobu přístupu k tématu. Důsledně objektivní vztah autorky ke kramářské písni zbavil ji nánosu ironické parodie 20. století a pomohl odkrýt její místo v lidovém životě. Ostatně vezmeme-li si průřez zpravodajskými relacemi některých sledovaných masmédií, máme právo se posmívat?

Miroslava Ludvíková

TRI VZÁCNÉ SLOVÁ...

"Majstrovstvo, krása, úžitok" bol názov výstavy Ústredia ľudovej umeleckej výroby (ÚLUV) pri príležitosti jeho vzácného jubilea - 50. výročia vzniku tejto špecifickej kultúrnej organizácie.

Bola inštalovaná v priestoroch Slovenského národného múzea na Vajanského nábřeží v Bratislave do 7. januára 1996. Návštevníci tu uvideli nádherné odevy, píšťalky, črpačky, taniere, misy z majoliky, dreva, bačovský riad, výrobky z kovu, kože, dreva, ozdoby zo šúpolia, výšivky, maľby na skle, hračky, čipky, kroje...

Táto špecifická kultúrna organizácia organizuje výrobu a odbyť ľudových umeleckých výrobkov, spolupracuje s výrobcami z celého Slovenska. Vďaka ÚLUV-u sa nám zachovali kroje, jedinečné výrobky z rohoviny, dreva, šúpolia, čipky, výšivky, aj nádherné vianočné ozdoby.

A že názov výstavy z troch slov mal pravdu, o tom sa mohla presvedčiť veľa návštevníkov uvedených exponátov, ktoré robia česť a dobré meno svojim autorom, okresu, kraju a Slovensku!

Milan Urbanovský

NATIONALISMUS UND REGIONALISMUS IN DER VOLKSMUSIK UND IN DER VOLKSMUSIKFORSCHUNG

V dňoch 13. - 15. 6. 1995 sa konala v Prahe v poradí už tretia medzinárodná konferencia na tému *Nacionalismus a regionalismus v ľudovej hudbe a vo výskume ľudovej hudby*, venovaná vybraným problémom nemeckej piesne a piesne českej, ako aj piesňového fondu iných slovanských národov. Seminár sa koncentroval na v súčasnosti mimoriadne aktuálnu problematiku nacionalizmu a regionalizmu so zameraním tak na aktuálne výskumy nacionalizmu, etnocentrizmu a etnickej identifikácie v súčasnosti, ako aj na otázky dejín bádania o ľudovej piesni v jednotlivých národných tradíciách hodnotených z hľadiska aspektu daného témou konferencie. Seminára sa zúčastnili predovšetkým českí, ale i rakúski a nemeckí, poľskí, moravskí, slovinskí a slovenskí etnomuzikológovia a slovesní folkloristi.

Po privítaní účastníkov riaditeľom hostiteľskej organizácie ÚEF AV ČR v Prahe S. Broučkom predniesli úvodné referáty nemeckí autori K. Hübner, (Kiel): *Hudba a národno-regionálna dejinnosť*; a O. Holzapfel, (Freiburg i. Br.): *Poznámka k "národnému" a "regionálnemu". Pojmy a problémy*. Ďalej odznali tieto príspevky: A. Mauerhofer, (Graz): *Bádateľské záujmy v rakúskej vede o ľudovej hudbe*; T. Fuchs, (Regensburg): *Poklad národných piesní ako výraz identity*; O. Haffner, (Graz): *Stav výskumu ľudových piesní v Štajersku v 19. stor.*; L. Kunz, (Brno): *Hu-*

dobný inštrumentár v mnohonárodnom kultúrnom okruhu; P. Dahlig, (Varšava): *Aplikovaná hudobná veda. Julian Pulikowski v Poľsku (1934 - 1944)*; V. Przerembska, (Łódź): *Festivaly ľudovej hudby v Poľsku a regionalizmus*; S. Pettan, (Zagreb - Ljubljana): *Ľudová hudba etnických Chorvátov a etnických Srbov v Chorvátsku - nástroj mierového procesu*; E. Krekovičová, (Bratislava): *Tolerancia a bariéry. Na príklade obrazu Cigána a Žida v slovenskom folklóre*; J. Dittmar, (Freiburg i. Br.): *Praha ako "trojaké mesto" vo "zvukovom" obraze Jána Nerudu*; S. Šisler, (Praha): *Pracovný výbor pre nemeckú ľudovú pieseň v Prahe v rokoch 1918-1938*; F. Schindler, (Frankfurt a. M.): *Nacionalizmus a výskum prísloví. Múdroslovie Čelakovského a dnešok*; K. P. Koch, (Bergisch Gladbach): *Vzájomné vzťahy medzi českou a nemeckou ľudovou piesňou na základe vybraných antilógii pokladu nemeckých piesní z ČR*; L. Tyllner, (Praha): *Rukopisná zbierka T. A. Kunza z hľadiska etnických a regionálnych aspektov*; J. Novotná (Praha): *František Jan Vavák - vlastenec alebo nacionalista?*; J. Traxler, (Praha): *Prejavy nacionalizmu a regionalizmu v piesňových zbierkach Jana Jeníka z Bratíc*; V. Thořová, (Praha): *Národopisná výstava československá vo svetle nacionálnej a regionálnej problematiky*; W. Hader, (Regensburg): *Sudetonecké spevácke a inštrumentálne zoskupenia*; T. Spurný, (Praha): *Ľudová pieseň lenorských Nemcov po roku 1945 (Nahrávky českého rozhlasu v Českých Budejoviciach)*; R. Heimrath,

(Regensburg): *Adolf Huska, chebský muzikant z Plané a Weidenu*. Organizátoři konference plánují vydat z přednesených referátů zborník.

Eva Krekovičová

OSLAVY 100. VÝROČÍ ZALOŽENÍ POLSKÉ NÁRODOPISNÉ SPOLEČNOSTI

Konec 19. století přinesl pro národy žijící v Rakousko-uherské monarchii řadu změn. Hospodářský, politický a společenský vývoj měl vliv i na zvyšující se zájem o dějiny a kulturu vlastního národa. Nejinak tomu bylo u národa českého, ale též i polského či ukrajinského. Ostatně, právě v loňském roce jsme si připomněli 100 let od konání památné Národopisné výstavy československé v Praze roku 1895. A v souvislosti s tím i vše, co jejím přípravám předcházelo. Mimo jiné i vznik Národopisné společnosti československé v roce 1893. A podobný vývoj jako u nás probíhal v té době i v severních a severovýchodních oblastech habsburského soustátí. A tak právě v roce 1895 byla ve Lvově založena Polská národopisná společnost (PTL). Na jejím vzniku se společně podíleli Poláci i Ukrajinci.

Oslavám tohoto významného jubilea bylo věnováno 71. valné shromáždění PTL a vědecká konference *"Minulost a současnost polské etnologie. Ke století PTL"*, jež se uskutečnila ve Wroclawi ve dnech 9. - 11. září 1995. Součástí těchto oslav byl např i 1. sjezd absol-

ventů etnografie wroclawské univerzity, zasedání Hlavního výboru PTL, řada koncertů, vernisáž výstav *"Sto let PTL"* a *"Polské vidění světa"* v Etnografickém muzeu a výstava *"Moje vidění světa - polští naivisté"* v Archeologickém muzeu.

Nejvýznamnější součástí oslav vedle valného shromáždění PTL za přítomnosti mnoha oficiálních hostů byla bezesporu vědecká konference. Zúčastnilo se jí pro nás nezvykle velké množství členů společnosti. Po tři dny se jednalo v plénu a ve čtyřech sekcích. V plénu zazněly hlavní příspěvky k tématu zasedání, v 1. sekci se projednávaly dějiny etnologických věd, ve 2. sekci současný stav a perspektivy etnologie, ve 3. sekci lidová kultura jako předmět etnologických výzkumů a ve 4. sekci se projednávalo téma etnická identita a etnické kontakty v etnologických a antropologických výzkumech. Referující z Polska, Ruska, Ukrajiny, České republiky, Německa, USA, Nizozemí, Litvy, Israele, Maďarska a Nové Jugoslávie přednesli více než čtyři desítky referátů. Většina z nich bude publikována v časopise společnosti *Lud*.

Pro nás je důležité, že účast národopisců z ČR nebyla pouze formální. V první sekci referoval dr. Jan Krist na téma *"Národopisná výstava československá v Praze roku 1895 a její význam pro český národopis"*, ve třetí sekci prof. dr. Daniel Kadłubiec přednesl příspěvek *"Z metodologie výzkumů lidové kultury pohraničí"* a doc. dr. Ludvík Kunz, jinak čestný člen PTL, vystoupil s příspěvkem *"Pohled zevnitř na novodobou polskou etno-*

muzikologii. Prognóza koordinovaných výzkumů česko-polských nad vybranými reáliemi lidové hudby instrumentální". Vedle vědeckého přínosu konference můžeme kladně hodnotit i řadu jednání, jež vedli zejména předseda Národopisné společnosti dr. Josef Kandert a člen Hlavního výboru Národopisné společnosti dr. Jan Krist jak s vedením PTL, tak i s přítomnými funkcionáři národopisných společností z Ruska, Ukrajiny, Maďarska, Rakouska a dalších států. Podařilo se tak obnovit kontakty s některými společnostmi, které v posledních letech zcela ustaly nebo ztratily na intenzitě. Zvláště potěšující zájem o spolupráci byl ze strany polských kolegů. Teď už zbývá jen ve společném rytmu vykročit do nového století a realizovat něco z toho, o čem se hovořilo.

Jan Krist

CESTY ETNOGRAFICKÉHO MUZEJNICTVÍ

Nepřeberný počet akcí věnovaných po tři roky stoletému výročí Národopisné výstavy československé v Praze byl téměř symbolicky uzavřen pracovním setkáním muzejních etnografů, které připravily kolegyně z Etnografického ústavu MZM na první listopadové dny roku 1995.

Přednáškový sál Dietrichsteinského paláce byl svědkem mimořádně pracovní atmosféry, která se nevytratila, jak bývá často zvykem na obdobných setkáních, již s první přestávkou, ale

přetrvávala až do závěru. Také počet i náměty přihlášených příspěvků byly značným lákadlem, i když kritik by jistě postrádal větší zastoupení referátů zaměřených obecněji ať už na vlastní budoucnost etnografie v muzeích, koncepci doprovodných programů nebo moderní metody evidence. Ale od dvoudenního setkání nelze očekávat vyřešení všeho, co se nahromadilo v posledních několika desetiletích.

Podle mého názoru bylo signifikantní pro současný stav etnografie, že úvahy o budoucím postavení etnografie, jejím posláním spolu s upozorněním na závazky související se změnami ve společnosti, pronikáním etnických skupin z jiných oblastí, dokumentací romské komunity atd. obsahoval vstupní příspěvek ředitele Moravského zemského muzea dr. Petra Šuláře a ne některého z představitelů centrálních muzejních etnografických pracovišť, u kterých snad díky minulé praxi, předpokládáme automaticky schopnost nejen prakticky, ale také teoreticky formulovat cíle a možnosti oboru v nejbližším období.

K vlastnímu programu, jehož dramaturgie byla, pro absenci včasné anotace, velmi svízelná, možno říci, že odrážel všechna předchozí slova. Jediný teoreticky zaměřený referát, upozorňující obecněji na problematiku prezentace všech sbírek a etnografických speciálně, zazněl z úst kolegy Lubomíra Piperka až v závěru programu druhého dne, ještě zastřen poměrně obecným názvem (*K prezentaci jevů materiální povahy v muzeích v přírodě*).

Mezi přednesenými příspěvky zaujala zejména Hana Dvořáková (*Pohledy na muzejní prezentaci lidové*

kultury v průběhu času) a Ludvík Kunz (*Osobnosti národopisného pracoviště Moravského zemského muzea 1818 - 1950. Co daly slovanskému národopisu*). Příspěvek H. Dvořákové upozornil mimo jiné na některé již před 2. světovou válkou ověřené možnosti prezentační konfrontace moderního a tradičního způsobu života na příkladu výstavy v Uherském Hradišti. S jistou lítostí musela však také konstatovat, že od počátku šedesátých let, kdy byla otevřena legendární expozice doc. Kunze "*Lid v pěti generacích*" se etnografické muzejnictví a jeho náhled na způsob prezentace příliš nevyvíjelo a zůstalo poplatné popisným metodám. L. Kunz připomněl vedle zakladatelů etnografického sběratelství i nejobsáhlejší sbírky, získané za více jak století do tezauru národopisného oddělení Moravského muzea. Za svou generaci pak vzpomněl šanci, kterou dostalo etnografické muzejní sběratelství díky násilným změnám na venkově po roce 1948, kdy se tak radikálně změnila nejen ekonomická, ale také sociální a zejména společenská situace venkova bez rozdílu, zda se jednalo o západní Čechy či východní Moravu.

S napětím byl očekáván příspěvek jediného zahraničního hosta - prof. Klause Baitla, který představil před dvěma roky otevřenou stálou expozici v Österreichisches Museum für Volkskunde ve Vídni. Přiblížil za pomoci diapositivů zejména zkušenosti s tvorbou koncepce, přípravou, realizací, provozem včetně návštěvnických ohlasů.

Odpolední program byl zaměřen na historii národopisné práce. Jiřina Langhammerová se vedle

retrospektivy (*Národopisné expozice Národního muzea - historie a prognózy*) věnovala projektu MUSAION, zaměřenému na rekonstrukci a znovuoživení objektu a okolního areálu Paláce Kinských. Projekt pojednaný zcela v duchu ve světě již pověřených multimediálních a multiprogramových areálů jakoby (naštěstí) nebral na vědomí "malé české poměry".

Referát připravený Milošem Melzerem (*Olomoucká národopisná družina a počátky programové dokumentace hmotné kultury na Moravě*) byl shrnutím neobyčejných aktivit členů Vlasteneckého spolku, jejichž činnost zasáhla vedle národopisu i do řady jiných oborů. Závěrečné slovo provázené řadou názorných diapositivů patřilo Jiřímu Langrovi z rožnovského muzea (*Sbírkový předmět a jeho prostředí*). Na příkladech prezentace sbírkových předmětů v prostředí expozic muzeí v přírodě, jaké nelze v jiných muzeích využít, se zaměřil zejména na zahraniční zkušenosti. Příspěvek svým obsahem předznamenával již program druhého dne, kdy problematika muzeí v přírodě byla stěžejním bodem.

Již úvodní referát Jaroslava Štítky, ředitele Valašského muzea v přírodě (*Idea muzea v přírodě*) obrátil pozornost ke zcela specifickým možnostem, které prezentaci artefaktů lidové kultury poskytuje prostředí a objekty muzeí v přírodě. Lubomír Procházka sumarizoval možnosti muzeí v přírodě ve středočeské oblasti (*Vývoj muzeí v přírodě na území středních Čech a jejich současná problematika*). Praktické stránce muzejní prezentace a to nejen předmětů, ale

také činností, zvyků a obyčejů se věnovala na příkladech Veselého kopce Ilona Vojancová (*Prezentace projevů lidové kultury v souboru lidových staveb Vysočina*). Vedle otázek odborných vztahujících se zejména k míře a rozsahu tzv. doprovodných programů, se pokusila nastínit zásadní problémy, které prezentaci provází. Pro ilustraci uvedla také videozáznam, který jenom podtrhl složitost uvedení každého programu. Z příspěvku a také z dodatečně zařazeného videoprogramu o práci Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě vyplynulo, jak těžké je stanovit hranice zaměření takových akcí v závislosti na hlavních činnostech muzea a práce jeho etnografa. O zcela ojedinělé snaze o záchranu lidových staveb referoval kolega Smolík z klatovského muzea (*Realizace expozice lidové architektury v Chanovicích jako záchraného projektu*). Jak jsem již uvedl v úvodu, pokusil se Lubomír Píperek ze vsetínského muzea teoreticky podpořit své úvahy o prezentaci předmětů v expozicích muzeí v přírodě. Závěry, které formuloval, bychom ale měli mít na mysli stále. Zejména ten, který dává na zvážení, jaké jsou vlastně znalosti publika o lidové kultuře a tradici, jak je připraveno přijmout naše, povýtče často velmi zasvěceně hovořící expozice a výstavy. Na zásluhy a mnohdy originální postupy, které zvolil pro svou národopisnou práci František Lego, upozornila ve svém vystoupení Alexandra Zvonářová (František Lego a jeho prezentace lidové kultury na národopisných výstavách v Jindřichově Hradci a v Praze). Závěrečným příspěvkem byla zpráva Ilony Láznickové, v níž se zabývala sbírkotvornou,

organizátorskou i prezentační činností brněnského Muzea romské kultury.

Jak bývá obvyklé na obdobných setkáních, nezbylo mnoho času na diskusi, zejména programově připravenou, která by informovala o expozičních, sběratelských i dokumentačních počinech etnografů zejména v regionálních muzeích.

Vedle mimořádně srdečné atmosféry, jakou organizátorky vytvořily a stále vzácnější příležitosti osobního kontaktu kolegů, přinesla konference řadu nových zjištění zejména z historie oboru. Zůstane pak při příštím setkání a snad bude dříve než při dalším kulatém výročí, více času na diskusi o úkolech, které bychom měli nyní programově plnit. Vzájemná spolupráce a informovanost při dokumentaci změn, které kolem nás denně probíhají a tak rychle se přizpůsobují poměrům doby, bude nevyhnutelná. Jistě už by zde nebylo možné hovořit pouze o lidové kultuře a lidové tradici v chápání doby Národopisné výstavy. Zavírat oči před prolínáním projevů kultury jiných etnik a přetvářením posledních drobků tradičního do nové podoby by bylo značně neprozřetelné a mezery v muzejní dokumentaci, kterou bychom neovládli, by se nepodařilo nikdy zcelit. Je jenom na nás, jak tento "úkol doby" splníme. Jak vyplynulo z přednesených příspěvků, máme na co navazovat, také zahraniční zkušenosti jsou nám již ve značné míře k dispozici. Ale nezahanbují nás někdy naši "amatérští předchůdci" svou prozíravostí, pracovitostí a cestou, kterou urazili, když si dali za cíl dokumentovat mizející svět lidové kultury?

Jiřina Veselská

L. ŠTĚPÁN: LIDOVÉ STAVITELSTVÍ VE STAVEBNÍCH PLÁNECH A MAPÁCH VÝCHODOČESKÝCH ARCHÍVŮ II. SÍDLA, DOMY A ZEMĚDĚLSKÉ STAVBY.

Zámrska, SOA 1995, 111 s., 141 reprodukcí plánů v textu a na obálce, něm. a angl. resumé

Autor se kromě výzkumu a dokumentace širší problematiky lidového stavitelství na území východních Čech, věnuje i systematickému a podrobnému studiu stavebně-technické plánové dokumentace, která je uložena v SOA Zámrska a v státních okresních archívech na území bývalého Východočeského kraje. L. Štěpán tak po pěti letech navázal na první díl stejnojmenné publikace věnované technickým a společenským stavbám (KSSPPOP Vč. kraje v Parubicích 1990). Vydavatel věnoval druhý díl publikace 100. výročí NVČ, která znamenala důležitý mezník nejen v počátcích studia lidového stavitelství a interiéru lidového obydlí, ale i co se týče výstavní prezentace jednotlivých jevů této významné součásti lidové hmotné kultury.

L. Štěpán rozdělil svou práci do čtyř základních částí - utváření sídel, dům, zemědělská usedlost a zemědělské stavby, přičemž rozebírá plánovou dokumentaci jednotlivých sledovaných jevů, které jsou přiřazeny k hlavním kapitolám knihy. Některé plány signalizují změny ve výstavbě domů na vesnici a malém městě v určitém časovém období - např. přezdívání roubených domů či jejich jednotlivých částí v Podkrkonoší po r. 1850. V interiérech obydlí potvrzují plány zavádění ploten a sporáků ve 2. čtvrtině 19. století

a existenci roubených černých kuchyní do požárního řádu zavedeného za vlády Josefa II. v r. 1785. Plány vyhledané autorem ve východočeských státních archívech představují také cenný zdroj informací k vývoji a přeměně různých typů topenišť.

Jeden z nejstarších plánů publikovaných ve sledované práci mění částečně pohled na plánovitou výstavbu české vesnice. Představuje roubený dům (jde o novostavbu) s dřevěným štítem v Dolní Sloupnici (okr. Ústí nad Orlicí), datovaný r. 1791 (autor H. Berger). V oddíle architektura (na s. 56) uvádí L. Štěpán jména zednických mistrů, uplatňujících ve svých návrzích a realizacích staveb prvky klasicismu.

Některé domy nově budované po r. 1850 si podržely většinu prvků tradičního lidového stavitelství (co se týče vnějšího vzhledu staveb), jak dokládá plán z r. 1852, zachycující přestavbu patrového roubeného domu čp. 9 (pojizerského typu) v obci Přichvoj (okr. Jičín). Přínosem publikace je rovněž fakt, že původní reproduované plány jsou konfrontovány se současným stavem na kresbách J. V. Scheybala zachycující objekty v posledních 15. letech. Tento záměr lze demonstrovat na zemědělském domě se secesní výzdobou v obci Tří Bubny, okr. Chrudim (plán z r. 1901 a skutečnost zachycená na kresbě z r. 1975 na základě terénního průzkumu). Podobně jako předchozí plán i reprodukce stavebně-technického výkresu F. Konečného z r. 1908 - domu čp. 19 v Zaječicích (okr. Chrudim) dokládá pronikání secesní výzdoby do vesnické architektury.

Publikace je vybavena soupisem použitých archivních pramenů a literatury a abecedním rejstříkem jednotlivých

míst. Ze čtyř příloh považují za nejprínosnější zařazení přehledu místních (resp. regionálních) výrazů, mnohdy se vážících pouze k několika lokalitám a vyplývajících z popisu stavebních plánů (týká se i oblastí obývaných německým etnikem). Pokud je na jednom listě přetištěno více plánů, není na první pohled jasné, ke kterému plánu popiska patří. Je třeba dále podotknout, že plán přístroje k výrobě acetylénu k osvětlení se poněkud vymyká tématickému vymezení publikace.

Oba díly Štěpánovy publikace o lidovém stavitelství v plánech a mapách uložených ve fondech východočeských archívů představují v mnoha ohledech objevný příspěvek ke studiu plánované dokumentace lidového obydlí, hospodářských, technických a společenských staveb na vesnici a zároveň posouvají poznání této problematiky o značný kus dál.

Lubomír Procházka

FRANTIŠEK ČERMÁK: JAZYK A JAZYKOVĚDA (Přehled) Praha, Pražská imaginace 1994, 251 stran

Příručka vydaná v Pražské imaginaci dle úvodu samotného autora vychází z kursu lingvistiky pro pokročilé studenty filologických oborů (germanisté, skandinavisté) na filozofické fakultě v Praze. Měla by tedy nabídnout "stručný a ucelený přehled a souhrn běžných, někdy však i méně běžných poznatků

o jazyce a oboru, který se jím zabývá, a umožnit tak do nich vhléd v jejich celistvosti a komplexnosti."

Neměla by být podle autora úvodem "s postupným a výběrovým rozvíjením tématu a terminologie", ale sloužit bude spíš již absolventům zkoušky z úvodu do jazykovědy, kteří chtějí extenzivně rozšířit své poznatky a současně své znalosti systematizovat. Přesto však podle mého názoru omezený rozsah publikace zásadně nepřekračuje rámec úvodní, obecné příručky; přesto však některými parametry starší příručky přesahuje (především Erhartovy Základy jazykovědy).

Odlišuje se snahou rozšířit předmět i o méně rozšířené přístupy, které nejsou obecně uznávány, s odkazem na literaturu - tento potřebný parametr bych nazval otevřenost. Artikulace stavu lingvistiky jako vědy bez jasného mainstreamu (vedoucí všeobecně uznávané koncepce) samozřejmě neznamená, že by se autor vzdal přístupu snažícího se o osobní postoj a vyjádření svého názoru, ale o vědomou snahu nevynechat názory svých oponentů. Větší důraz kladený na empirická východiska nebrání čtenáři ve vytváření vlastního názoru.

Nyní k vlastnímu obsahu publikace - skládá se z 6 základních oddílů. Prvním z nich je kapitola o komunikaci, kde je jazyk zasazován do souvislostí komunikace, systému přirozených, umělých jazyků a tzv. parajazyka (gesta apod.) a je nastíněna jeho znaková podstata. V další kapitole o vazbách jazyka se věnuje vnější lingvistice a přesahům lingvistiky a z nich odvozených interdisciplinárních oborů (sociolingvistika, psycholingvistika, neuro- a biolingvis-

RECENZE

tika). Například neurolingvistika studuje jazyk ve vztahu k mozku a jeho fungování, biolingvistika spíše z genetického hlediska.

Teprve ve třetí kapitole se přiblížíme k předmětu lingvistiky blíže v kursu o původu a funkci jazyka - z pohledu ontogenetického, fylogenetického, kontaktu jazyků a jejich vzájemného ovlivňování. Zde postupně přestupujeme na půdu klasické "indoeuropeistické lingvistiky" 19. století. Prezentovány jsou (ve zkratce) odlišné názory na obecnou povahu jazyka (např. F. de Saussure, Piaget, Chomsky).

Čtvrtá kapitola podrobně probírá 2 základní pohledy na jazyk - jako na langue (jazyk jako abstraktní systém) a parole (mluva, text, konkrétní projev jazyka) a další východisko posaussurovské lingvistiky - distinkci mezi diachronií (historie, vývoj jazyka) a synchronií (současný jazykový stav, přítomnost).

Nejrozsáhlejší částí knihy a popisem toho, co je pokládáno za vlastní lingvistiku, je popis struktury jazyka v 5. kapitole. Lingvistika je rozčleněna na jednotlivé disciplíny a jazyk do jednotlivých rovin ať už z pohledu realizace (parole), či langue (teoretického virtuálního systému): Jedná se o tzv. jednotky érické (typové abstrakce systému - např. foném, morfém) a etické (název odvozen od jednotlivé disciplíny - fonetika, morfologie - např. hláska, morf). Poté popis pokračuje postupně jednotlivými rovinami od fonetiky, fonologie až po sémantiku, typologii (existuje řada konkurenčních typologií jazyků) a kontrastivní lingvistiku (studium jazyků konfrontačním způsobem pro výuku

cizích jazyků). Právě zde se projevuje v řadě míst textu již dříve zmíněná otevřenost k menšinovým názorům v oboru.

Až příliš stručným dovětkem je 6. kapitola probírající na pouhých 5 stranách vývoj evropské lingvistiky; začátky, indoeuropeistiku (zahledění do historicko-srovnávacích hledisek), 20. století. Více informací o vývoji oboru je často roztroušeno v textu např. právě v 5. kapitole než v samotném výčtu jmen a názorů.

Naopak nečekaně rozsáhlý je slovník a rejstřík (Rozkládá se na 59 stránkách!), který přesahuje pouhou odkazovou funkci a navazuje na široký a přehledný ráz publikace (učebnice) a rozhodně naplňuje cíl vyhlášený v úvodu - přispět k systematizaci vědomostí zájemců o hlubší vhled do problematiky. Výběr z literatury je proti tomu záměrně stručný, omezen především na novější a zobecňující práce, poněkud širší záběr má jenom u česky psaných prací.

Dnešní student (či jiný zájemce) má tedy v ruce solidní příručku, kterou bych však přece jenom doporučil jako příručku úvodní. Možná není vhodná pro každou národu a její poněkud "problémový" přístup (otevřenost více koncepcím) a šíře záběru mohou také odstrašit - je s ní však možno položit pevnější a sofistikovanější základy k dalšímu studiu. Pro pokročilé zájemce však může sloužit spíše jako východisko ke studiu širšího okruhu literatury, její rozsah totiž neumožnil více.

Michal Škopík

SVATÉ OBRÁZKY PODRUHE

V Národopisné revui 2/95 (s. 111) jsme informovali o vydání italské mutace knihy Evy Charvátové-Chmelíkové věnované drobným votivním obrázkům. Nyní se nám dostává do rukou ohlášená verze pod názvem *Svaté obrázky z Čech a Moravy* (Brno, vydavatelství EDEN, 1995. Tisk Studio Stampa, Rep. San Marino. 500 číslovaných výtisků, 142 s. s 347 obr.). České vydání je v podstatě dvojníkem italského, obrazová část je identická a případné drobné změny v textu jsou pro běžného čtenáře takřka nepostřehnutelné. Spočívají totiž hlavně v revizi některých faktografických údajů o poutních lokalitách, zejména v uvedení jejich německých pojmenování, která se zhusta objevují v legendách svatých obrázků, a o výtvarnících a tiskařích, kteří se podíleli, popřípadě mohli podílet na tvorbě této užité grafiky v českých zemích. Tyto korektury by ovšem vyžadovaly větší důslednost a přesnost, aby se nestávalo, že osobní data jsou připisována jinému, jako například Amadeova Andersovi anebo stejná bratřím Westerhoutovým, z nichž starší Arnold se narodil o pět let časněji a zemřel o tři roky dříve než Balthasar. Anebo Hollarův zaměstnavatel ve Frankfurtu se narodil o osmdesát let později, takže se nedožil 137 let, jak plyne z přehledu na s. 138. Atp. I přes četné prohřešky proti vědeckému řemeslu a proti současnému stavu bádání si kniha najde své místo ve vědomí odborné veřejnosti, a to především pro svůj bohatý, byť velmi subjektivní výběr dokladů svatých obrázků, které

RECENZE

v českém prostředí vznikly nebo v něm fungovaly. Sběratelé, jimž především je určena, se jí nesporně i potěší.

R. J.

VARHOŠT' - HASLICHT

je české a německé jméno obce, kterou bychom v nových mapách Moravy marně hledali. Vznikla asi v první polovině 12. století v jednom z údolí Oderských vrchů východně od Olomouce poblíž pramenů řeky Odry. Za kolonizačních procesů v následujících stoletích byla poněmčena, takže v době první republiky tu žila jen dvě až tři procenta obyvatel hlásících se k české národnosti. Po odtržení pohraničí na základě mnichovského diktátu připadl Varhošť k Velkoněmecké říši a jeho osud byl zpečetěn po druhé světové válce odsunem Němců a včleněním obce do vojenského výcvikového prostoru: vesnice, označovaná v pramenech z 16. století dokonce za městečko, nadobro zmizela ze zemského povrchu.

Stěží by si kdo na Varhošť vzpomněl, kdyby se zásluhou Společnosti přátel vesnice a malého města v Olomouci nebyla v roce 1994 objevila pečlivě vytištěná dvojjazyčná brožura obsahující čtyři desítky amatérských fotografií varhošťského rodáka Julia Mücka (1913) pořízených ve třicátých letech. Zhotoveny byly z původních desek a podle fotografií pohlednicového formátu. Jejich cena nespočívá v technické a vůbec už ne ve výtvarné úrovni, nýbrž ve vypovídací hodnotě. Julius Mück svou obec a její

obyvatele důvěrně znal a dokázal se na ni podívat též očima kamery. Zachytil nejen její celkový ráz, imobilní realie a zemědělské práce, ale v záběrech z obchůzkových a objížďkových obyčejů, z kácení máje, z hasičské slavnosti, z prvního přijímání, svatby, pohřbu či vánoc, jakož i v individuálních a skupinových portrétech lidí v dobovém oblečení zdokumentoval též společenský a rodinný život. Zatím bohužel ojedinělá publikace tohoto druhu je nezanedbatelným příspěvkem k netradičnímu studiu člověka a jeho každodenního života z hlediska formulující se vizuální antropologie.

A propos: v ateliéru živnostenského fotografa Otakara Šrůtky ve Valašském Meziříčí působil v roce 1910 jako pomocník Fr. Mück. Je to jen náhodná shoda příjmení anebo to byl příbuzný, snad i předek Julia Mücka?

R. J.

JAROSLAV SPIRHANZEL ĎURIŠ: STARÉ JIHOČESKÉ CHALUPY. Praha 1994, 134 stran

V letních měsících roku 1994 se na knižních pultech objevil reprint druhého vydání knihy Staré jihočeské chalupy od J. S. Ďuriše (z roku 1945), která nás seznamuje s lidovou architekturou malého uzavřeného regionu Sedlečka u Tábora zhruba do konce třicátých let našeho století.

V deseti kapitolách autor pojednává o všech částech lidového domu od světnice až po stodolu, ale i o jeho okolí (kapličky, Boží muka apod.).

Poslední dvě kapitoly tvoří Ďurišovy úvahy o smyslu venkovské architektury a rady pro její udržení. Celou práci pak doplňují jeho vlastní kvalitní kresby.

Posláním Ďurišovy knihy bylo osvětové působení na čtenáře a snaha o záchranu venkovských památek, často výjimečné hodnoty. Již za jeho života bylo mnoho starých chalup zničeno nebo přestavěno a místo nich se objevovaly sice moderní, ale do celkového rázu vesnice nehodící se stavby. Ďuriš apeluje hlavně na estetické citění čtenářů, zejména majitelů usedlostí, aby pečlivě zvažovali každý rekonstrukční zásah, při němž by mohly vzniknout nenapravitelné škody. Zda-li se mu to podařilo, se můžeme sami přesvědčit při průjezdu touto oblastí.

Uvedená práce s doslovem F r a n - tiška Míky je zajímavá také z hlediska pramenného a dokumentačního. Mnohé stavby, které jsou zde zobrazeny a popsány, pocházejí z konce 18. a z počátku 19. století, a již v době prvního vydání této publikace (1941) byly strženy. Ďuriš jejich zachycením zachránil možná více, než-li sám doufal.

Libor Svoboda

LUDMILA TARCALOVÁ: BIBLIOGRAFIE LIDOVÝCH OBYČEJŮ.

Uherské Hradiště, Slováké muzeum 1989, 175 s. Díl 2., 1995, 169 s.

Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech a na Balkáně je činnou společností a

RECENZE

projevuje se řadou organizačních aktivit. Do jisté míry byla i jedinečná její první bibliografická činnost, když z jednotlivých zemí členové komise zpracovali podklady, které postupně vyšly ve třech svazcích v letech 1981 - 1984 pod názvem *Bibliographia ethnographica carpatobalcanica*. Subkomise pro lidové obyčaje československé sekce MKKKB si stanovila podobný cíl také a rozdělila mezi své spolupracovníky úkol vytvoření bibliografie lidových obyčejů z časopisů, sborníků a novin české a především moravské provenience.

První díl bibliografie vyšel v roce 1989, avšak rukopis byl v podstatě ukončen rokem 1981, odkdy souběžně vycházející časopisy již nebyly excerpovány. Vybráno bylo 115 titulů časopisů, z toho 3 jednorázové sborníky a 2 tituly kalendářů. Převážně šlo o moravské vlastivědné časopisy, z pražských bylo rozeepsáno 6 titulů a z regionálních českých 4 tituly.

Při volbě utřídění materiálu zvolila L. Tarcalová abecední seřazení podle autorů s tím, že v jedné řadě jsou s plně podepsanými články i takové, u kterých jsou jen šifry. Práce nepodepsané pak navazují ve druhé části a jsou seřazeny podle názvu. Celkově je uvedeno 1487 záznamů, které kromě bibliografického popisu (autor, název, citace pramenu) uvádí vždy na posledním řádku věcné vystižení obsahu článku. Připojeny jsou dva rejstříky, místní a věcný, které odkazují na pořadová čísla bibliografie.

První soupis byl jistě přijat jako užitečná pomůcka a proto se členové pracovního kolektivu rozhodli pokračovat v záměru zpracováním dalších titulů. Druhý díl bibliografie vyšel v roce 1995 a přinesl 1465 záznamů sesta-

vených zcela shodným způsobem. Excerpční základnu tvořilo jen 9 titulů. Těžiště bibliografie je v rozpisu Českého lidu, Květů z let 1879 - 1915 a dalších regionálních titulů z Moravy.

Především pro národopis na Moravě bylo vyexcerpováno podstatné množství příspěvků z regionálního tisku. Omezení na vybrané tituly periodik je jistě na škodu pro sledovanou tematiku v tom smyslu, že nebylo přihlíženo k monografickým pracem ani ke sborníkům, které k lidovým obyčejům vyšly, nelze to však vytýkat, neboť to nebylo v záměru tohoto soupisu. Spíše je škodou, že některá čísla nebo i ročníky excerpovaných titulů nebyly rozeepsány proto, že se autorům nedostaly do rukou (Hlasy muzea ve Frenštátě pod Radhoštěm nezanikly 1961, ale až 1963; Kravaňsko nezaniklo roč. 10/1948 ale až 12/1949; Vlastivědný zpravodaj Třebíče je rozeepsán do r. 1965 a vycházel až do r. 1968; Zprávy Muzea Vyškovska jsou jen do r. 1963, přesto že vycházely do r. 1972). Je taky nelogické, že uzávěrka souběžných titulů byla nejednotná kolem roku 1980, i když soupis vyšel s takovým odstupem.

Formální abecední uspořádání je asi nejpraktičtější vzhledem k tematicky vymezené bibliografii. To proto, že k vyhledání jednotlivých obyčejů napomáhá věcný rejstřík, který jednotlivé jevy třídí do chronologických a tematických větších celků, jež jsou ještě podrobně rozvedeny. Celkovým uspořádáním a důsledností ve snaze o jednotnost v popisu vznikly pro zájemce o lidové obyčaje užitečné pomůcky, v nichž lze rozpisem dalších titulů ještě pokračovat.

Jaromír Kubiček

LEOŠ ŠATAVA: NÁRODNOSTNÍ MENŠINY V EVROPĚ. ENCYKLOPEDIČKÁ PŘÍRUČKA.

Vyd. Ivo Železný. Praha 1994, 385 s. + mapa Národnostní menšiny v Evropě - celkový přehled (stav 1991)

Řeknu-li úvodem, že se na knižním trhu objevila encyklopedická práce L. Šatavy, o níž doposud nepřinesla národopisná periodika recenzi či alespoň anotaci, chci tím naznačit nedostatečnou schopnost národopisné obce bezprostředně reagovat na dění, které patří do okruhu jejího badatelského zájmu. Jsem toho názoru, že první česká encyklopedická příručka o národnostních menšinách v Evropě si zvláštní pozornost rozhodně zaslouží.

Je celá řada důvodů, aby práce L. Šatavy vzbudila zájem národopisců, především proto, že přibližuje široké čtenářské veřejnosti a národnostních poměrech. Přiznávám ovšem i sám osobně, že referenci podávám až na základě výzvy redakce Národopisné revue v důsledku svého dnes již omezenějšího kontaktu s národopisným děním.

Předeslat úvodem nepřilíší lichotivou poznámku jsem považoval za potřebné z toho důvodu, že práce L. Šatavy vyšla již v roce 1994 (rukopis autor uzavřel v červenci 1993) a je sporné, zda je aktuální s větším časovým odstupem práci recenzovat. Navíc národnostní procesy jsou v současnosti natolik dynamickým jevem, že od badatele tato skutečnost vyžaduje v přístupu ke zpracovávané tématice nejenom odpovídající schopnost reagovat na měnící se podněty, ale i reflektovat novou realitu v koncepci

RECENZE

celé práce. A s tímto problémem se různě vyrovnává i autor prezentované encyklopedické příručky.

Je potřebné též připomenout, že problematice národnostních menšin věnuje L. Šatava pozornost již řadu let. Recenzované práci konkrétně předchází z jeho pera publikace o malých autochtonních etnikách v Evropě (vydaná ve dvou svazcích), která vyšla v řadě tisků pražského Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v roce 1987. V daném případě autor tedy shrnul své několikaleté badatelské úsilí do knižní podoby ve formě encyklopedické příručky. Lze tedy předpokládat, že náročnost autorovy práce nespočívala ani tak ve zvládnutí heuristické základny, ale spíše v koncepčním modelu práce, v uplatnění klasifikačního kritéria pro vnitřní členění práce.

Etnika žijící v evropských zemích v rámci jednotlivých státních útvarů dělí L. Šatava do čtyř skupin: A - etnika, která nemají vlastní (národní) státní útvar, t. j. typ bývalých jednotlivých republik ČSFR a Jugoslávie či svazových republik bývalého Sovětského svazu, B - etnická společenství, která vytvořila svůj národní stát, avšak jejichž příslušníci sídlí v kompaktnějších a výraznějších celcích i na území jiných státních útvarů, C - specifická etnická společenství, u kterých většinou chybí jeden i více znaků charakterizujících v obvyklém pojetí národ či "národnost", D - nejvýraznější etnografické skupiny některých evropských etnik (jedná se o komunity na pomezí etnografické či jazykové skupiny a osobitého etnika).

Je jisté, že otázka vnitřního členění práce je věcí autorova úhlu pohledu, z kterého nahlíží na zpracovávané

téma. V daném případě lze však proti uvedenému členění vznést věcné námítky, a to z několika důvodů:

1. S výjimkou pobaltských republik bývalého Sovětského svazu se práce nezabývá problematikou národnostního složení evropské části bývalého Sovětského svazu. Není tedy zřejmé, proč autor ilustruje skupinu A kromě jiného na příkladu tohoto neexistujícího státního útvaru; stejně tak příklad bývalé ČSFR je vzhledem k časovému horizontu dokončení práce (polovina roku 1993) již určitým anachronizmem.

2. V úvodním komentáři k vnitřnímu členění práce jsou Židé zařazení do skupiny C společně s Romy či Quinquama ve Španělsku ap., ale u hesla Polsko jsou Židé zařazení do skupiny B, což můžeme vnímat i jako technickou chybu. Zásadní problém je však v tom, že Izrael vznikl v roce 1948 jako národní židovský stát, ke kterému mají židovské komunity v jednotlivých evropských zemích přímý vztah. A jaké charakterizující znaky pro obvyklé pojetí pojmu národ zde autor postrádá, k tomu vysvětlení nepodává. Ovlivnila-li zařazení Židů do skupiny C nepochybně specifika tohoto národa (případně i fakt, že se Izrael nenachází na evropském kontinentu), lze v tomto případě považovat pro vnitřní členění práce za irelevantní.

3. Jednotlivá hesla přinášejí nejprve přehled o národnostním složení státu, následuje komentář k demografickému vývoji země a pak jsou podle uvedení skupin uvedena minoritní společenství, žijící na území toho-kterého státu. Do jaké míry je příslušný přehled a výklad k jednotlivým národnostním menšinám úplný, je věcí diskuse. Avšak vzhledem k časové souvislosti dokončení rukopisu a vydání práce

působí zjevně diskrepantně zpracování například hesla Československo a v návaznosti hesel Česká republika a Slovenská republika, zejména v tom, že chybí komentáře k demografickému vývoji, který je v obou zemích odlišný. Toto konstatování se týká i geopolitického prostoru bývalé Jugoslávie. Anachronicky navíc působí i připojená mapa *Národnostní menšiny v Evropě* - celkový přehled (stav z roku 1991) podle *Handbuchu der europäischen Volksgruppen* z roku 1970. I když v komentáři se konstatuje, že mapa je výrazně doplněna a upravena, neodpovídá realitě dokončení rukopisu práce.

Encyklopedické příručky jsou obvykle kolektivním dílem. V daném případě se L. Šatava podujal zvládnout náročný úkol samostatně a vcelku lze říci, že se mu podařilo zaplnit solidně dosavadní mezeru v naší encyklopedické literatuře. Problematika národnostních menšin v současné Evropě je zvláště aktuální téma z vědeckého i společensko-politického hlediska. Proto uvedené poznámky na okraj vydané práce nikterak nesnižují její přínos, který ocení zejména široká čtenářská veřejnost.

Andrej Sulitka

A. PRANDA - E. PRANDOVÁ: SLOVENSKÉ KRASLICE. Martin, Osveta 1995. 120 s. Farebné kresby R. Mikulová. Anglické a nemecké resumé

Publikácia *Slovenské kraslice* je prvou slovenskou monografiou venovanou zdobeným veľkonočným vajčkam ako súčasťou tradičnej kultúry

RECENZE

obyvateľov Slovenska. Vznikla na základe materiálu zhromaždeného Adamom Prandom v rokoch 1950 - 1980, ktorý však už sám nestihol spracovať. Po utriedení a doplnení ho do knižnej podoby spracovala Elena Prandová. Úvod knižky poskytuje informácie o krasliciach v historických dokumentoch, v odbornej a popularizačnej literatúre i v dokumentárnom filme, ktoré majú širší stredoeurópsky a slovanský rámec. Ťažisko práce tvoria dve nasledujúce časti - *Techniky výzdoby kraslíc a ich rozšírenie v regiónoch Slovenska* a *Ornamentálna výzdoba*. Prvá z nich obsahuje poznatky o materiáloch, pomôckach, nástrojoch, farbivách a kraslicových ozdobných technikách. Dôsledná je systematická technika, ktorá vychádza z technologického základu a súčasne poukazuje na ich regionálne podoby. Ornamentika výzdoby vajíčok je sledovaná z hľadiska motívov, foriem ornamentu, druhov zobrazenia až po začlenenie textov do výzdoby. Šťastí objasňuje aj jej vzťah k iným oblastiam ľudového výtvarného umenia. Širší pohľad na kraslice v tradičných kalendárnych a hospodárskych obyčajoch na Slovensku poskytuje kapitola *Vajíčka a kraslice v ľudovom zvykoslí*. Spolu so záverom, ktorý je venovaný súčasnej tvorbe kraslíc a úlohe Ústredia ľudovej umeleckej výroby v Bratislave v tomto procese, umožňujú pochopiť vývoj a zmeny výzdoby, funkcie kraslíc ako dôležitého prvku hmotnej kultúry človeka v minulosti i dnes. Farebné a čierno-biele kresby, ktoré sú dielom R. Mikulovej, zobrazujú ornamentiku kraslíc z jednotlivých regiónov Slovenska. Spolu s fotografiami výrobcov a výrobných postupov tvoria dôležitú a rozsiahlu časť

ERRATA

publikácie. Už len porovnanie výzdoby kraslíc zachytenej v knihe s materiálom v podobných prácach z iných krajín ukazuje, že aj napriek ich rozmanitosti možno v ich výzdobe nájsť aj mnohé spoločné črty (napr. kraslice na obale knihy možno považovať za moravské, hoci pochádzajú zo Záhoria). Práve vydaním tejto publikácie pribudol ďalší hodnotný prameň umožňujúci spoznať špecifické i spoločné znaky vo vývoji i konkrétnych podobách tohto prejavu európskej kultúry.

Juraj Zajonc

ERRATA 11 OBĚ RUCE LEVÉ ?

V souvislosti s několikaletou velmi náročnou, dílem kolektivní přípravou biobibliografického slovníku národopisu v českých zemích od počátků až do živé přítomnosti sleduji pokud možno soustavně, v jaké míře a na jaké úrovni jsou představitelé našeho oboru zastoupeni v nejružnějších encyklopedických příručkách, a příležitostně se k tomu vyslovuji v kritických glosách (Originální český detektor lži. ROK - revue otevřené kultury 3, 1992, č.4, s. 30-31. - Národopisci v čerstvých biografických slovnících. Národopisná revue 1992, s. 92-94, a 1994, s.66-68). Vítám každý, i sebemenší spolehlivý příspěvek, na jehož základě je možno doplnit nebo upřesnit koncepty hesel, a tak mi srdce radostí poskočilo, když jsem dostal do rukou *Adresář národopisných pracovníků 1995*, který připravil Josef Kandert za

spolupráce Stanislava Kužela a vydala jej k stému výročí Národopisné výstavy Československé 1895 s finanční pomocí Ministerstva kultury ČR Národopisná společnost. Pak jsem jím zalistoval a srdce se mi nad výsledkem tohoto edičního počínu sevřelo smutkem. Je-li určitou "zprávou o stavu národopisu v českých zemích v roce 1995", jak se praví v úvodu, pak je to zpráva skličující: adresář je děravý jak řešeto a spolehlivý jako tučapské hodiny.

Byli do něj začlenění školení a profesionální národopisci (jen někteří) i neškolení a amatérští zájemci o národopis (jen málokteří). Dost vysoký počet těch, kteří by do seznamu žijících graduovaných a v oboru činných etnografů a folkloristů právem náleželi, zůstal opomenut (např. Z. Polednová, G. Sokolová, V. Šolc, M. Ulčová aj.). Srovnáním s evidencí diplomových absolventů brněnského univerzitního pracoviště zjišťujeme, že je zastoupen jen zlomek z těch, kteří byli nebo jsou v oboru činní. Mezi těmi, jež postrádáme, jsou například Ivo Stolařík, autor znamenité monografie Hrčavy, folkloristky Olga Hrabalová a Marta Šrámková, Karel Severin, Ladislav Buzek, Lia Ryšavá, Pavel Kurfürst, Tatjana Pelíšková, Josef Křenek, Dagmar Štěpánková, Lucie Uhlíková a další, z nichž každý něčím přispěl do českého národopisného písemnictví. Naproti tomu byli do adresáře pojeti zemřelí národopisci! Ve dvou případech se to odůvodňuje tím, že dva z nich - V. Scheuffler a J. Vlach - ještě před smrtí zaslali vyplněné dotazníky a že otištění jejich obsahu má být "posledním (proč posledním?) připomenutím jejich národopisné činnosti"

ERRATA

(s.3). Jenže v seznamu nacházíme údaje o jiných, kteří zemřeli už před několika lety, takže dotazníky nemohli za života zaslat: F. Dobrovolný (†1994), J. Gelnar (†1991), J. Kopecký (†1992), M. Kovářová (†1993), A. Pitterová (†1993), B. Zýková (†1993) a snad i další. To, že je u nebožtíků uvedena i soukromá adresa, lze považovat přinejmenším za nevkusné. Jejich úmrtí vešlo v národopisných kruzích v obecnou známost a pokud kdo z profesního zájmu sleduje oborová periodika (Český lid, Národopisná revue), mohl už dávno číst nekrology, a to dokonce i v tiskovině Národopisné společnosti - Národopisném věstníku. Zdá se, že pravá ruka neví, co dělá levá.

Do seznamu byly zařazeny zjevně jen české osobnosti a osoby žijící v České republice, ač by bylo správnější zahrnout i české etnology a kulturní či sociální antropology působící v cizině, bez ohledu na to, že se zabývají problematikou cizí, převážně mimoevropskou. Vždyť v adresáři figurují i takoví - byť zase jen někteří - například z Náprstkova muzea. Cožpak L. Holý, V. Karbusický, V. Mayerová, P. Novák, L. Pospíšil, Z. Salzmann a jiní, kteří žijí a pracují za hranicemi své vlasti, nejsou českými národopisci? Lze pochopit, že jsou uvedeni Slováci trvale usazení v českých zemích nebo J. Mjartan jako někdejší místopředseda NSČ při ČSAV, ale bez vysvětlení zůstává L. Kužela, jehož osobní údaje se vztahují výhradně ke Slovensku.

Adresář se hemží množstvím misinformationí a chyb. Obsahuje sice vysoký počet údajů korektních, jenže ty jsou zpočtybny bezpočtem falešných a zavádějících dat. Jde o chyby ve jménech a příjmeních osob

i v názvech institucí, v jejich adresách, v datech narození (obdiv musí vzbuzovat, že H. Popelová, narozená podle adresáře 19.11.1995, stačila už dosáhnout doktorátu a kandidatury), v titulech a hodnostech i v jejich zkratkách, v údajích o zaměstnání (V. Scheufler stěžil mohl být šest let dělníkem v koncentračním táboře, ale spíš byl totálně nasazen a krátce též uvězněn) apod. Mnohá hesla nejsou úplná, což se ospravedlňuje tím, že někteří z dotázaných nevyplnili všechny kolony nebo dotazník vůbec nevrátili. Avšak i tam, kde je obsah vydatnější, chybějí namnoze důležité údaje, jako např. data narození a ve vysokém počtu případů místa narození. U žen by bylo účelné uvádět také jejich rodná, popřípadě další přechodná příjmení, neboť se pod nimi skrývá někdy dost podstatná část jejich publikačních a jiných odborných aktivit. V tomto ohledu budiž uvedena jako příklad změnění nad jiné výmluvný PhDr. Hana Staňková-Vahalíková z Ostravského muzea, za níž vězí s největší pravděpodobností tři skutečné i fiktivní bytosti: mgr. Věra Vahalíková, roz. Soukupová, která je vskutku v tomto muzeu zaměstnána, dále obtížně identifikovatelná paní Staňková a konečně tajemná neznámá Hana, působící snad v dotyčném muzeu inkognito. (Toto zřejmě oblíbené křestní jméno bylo přiděleno též Iloně Lázníkové - s. 61.) Rovněž s údaji o zaměstnání je to složitější, než ve skutečnosti: Národopisná společnost se rozhodla některé osoby přeložit na jiná pracoviště. Tak třeba Jana Svobodová, která dosud působila v Muzeu města Brna, bude muset odejít do Technického muzea na místo příkázané jí adresářem. Pak jde o mno-

hé další, kteří již před vydáním této pomůcky přešli na jiná místa dobrovolně, ale pro jeho sestavovatele nepozorovaně.

U nás - podobně jako jinde ve světě - udělovaly dosud akademické a pedagogické tituly vědecké rady vysokých škol a v případě profesur je donedávna schvaloval dokonce sám prezident republiky, vědecké hodnosti nadto udělovala akademie věd. Ti, kdo jimi byli na základě obhajovacího řízení obdařeni, žili v klamném přesvědčení, že jich mohou být zbaveni jen na základě soudního rozhodnutí. Adresář je o tuto iluzi připravuje: Národopisná společnost vzala péči o přiznávání, jakož i "přerozdělování" titulů a hodností různě a pevně do svých rukou. Je třeba kvitovat, že mnohým je ponechala, když už jim je jednou - ať po zásluze či bez ní - legálně udělily konkurenční instituce, ale jiní byli těchto poct nelibostně zbaveni nebo jim byly velkoryse strpěny jen některé, zatímco ty vyšetřené byly podle nezjistitelného klíče přiděleny těm, kdo jimi zatím nedisponovali, ba někteří se o ně ani neucházeli anebo byli i při opakovaných pokusech o jejich nabytí naštěstí neúspěšní. V posledním případě lze počínání Národopisné společnosti pokládat za jednu ze svérázných forem dnes všeobecně oblíbených rehabilitací. Je možno předpokládat, že takto vyznamenaným uhradí Národopisná společnost náklady spojené s dodatečnými promociemi včetně hostin, květinové výzdoby a nových návštěvenek. Společnost však musí počítat s požadavky na úhradu části mzdy těch, jimž odřála tituly a hodnosti představující kvalifikační předpoklad a s tím související finanční

ERRATA

ohodnocení v zaměstnání. Jím nezbyvá než doporučit, aby tuto příručku před svými chlebodárci pečlivě ukryli, nejlépe zakopáním v odlehlem a temném koutě zahrady.

Myslím, že bychom mohli nad hrubě neprofesionálním, zavšiveným adresářem mávnout rukou a neztrácet čas jeho propíráním, natožpak komentováním. Jenže už příliš dobře víme, že informace z pomůcek tohoto druhu se nekriticky přejímají (někdy i v zahraničí) a po léta nebo desetiletí působí ve vědomí a v pracích zejména těch, kdož se zabývají historiografií oboru. Přitom nebylo tak nesnadné ověřit a doplnit potřebné údaje v manuálních, jako například Kdo je kdo v ČR, Československý biografický slovník, zčásti též The EASA Register 1994 apod., nebo se dotázat příslušných univerzitních ústavů, které absolventy produkují, popřípadě osob, jichž se údaje týkají. V případě Náprstkova muzea, v době příprav adresáře sídla Národopisné společnosti, bylo nejsnazší zeptat se vlastních pracovníků na chybějící data třeba při letmém setkání na chodbě. Místo toho byly do adresáře smeteny, místy vydatně zkomoleny a ještě vyšperkovány (i hrubými) pravopisnými a tiskovými chybami záznamy z dotazníků, eventuálně ze zastaralé evidence členů i nečlenů Národopisné společnosti, již se nabízí možnost vydat errata anebo doporučit těm, kteří byli touto tiskovinou obdařeni, aby z ní učinili sběrnou surovinu k recyklaci.

Richard Jeřábek

ANOTACE

PUBLIKACE

JAN DUMEK: *Písňe z Dobrovic a okolí*, Praha, Kneifl 1994, 52 s.

Sbírka písní sestavená hudebním skladatelem, dirigentem, klavíristou a milovníkem folkloru Janem Dumkem. Vychází v ní především z repertoáru spontánního zpívání své vlastní rodiny, který doplňuje záznamy ze sběrů na počátku 20. století.

HANA FRIŠTEŇSKÁ - ANDREJ SULITKA: *Průvodce právy příslušníků národnostních menšin v České republice*, Praha, Demokratická aliance Slováků v ČR za přispění Nadace rozvoje občanské společnosti 1994, 88 s.

Metodická příručka, která se snaží co nejpřesněji vysvětlit nynější státní národnostní politiku a přehledně shrnout právní předpisy, ve kterých je zakotvena. Doplněno ukázkami z právních dokumentů vztahujících se k právům příslušníků národnostních menšin.

Vědecký odkaz Václava Frolce (1934 - 1922). Brno, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně ve spolupráci s Národopisnou společností při Akademii věd ČR v Praze a Filozofickou fakultou Masarykovy univerzity v Brně 1995, 95 s.

Sborník referátů ze zasedání Semináře baltanistiky Masarykovy univerzity v Brně věnovaného nedožitým 60. narozeninám univerzitního profesora Václava Frolce, jedné z významných osobností české etnologie. Spolu s řadou vzpomínek a ohlasů důkaz širokých badatelských zájmů osobnosti, která se nikdy neuzavírala ve svém oboru a svým působením

výrazně přesahovala obzor etnografie a etnologie.

JAROMÍR KUBÍČEK - MARIE NÁDVORNÍKOVÁ: *Bibliografie k vývoji Moravy a Slezska. Literatura z let 1801 - 1993*. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost pro Moravskou zemskou knihovnu a Státní vědeckou knihovnu v Olomouci 1994, 403 s.

Další retrospektivní regionální bibliografie vzniklá spoluprací nejvýznamnějších moravských knihoven a archivů přináší v samostatném svazku literaturu o větších územních celcích na území Moravy a Slezska a bývalé Moravskoslezské zemi. Spolu s ucelenou řadou bibliografií okresů jedinečný zdroj informací o regionu od roku 1801 až do současnosti.

IVAN ÚLEHLA: *Vladimír Úlehla. Nadace Universitas Masarykiana*, Brno, Nakladatelství Albert, Boskovice, Nakladatelství Jota, Brno, Nakladatelství Svoboda, Praha 1994, 222 s.

Další kniha z Edice osobností vydávané Masarykovou univerzitou mapuje životní osudy i dílo mnohostranné osobnosti předválečné kultury - zakladatele vědecké školy rostlinné fyziologie v Brně, autora děl z filozofie přírodních věd a kritika marxismu, znalce lidového umění a iniciátora tradice strážnických slavností.

Marta ŠRÁMKOVÁ-Marta TONCROVÁ: *Ty ranšpurské zvony zvoňá.... Brno, Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, Brno, Obecní rada obce Rabensburg 1993, 123 s.*

Zpěvník vycházející z řady písňových zápisů z Ranšpurku a dalších

ANOTACE

dolnorakouských obcí, ve kterých ještě v první polovině 20. století žila početná slovanská menšina. Zachycený materiál od doby guberniální sbírky po 80. léta 19. století naznačuje jednotný charakter lidové kultury Podluží a jeho dolnorakouských protějšků.

ČENĚK ZÍBRT: *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku. Indiculus superstitionum et paganismi.* Praha, Academia 1995, 2. vydání, 176 s.

Rozsáhlá komparativní studie z kulturní historie Čech i Evropy, která s evropskými souvislostmi a na základě důvěrné znalosti pramenů českého i evropského středověku rekonstruuje jednu stránku každodenního života ve středověku - postupnou asimilaci předkřesťanských rituálů a pověr. Fotoreprint 1. vydání z roku 1894, doslov k 2. vydání J. Pargač.

KAZETY a CD

***Cestou na východ.* Eastbound, Teagras. Brno, GNOSIS G-music 1995, 49:05**

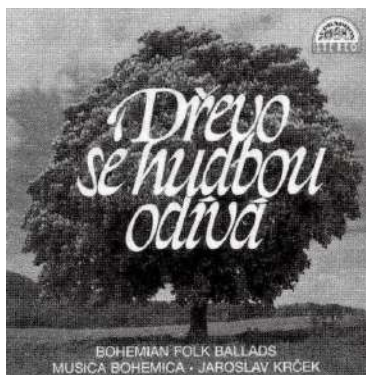
Projekt z oblasti tzv. World Music spojuje newgrass a nejrůznější vlivy lidové hudby východní Evropy do svébytné podoby.

***Hodinka na Podluží. 40 let cimbálové muziky Břeclavan.* Praha, Edit 1994, 57:46**

Pátá deska známého souboru, který v roce 1994 oslavil úctyhodné 40. výročí.

Dřevo se hudbou odívá. Bohemian Folk Ballads, Musica Bohemica, Jaroslav Krček. Praha, Supraphon 1994, 58:45

Kompilace ze starších nahrávek souboru z roku 1978 a 1986 přináší řadu českých lidových písní.

***Dyž si já zazpívám. Strážnická cimbálová muzika Michala Miltáka.* Praha, Musica 1994, 55:11**

Profilové CD cimbálové muziky Michal Miltáka, jejíž kmenový repertoár tvoří především písně ze strážnického Dolňácka.

Folklórní soubor Marýnka Vracov. Cimbálová muzika M. Vlkajana, Mužský sbor, Dolní Bojanovice, Tonstudio Rajchman 1994

Písně z Vracova, blízkého okolí a kyjovského regionu vybral a upravil Pavel Petržela. Kazeta byla natočena k 20. výročí vzniku cimbálových muzik ve Vracově.

Gajdování, Danaj. Cimbálová muzika ze Strážnice. Lanžhot, Frelí 1995, 66:25

Profilová deska cimbálové muziky Danaj věnovaná písním ze Strážnice a jejího okolí. Další důkaz životnosti tradice strážnických muzikantů.

***Hornácký hudec Martin Hrbáč. Hraje a zpívá Martin Hrbáč se svou Hornáckou cimbálovou muzikou a jejími hosty.* Brno, Gnosis G-music 1995, 57:54**

Dlouho očekávané první CD pokračovatele tradice slavných hrubovrbeckých hudeců a zpěváků Martina Hrbáče. Věnováno vzpomínce na legendárního hudece J. Kubíka.

Hornácká cimbálová muzika Jarka Miškeříka. Dolní Bojanovice, Tonstudio Rajchman 1995, 60:06

Debutové CD mladé hornácké cimbálové muziky z Velké nad Veličkou, která patří stejně jako Lipovjan

ANOTACE

k odchovancům primáše Jarka Miškeřika, autora úprav většiny skladeb.

Hornácký advent, HaDivadlo, 22. 12. 1994. Brno, Aton 1995, Edice Královna píseň, 77:40

Sestřih z hornáckého předvánočního programu brněnského HaDivadla, ve kterém vystoupila kromě cimbálových muzik M. Hrbáče a M. Minkse řada známých hornáckých zpěváků starší a střední generace.

Hradišťan, Jiří Pavlica. Vlasta Redl, Ag Flek. Praha, BMG Ariola ČR 1994, 47:01

Další projekt světoběžníka Jiřího Pavlici navazuje na dlouholeté kontakty Hradišťanu se světem folku. Přítomnost

Ag Fleku navíc přináší i některé (folk) rockové ohlasy.

Karel Jaromír Erben. Prostonárodní písně a říkadla, Musica Bohemica, řídí Jaroslav Krček. Praha, Panton 1995, 2CD, 140:01

Průřez Erbenovou písňovou sbírkou z 40. let 19. století ve zpracování Josefa a Jaroslava Krčka podává v chronologickém sledu výběr ze všech tematických oddílů Erbenovy předlohy nejrozsáhlejší kolekce nahrávek z tohoto sběratelského díla.

Legrúti jedú..., Cimbálová muzika Jury Petřů z Kyjova. Kyjov, Region 1994, 61:40

Disk sestavil Jura Petřů ml. převážně z písní, které sám nasbíral a vydal ve sbírce "K městečku Kyjovu". Pásmo vojenských motivů nahrála významná muzika kyjovského regionu.

Píseň písní ustylá. Lidové písně z Moravy a Slovenska. Praha, Panton 1995, 61:01

Výběr sestavný z bohatého materiálu uloženého na 15 dlouhohrajících deskách, které v Pantonu produkoval Jaroslav Jurášek. Přehlídka stálíc folklórního nebe i vynikajících doprovodných muzik.

Moravská muzika Lud'ka Šáchy. Bevox a Moravská muzika Lud'ka Šáchy 1994, 53:47

První album hornácké cimbálové muziky, autorem většiny úprav je člen známého velického muzikantského rodu - Luděk Šácha.

Mišpacha II, Klezmerim, Miki Roth hrají a zpívají chasidské a židovské písně, řídí Hana Rothová. Praha, Merta-ARTEM 1994, 63:10

Druhá deska souboru Mišpacha, který se již od počátku 80. let věnuje interpretaci židovského folklóru s duchovním i světským zaměřením. Instrumentální skupina Klezmerim navazuje na tradici potulných lidových muzikantů v prostředí východoevropských Židů.

Písňový svět malíře Antoše Frolky. Brno, Aton 1995, 53:06

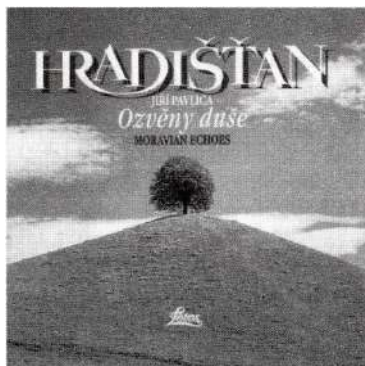
Unikátní záznam rozhlasového pořadu Českého rozhlasu Brno vysílaného 8. 6. 1975, který by měl být důstojnou připomínkou čtyřicátého výročí předčasného úmrtí A. Frolky.

Ozvěny duše. Moravian Echoes, Hradišťan. Praha, Lotos 1994, 58:15

Deska Hradišťanu, na které můžeme slyšet jak ohlas romantické tradice lidové zpěvnosti svého regionu, tak

ANOTACE

ohlédnutí za hudebními a historickými kořeny Moravy a novou, vlastní tvorbu.

Písničky z domu. Folk songs from Moravia, Varmužova cimbálová muzika z Místřina. Praha, Supraphon 1994, 47:32

Nahrávka "rodinné" cimbálové muziky a pocta muzikantské rodině Varmužů z Místřina. Materiál z rodného Kyjovska se snaží zpracovávat invenční jako skutečný folklorní kumšt.

... pod perinú štyri nožky... Mährische Volkslieder um die Liebe, Burčáci. Praha, Edit 1994

Rozmarné písně v podání Luboše Holého, Karla Rajmice, Martina Hrbáče a Miroslava Blahy. Výbor erotických lidových písní, jejichž podoba byla často umravňována, opravována - pokud nebyly úplně opomenuty.

Pod Javorinú. Lidové písně z moravské a slovenské strany Javoriny, Cimbálová muzika Olšava Lubomíra Málka - Uherský Brod, Orchester ľudových nástrojov Miroslava Dudíka - Bratislava. Brno, Pronto 1994, 57:19

Muzikantské setkání hudebníků z moravských i slovenských Kopanic - kraje pod Javorinou. Kromě zpěváků z okruhu Olšavy - L. Málek, T. a J. Málkovi, V. Grycové aj. - zpívají také Dušan Holý a muži ze souboru Lipovjan.

Prší déšť. Emil Viklický, Zuzana Lapčíková, Jiří Pavlica, Ad lib Moravia, Folklor Jazz Inspirations. Praha, Lotos 1994, 59:53

Příležitostné sdružení Ad lib Moravia se snaží spojit nejvzdálenější a nejodlišnější inspirační zdroje - jazz a moravský folklór, aby mohl vzniknout nový a svěbytný hudební tvar.

Přes ty vinohrady. Slávek Volavý. Free Art 1994, 40:30

Výběr z nahrávek cimbálové muziky Slávka Volavého ze Strážnice pořízených brněnským rozhlasem.

Strážnice Folklore Festival 1946 - 1995. Výběr z archivních nahrávek českého rozhlasu v Brně vydaných Supraphonem v letech 1975 - 1994. Praha, Supraphon 1994, 70:12

Reprezentativní výběr mapující 49 ročníků strážnického festivalu od nejstaršího snímku z roku 1946 až po

záběry z posledních let. Navíc je tímto počínem k jubileu Strážnice opět nabídnut veřejnosti materiál, který již na deskách není přístupný, a to v co nejlepší technické kvalitě.

Zahrajte mě hudci. Hraje a zpívá Lipovjan. Veselí nad Moravou, Fono Art Studio 1995, 48:21

První samostatná magnetofonová kazeta folklorního souboru Lipovjan určená pro veřejnost. Autorem úprav převážně většiny písní byl Jarek Miškeřík, bývalý primáš a umělecký vedoucí souboru, kterému je také kazeta věnována.

Zaspala nevěsta. Moravian Folk Songs, Slovácké lidové písně hrají cimbálové muziky ze Strážnicka a Veselí nad Moravou. Praha, Supraphon 1994, 48:01

J. Jurášek představuje profil písňové tradice strážnického regionu v podání čtyř cimbálových muzik - Radošova z Veselí nad Moravou, Strážničanu, muziky Mirka Menšíka a Danaže ze Strážnice.

Z hor a dolin. Ondráš, vojenský umělecký soubor Brno. Praha, Edit 1994, 49:08

Profil cimbálové muziky vojenského souboru Ondráš známého dříve jako Jánošík, která na svém CD představuje různorodý repertoár z několika oblastí Moravy i Slovenska. Současně vizitka uměleckého vedoucího souboru J. Juráška.

ANOTACE

Pokoj lidu všemu. Dušan Holý, Luboš Holý. Vánoční zpívání a koledování z Horňácka. Brno, Aton 1995, edice Královna píseň, 49:00

Vánoční kazeta dvou známých horňáckých zpěváků z Hrubé Vrbky nahraná s asistencí horňáckého primáše M. Hrbáče a cimbalisty Jana Rokyty.

V Týnci v dědině. Mužský sbor z Týnce, Cimbálová muzika Jožky Severina. Dolní Bojanovice, Tonstudio Rajchman 1994

Profilové deska znovu obnoveného sboru týneckých mužáků a týnecké cimbálové muziky.

Žádněj neví, co jsou Domažlice. Bohemian Folk Songs from Chodsko. Praha, Supraphon 1994, 61:34

Výběr z nahrávek vydaných Supraphonem v letech 1970 - 1985. Na této desce se naskytá vzácná možnost srovnání rovinné části Chodska v okolí Domažlic a části podhorské se středem v Postřekově.

Michal Škopík

NÁRODOPISNÁ REVUE 3/96

Published by Ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice, Czech Republic

Résumé

The world public celebrates the 50th anniversary of the foundation of UNESCO this year. The board of editors of this magazine wants to commemorate this anniversary as well. That is why this issue is devoted to the anniversary. We publish mainly unofficial papers which were presented at a UNESCO seminar on keeping the UNESCO Recommendation for the Preservation of the Traditional and Folk Culture and Folklore in June 1995, before the 50th annual International Folklore Festival in Strážnice. These papers could not have been published in the official booklet of documents from the seminar.

NÁRODOPISNÁ REVUE 3/96 (Volkskundliche Revue 3/96) Herausgegeben vom Institut für Volkskultur, 696 62 Strážnice, Tschechische Republik

Zusammenfassung

In diesem Jahr gedenkt die Weltöffentlichkeit des 50. Gründungsjubiläums der UNESCO. Auch unsere Redaktion will an dieses bedeutende Jubiläum erinnern. Deshalb widmet sie ihm diese Nummer der Zeitschrift. Hier werden überwiegend inoffizielle Beiträge veröffentlicht, die zum UNESCO-Seminar über die Einhaltung der Empfehlung der UNESCO zum Schutz traditioneller und Volkskultur und der Folklore vorbereitet wurden, das in unserem Institut im Juni 1995 vor dem 50. Internationalen Folklorefestival in Strážnice veranstaltet wurde, und die nicht in den Sammelband offizieller Seminardokumente eingereicht werden konnten.

RESUMÉ

The introduction brings an editorial and the final report on a seminar of mid - and East-European countries called "On Application of the The Recommendation for the Preservation of the Traditional and Folk Culture and Folklore", as well as a resolution agreed on at the seminar. Josef Jančář writes about the application of the UNESCO Recommendation in the Czech Republic. Daniel Luther evaluates the significance of the document for the preservation of traditional culture and folklore in Slovakia. Alena Schauerová observes the significance of education in the children's folk ensembles with regards to the creation of evaluation orientation towards home relationship. Juraj Hamar writes about understanding folklore in the education of children and youth in Slovakia. Jarmila Paličková deals with contemporary activities in folk art production in Slovakia. Karel Pavlišťík focuses on the present state of development of the former Strážnice jubilees, that is the International Folklore Festival in Strážnice. Ilona Vojancová shortly presents open-air museums in the Czech Republic.

These papers, prepared for the above mentioned seminar, are supplemented by several other related papers. Richard Jeřábek deals with the relationship of the Czech ethnography to UNESCO, Martina Pavlicová deals with Strážnice and CIOFF relationship. Daniela Stavělová presents a paper on the activity of the ICTM Ethnochoreology study group. This part is completed by the "UNESCO Recommendation for the Preservation of the Traditional Culture and Folklore" of 1989, which has been published in the magazine repeatedly.

The contents of this issue of *Národopisná revue* is complemented by the Report on the international cooperation of the Institute of Folk Culture in Strážnice in 1995, by other news and evaluations of exhibitions, information about seminars, reviews and annotations of publications and music recordings.

Einleitend werden gemeinsam mit dem Redaktionskommentar der Abschlußbericht über das Seminar der Länder Mittel- und Osteuropas "Über die Applikation der Empfehlung zum Schutz traditioneller und Volkskultur und der Folklore" sowie die an diesem Seminar angenommene Resolution veröffentlicht. Über die Applikation der UNESCO-Empfehlung in der Tschechischen Republik berichtet Josef Jančář, die Bedeutung des Dokumentes für den Schutz traditioneller Kultur und der Folklore in der Slowakei bewertet Daniel Luther. Die Bedeutung der Erziehung in Folklorekinderensembles für die Herausbildung der Wertorientierung der Beziehung zur Heimat beachtet Alena Schauerová, der Erkennung der Folklore im Erziehungsprozeß der Kinder und der Jugend in der Slowakei widmet sich Juraj Hamar. Jarmila Paličková befaßt sich mit den gegenwärtigen Aktivitäten in der Volkskunstproduktion in der Slowakei. Karel Pavlišťík erörtert den Zustand, in den die Festspiele von Strážnice geraten sind, d. h. den Internationalen Folklorefestival. Das Freilichtmuseum in der Tschechischen Republik wird kurz von Ilona Vojancová vorgestellt.

An diese für das erwähnte Seminar vorbereiteten Beiträge knüpfen einige weitere an, die sich zur gegebenen Problematik beziehen. Richard Jeřábek beachtet die Beziehungen der tschechischen Ethnographie zur UNESCO, Martina Pavlicová die Beziehungen Strážnice - CIOFF. Mit einem Bericht über die Tätigkeit der Ethnochoreologischen ITCM-Studiengruppe trug Daniela Stavělová bei. Dieser Teil wird durch die in unserer Zeitschrift wiederholt veröffentlichte "Empfehlung der UNESCO zum Schutz traditioneller und Volkskultur und der Folklore" aus dem Jahre 1989 abgeschlossen.

Der Inhalt dieser Nummer der Zeitschrift "Národopisná revue" wird durch einen Bericht über die internationale Zusammenarbeit des Instituts für Volkskultur in Strážnice im Jahre 1995, weitere Berichte und Rezensionen von Ausstellungen, Informationen über veranstaltete Seminare, Rezensionen und Annotationen von Publikationen und Musikträgern ergänzt.

